

ALT
Fundatia pentru dezvoltarea
și susținerea inițiativelor sociale

GHID DE ARHITECTURĂ

pentru încadrarea în specificul local din mediul rural.

Zona rezervația Cultural-Naturală Orheiul Vechi
și Bazinul Răutului Inferior

ALT
Fundatia pentru dezvoltarea
și susținerea inițiativelor sociale

Acest ghid a fost elaborat cu sprijinul financiar al Fundației
pentru dezvoltarea și susținerea inițiativelor sociale „ALT”.

Ghidul a fost aprobat pentru publicare de către Consiliul Științific al Institutului Patrimoniului Cultural,
proces verbal nr.02 din 16.06.2026

Ghidul a fost elaborat de Institutul Patrimoniului Cultural cu sprijinul Ministerului Culturii,
finanțat de Fundația pentru dezvoltarea și susținerea inițiativelor sociale „ALT”.

Cui se adresează

- Locuitorilor, persoanelor fizice și agenților economici – oferindu-le soluții concrete pentru a construi sau repara frumos, durabil și legal, crescând valoarea propriilor imobile.
- Autorităților administrației publice locale – servind ca bază normativă și instrument de fundamentare pentru eliberarea actelor permise (certIFICATE de urbanism, autorizații de construire).
- Proiectanților, arhitecților și consultanților – facilitând activitatea echipelor de proiectare în selectarea celor mai bune modele volumetrice, a materialelor și a tehnologiilor necesare construirii.
- Constructorilor, instalatorilor și meșterilor – oferindu-le detaliile și reperele tehnice obligatorii pentru execuția corectă a lucrărilor în acest areal protejat.

Colectivul de elaborare

Coordonator:

dr. Ion Ursu

Consultant științific:

Sergius Ciocanu

Echipă:

Dr. Vitalie Malcoci

Arh. Constantin Andrușceac

Dr. Ion Ursu

Editare și machetare:

Editura Lexon Prim

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE

A CĂRȚII DIN REPUBLICA MOLDOVA

Ghid de arhitectură pentru încadrarea în specificul local din
mediul rural. Zona rezervația Cultural-Naturală Orheiul Vechi
și Bazinul Răutului Inferior /, 2026 (Lexon-Prim). – 183, [1] p. :
fot. color.

[120] ex.

ISBN 978-9975-181-61-7.

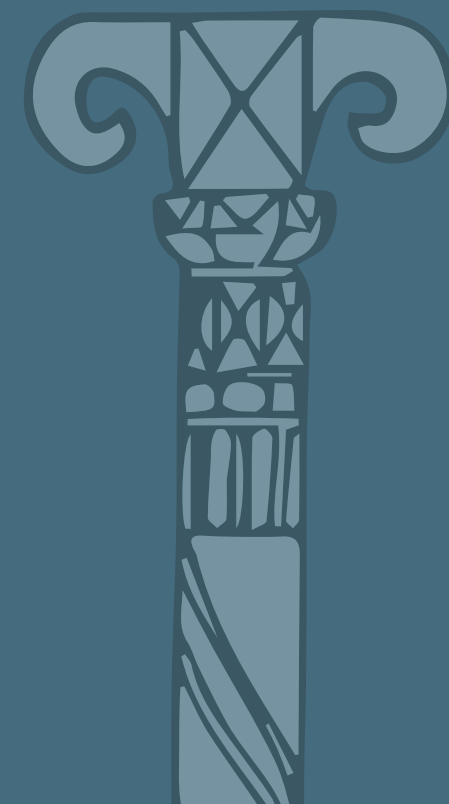
Text : nemediat.

821.163.2(478)-82=163.2=161.1

G 232

mun. Chișinău, str. Pan Halippa 6, of. 502
GSM: 0 699 04 555; 0 795 29 555
fax. 022 28 81 78; www.lexon.md
e-mail: lexonprim2001@gmail.com

CUPRINS

ARGUMENT / 3

LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA REFERITOARE LA BUNURILE DE PATRIMONIU CULTURAL IMOBIL / 5

1. ROLUL ȘI UTILITATEA GHIDULUI / 7

2. NECESITATEA DE A PUNE ÎN VALOARE ARHITECTURA TRADIȚIONALĂ / 9

3. ZONA RĂUTULUI INFERIOR / 13

- 3.1. Delimitarea geografică a zonei / 13
- 3.2. Caracteristicile zonei / 15
 - 3.2.1. Scurt istoric al zonei Răutului Inferior / 15
 - 3.2.2. Caracteristici geografice și climatice / 19
 - 3.2.3. Caracteristici demografice și etnografice / 21
 - 3.2.4. Ocupații tradiționale / 21
 - 3.2.5. Ocupații secundare / 22
 - 3.2.6. Industrie / 23
 - 3.2.7. Servicii / 25

4. AȘEZĂRILE DIN ZONĂ / 27

- 4.1. Tipologii de sate / 27
 - 4.1.1. Specificul local / 27
 - 4.1.2. Transformări ale peisajului rural din zonă / 31
 - 4.1.3. Recomandări / 35
- 4.2. Tipologia gospodăriilor și
amplasarea acestora pe lot / 36
 - 4.2.1. Specificul local / 36
 - 4.2.2. Recomandări / 38

5. CASA TRADIȚIONALĂ ȘI PĂRȚILE SALE COMPONENTE / 45

- 5.1. Descriere generală / 45
- 5.2. Aspectul exterior / 47
 - 5.2.1. Specificul local / 47
 - 5.2.2. Recomandări / 63
- 5.3. Fundația și soclul / 66
 - 5.3.1. Specificul local / 66
 - 5.3.2. Recomandări / 69
- 5.4. Pereții, golurile și tavanul / 74
 - 5.4.1. Specificul local / 74
 - 5.4.2. Recomandări / 78
- 5.5. Tâmplăria / 81
 - 5.5.1. Specificul local / 81
 - 5.5.2. Recomandări / 86
- 5.6. Șarpanta și învelitoarea acoperișului / 89
 - 5.6.1. Specificul local / 89
 - 5.6.2. Recomandări / 92

6. CONSTRUCȚII AUXILIARE / 95

- 6.1. Specificul local / 95
- 6.2. Recomandări / 100

7. AMENAJĂRI ALE CURȚII / 103

- 7.1. Specificul local / 103
- 7.2. Recomandări / 103

8. ÎMPREJMUIRI ȘI PORȚI / 106

- 8.1. Specificul local / 106
- 8.2. Recomandări / 114

9. SPAȚIUL PUBLIC / 122

- 9.1. Descriere generală / 122
- 9.2. Drumuri și căi de acces public / 123
 - 9.2.1. Specificul local / 123
 - 9.2.2. Recomandări / 125
- 9.3. Echipare edilitară / 132
 - 9.3.1. Specificul local / 132
 - 9.3.2. Recomandări / 132
- 9.4. Elemente de mobilier amplasate în spațiile publice / 136
 - 9.4.1. Specificul local / 136
 - 9.4.2. Recomandări / 140
- 9.5. Clădiri publice / 147
 - 9.5.1. Specificul local / 147
 - 9.5.2. Recomandări / 148
- 9.6. Biserici și cimitire / 150
 - 9.6.1. Specificul local / 150
 - 9.6.2. Recomandări / 153

10. MESAJ CĂTRE AUTORITĂȚILE LOCALE / 158

11. IMPLICAREA COMUNITĂȚII ÎN GOSPODĂRIREA MEDIULUI CONSTRUIT / 159

12. CUM SĂ CONSTRUIM LEGAL / 162

- 12.1. Ce înseamnă autorizația de construire / 162
- 12.2. Când este nevoie de autorizația de construire / 162
- 12.3. Ce trebuie să știe un proprietar/investitor / 163
- 12.4. Rolul arhitectului / 164

13. PERFORMANȚA ENERGETICĂ / 165

- 13.1. Specificul local / 165
- 13.2. Recomandări / 168

BIBLIOGRAFIE / 175

ANEXE / 175

GLOSAR DE TERMENI / 176

ARGUMENT

De cele mai multe ori, patrimoniul nostru nu se degradează din rea voință, ci dintr-o profundă lipsă de cunoaștere. Se pierde pentru că am uitat să privim cu atenție și respect la ceea ce ne-au lăsat înaintașii noștri. În zona Răutului Inferior, deținem o moștenire arhitecturală de o valoare inestimabilă, pe care, din păcate, riscăm să o alterăm ireversibil, sub propriii noștri ochi.

Este momentul să recunoaștem cu onestitate că avem nevoie de o schimbare de atitudine la toate nivelurile societății. Această responsabilitate ne revine tuturor: de la gospodarul care face eforturi pentru a-și repara locuința, la autoritățile locale care eliberează actele permise și, în mod cu totul special, la investitorii din domeniul agroturismului și al industriei ospitalității.

Constatăm, tot mai des, apariția unor pensiuni sau case reabilite într-un așa-zis stil „rustic”, care nu are nicio legătură reală cu tradiția locului. Asistăm la un amestec confuz de materiale moderne, mascate stângaci sub obiecte vechi cu rol pur decorativ – o alăturare artificială care dorește să pară autentică, dar care ignoră însăși esența arhitecturii noastre vernaculare: simplitatea, proporția și materialele naturale (piatra, lemnul, lutul). Autenticitatea nu poate fi imitată printr-o ornamentație excesivă; ea se păstrează prin echilibru și sobrietate.

Se impune, de asemenea, demontarea unui mit persistent: ideea că „a construi tradițional este scump”. În realitate, un proprietar va alocă resurse mult mai mici dacă va reabilita o clădire respectând specificul zonei și integrând priceperea meșterilor locali, comparativ cu situația în care ar opta pentru intervenții neavizate, sub iluzia unui confort estetic fals. Kitsch-ul și improvizația presupun costuri ridicate la execuție, dar ne costă și mai mult pe termen lung, deoarece ne anulează identitatea culturală.

Țineți în mână primul ghid de arhitectură și încadrare în specificul local editat vreodată în Republica Moldova. Această lucrare nu a fost concepută pentru a rămâne pe un raft de bibliotecă, ci ca un instrument activ de lucru. Locul său firesc este pe biroul fiecărui primar din zona Răutului Inferior, pe masa inginerilor cadastrali și în portofoliul fiecărui arhitect care proiectează în acest areal. Am depășit momentul istoric în care ne mai puteam permite să avizăm și să construim exclusiv pe bază de intuiție și improvizație.

Dacă am aplica măcar o parte din aceste reguli fundamentale, satele noastre și-ar recăpăta demnitatea vizuală. Am redescoperi case cu fațade luminoase, curți organizate firesc în spatele gardurilor din piatră fasonată și porți din lemn care conferă identitate uliței.

Trecutul nostru are un viitor doar în măsura în care învățăm cum să îl respectăm și să îl integrăm armonios în prezent. Vă invit să utilizați acest ghid nu ca pe un set rigid de interdicții, ci ca pe un îndrumar de rațiune și bun-simț pentru casa și comunitatea noastră.

Ion Ursu

LEGISLAȚIA REPUBLICII MOLDOVA REFERITOARE LA BUNURILE DE PATRIMONIU CULTURAL IMOBIL

Patrimoniul cultural imobil al Republicii Moldova este format din monumente (istorice) și monumente/situri arheologice. Ele joacă un rol important în păstrarea identității culturale și istorice a țării noastre, fiind totodată o resursă de dezvoltare economică durabilă. În acest sens, documentele și principiile promovate de UNESCO, ICOMOS și Consiliul Europei subliniază importanța protejării, conservării și valorificării integrate a patrimoniului cultural ca parte esențială a dezvoltării societății contemporane.

Conform cadrului normativ internațional, patrimoniul cultural imobil nu trebuie privit doar ca o moștenire pasivă, ci ca un element viu, care contribuie la coeziunea socială, la educație și la consolidarea identității comunităților. De exemplu, principiile din Convenția privind protecția patrimoniului mondial cultural și natural adoptată de UNESCO evidențiază necesitatea transmiterii acestui patrimoniu generațiilor viitoare, în condiții de autenticitate și integritate.

Totodată, doctrinele promovate de ICOMOS, precum cele din Carta de la Veneția, pun accent pe conservarea valorii istorice și artistice a monumentelor, recomandând intervenții care să respecte materialele și tehnicile tradiționale. Aceste orientări sunt relevante pentru Republica Moldova, unde numeroase monumente necesită restaurare și gestionare responsabilă.

În aceeași ordine de idei, documentele Consiliului Europei, inclusiv Convenția-cadru privind valoarea patrimoniului cultural

pentru societate (Convenția de la Faro), promovează ideea că patrimoniul aparține comunităților și că acestea trebuie să se implice activ în protejarea și valorificarea lui. Astfel, patrimoniul devine un factor de participare civică și de dezvoltare locală.

Prin urmare, alinierea țării noastre la aceste standarde internaționale va contribui la protejarea eficientă a patrimoniului cultural imobil al Republicii Moldova, la creșterea potențialului educațional și economic al acestuia și la integrarea lui în circuite culturale și turistice sustenabile.

Valorificarea responsabilă a monumentelor istorice și a siturilor arheologice, precum o arată bunele practici internaționale, poate genera beneficii economice remarcabile, poate pune bazele unei ramuri distincte a economiei naționale, poate stimula turismul cultural și poate consolida imaginea țării pe plan internațional.

Actualmente, Republica Moldova beneficiază de două legi referitoare la bunurile de patrimoniu cultural imobil – Legea privind ocrotirea monumentelor și Legea privind protejarea patrimoniului arheologic.

Legea privind ocrotirea monumentelor reglementează statutul juridic al monumentelor istorice, instituind obligații pentru autoritățile publice, proprietari și alți deținători. Ea asigură

cadrul juridic de bază pentru protecția împotriva intervențiilor neautorizate, degradării sau distrugerii și promovează conservarea valorilor autentice ale patrimoniului construit.

În același timp, Legea privind protejarea patrimoniului arheologic vizează un alt domeniu extrem de vulnerabil, unde intervențiile ilegale sau necontrolate pot duce la pierderi ireversibile de informație istorică. Prin urmare, aceasta instituie reguli privind cerceta-re, descoperirea și protejarea siturilor arheologice.

Respectarea prevederilor acestor două legi este esențială nu doar din perspectiva legalității, ci și din cea a responsabilității culturale și sociale. Nerespectarea prevederilor acestor legi atrage după sine răspundere penală sau contravențională, după caz.

În concluzie, aceste două acte legislative nu sunt doar instrumente juridice, ci piloni esențiali ai politicii culturale naționale. Respectarea și aplicarea lor consecventă reprezintă o condiție indispensabilă pentru protejarea patrimoniului cultural imobil al Republicii Moldova și pentru transmiterea acestuia, în forme autentice, generațiilor viitoare.

ROLUL ȘI UTILITATEA GHIDULUI

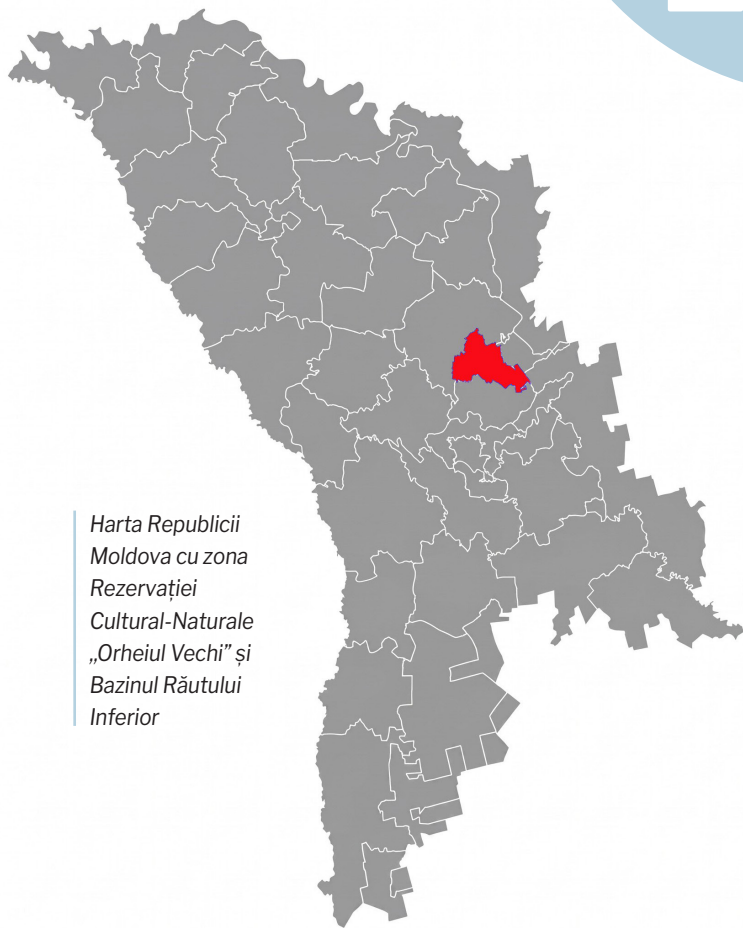
Aria de acoperire și valoarea patrimonială

Zona Răutului Inferior reprezintă un exemplu elocvent de îmbinare armonioasă între bunurile de arhitectură tradițională, peisajul natural și siturile arheologice, conferind o valoare inestimabilă locului. Prezentul Ghid acoperă o arie geografică de o importanță excepțională pentru Republica Moldova: localitățile Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi”, constituită prin Legea nr. 251/2008 și delimitată prin Hotărârea Guvernului nr. 228/2009 (Trebujeni, Butuceni, Morovaia), localitățile aflate în zona de protecție a Rezervației (Brănești, Furceni, Mașcăuți), precum și așezările învecinate, cu un specific identitar similar (Păhârnicieni, Piatra, Jeloboc, Ivancea, Bălășești, Răculești, Jevreni, Ustia).

Datorită acestor factori, inima acestei zone deține la nivel național statutul special de rezervație. Protejarea peisajului cultural-natural și a stilului arhitectural caracteristic din acest perimetru nu este doar o necesitate estetică, ci o obligație față de un patrimoniu inegalabil al țării.

Actualitatea și necesitatea demersului

Spațiul rural din această zonă traversează, în ultimele decenii, o perioadă de transformări profunde. Modernizarea firească a condițiilor de locuire a adus cu sine o presiune uriașă asupra fondului construit istoric. În lipsa unor reglementări clare și a unor modele de bună practică accesibile, dorința de confort a condus, din păcate, la alterarea treptată a identității vizuale a așezărilor.

*Harta Republicii
Moldova cu zona
Rezervației
Cultural-Naturale
„Orheiul Vechi” și
Bazinul Răutului
Inferior*

Mediul construit existent și noile intervenții arhitecturale pot coexista armonios doar dacă valorile trecutului sunt tratate cu același respect cu care noile generații își onorează precursorii. Aceasta presupune asimilarea și aplicarea unor principii durabile de conviețuire și organizare spațială, a căror eficiență a fost validată în timp.

Rostul și obiectivele ghidului

Obiectivul esențial al acestui Ghid constă în păstrarea nealterată și perpetuarea spiritului așezărilor din zona Răutului Inferior. Lucrarea se axează pe fenomenul gospodăriilor tradiționale și pe convergența dintre mediul construit istoric și cel nou.

Acest document nu a fost conceput ca un instrument rigid de constrângere, ci ca un îndrumar practic. Ghidul este pe deplin receptiv la abordările și soluțiile contemporane din domeniul construcțiilor (tehnici și materiale noi), cu condiția ca acestea să fie puse în slujba exigențelor de calitate. În același timp, lucrarea se fundamentează pe compatibilitatea cu tehnicile de construire tradiționale (meșteșuguri, arhitectură vernaculară) și cu materialele locale deja consacrate (piatră, lemn, lut, var etc.). Astfel, sunt oferite soluții care pun în valoare bunele practici ale tradiției și utilizarea responsabilă a resurselor locale, integrând concomitent măsuri inovative destinate creșterii performanței energetice a clădirilor.

Un instrument eminamente vizual și practic

Pentru a fi cu adevărat util, Ghidul propune un set de reguli clare și ușor de aplicat, însoțite de exemple directe de tipul „Așa DA” sau „Așa NU”, menite să faciliteze imediat alegerea modelelor adecvate. Explicațiile tehnice și recomandările normative sunt susținute și detaliate printr-un material iconografic vast (fotografii de arhivă, imagini actuale comparative, planșe, desene și grafică explicativă). Acest suport vizual constituie însăși baza acestei lucrări, transformând-o dintr-un document teoretic într-un manual practic și intuitiv.

Cui se adresează

Scopul acestui Ghid este de a oferi un instrument de lucru complet și unificat pentru un spectru larg de utilizatori, indiferent dacă aceștia sunt implicați în proiecte și documentații de urbanism finanțate din fonduri publice, inițiative private sau programe de finanțare:

- **Locuitorilor, persoanelor fizice și agenților economici** – oferindu-le soluții concrete pentru a construi sau repara frumos, durabil și legal, crescând valoarea propriilor imobile.
- **Autorităților administrației publice** – servind ca instrument de fundamentare pentru eliberarea actelor permissive (certIFICATE de urbanism, autorizații de construire).
- **Proiectanților, arhitecților și consultanților** – facilitând activitatea echipelor de proiectare în selectarea celor mai bune modele volumetrice, a materialelor și a tehnologiilor necesare construirii.
- **Constructorilor, instalatorilor și meșterilor** – oferindu-le detaliile și reperele tehnice obligatorii pentru execuția corectă a lucrărilor în acest areal protejat.

Prin aplicarea recomandărilor din acest Ghid, ne propunem să demonstrăm că patrimoniul nu este o frână în calea dezvoltării, ci însăși fundația pe care se poate construi un viitor durabil și prosper pentru comunitățile din bazinul Răutului Inferior.

NECESITATEA DE A PUNE ÎN VALOARE ARHITECTURA TRADIȚIONALĂ

Casele tradiționale constituie o componentă inerentă a identității locale, generând în rândul locuitorilor un sentiment profund de familiaritate și apartenență comunitară. Acest sentiment de apartenență depășește granițele stricte ale așezării, putând fi asimilat la scară regională sau chiar națională. De exemplu, locuințele tradiționale din arealul Răutului Inferior au devenit, încă din anii '60 ai secolului al XX-lea, o imagine-simbol a arhitecturii vernaculare din Republica Moldova.

Un rol decisiv în cristalizarea arhitecturii tradiționale din zonă a revenit satelor Morovaia, Brănești și Furceni, unde s-a format un centru important al meșteșugului popular dedicat prelucrării artistice a pietrei. În aceste localități au activat, până în anii '60-'70 ai secolului al XX-lea, meșteri pietrari de renume. Creațiile lor arhitecturale (stâlpi cu capitel, elemente de parapet, coșuri de fum, stâlpi de poartă, răstigniri, cruci funerare, adăpători pentru vite etc.) au fost diseminate atât pe plan local, cât și în așezări situate la distanțe de peste 80-90 km. Prin urmare, detaliile arhitecturale și tehnicile de construire specifice acestor localități au cunoscut o arie extinsă de răspândire, fiind preluate și asimilate drept practici exemplare.

Așezările din arealul Răutului Inferior se disting printr-o valoare patrimonială remarcabilă, conferită atât de prezența arhitecturii tradiționale, cât și de amplasarea lor într-un cadru natural de excepție, dominat

de defileul râului Răut, de versanții stâncoși și de podișurile limitrofe.

În acest context favorabil, localitățile din zonă, alături de cele învecinate, prezintă un potențial turistic ridicat, devenind destinații predilecte pentru amenajarea pensiunilor agroturistice, a restaurantelor cu specific tradițional și pentru organizarea evenimentelor culturale. Deschiderea către activitățile din sfera turismului și a culturii atestă valoarea intrinsecă a resurselor geografice și etnografice ale acestor locuri.

Activitatea turistică deține un rol important, contribuind la crearea și promovarea imaginii identitare a zonei, factor care, la rândul său, stimulează cererea pe piața de profil. Din această perspectivă, turismul se profilează ca un sector economic esențial și o soluție viabilă pentru valorificarea și conservarea patrimoniului construit.

Cu toate acestea, se constată adesea că agenții economici din sectorul turistic și cel al organizării de evenimente își concentrează investițiile asupra unor elemente de consum imediat (optimizarea serviciilor de cazare, diversificarea ofertei gastronomice, evenimente punctuale), omițând necesitățile profunde și de perspectivă ale spațiului. O abordare investițională superficială este insuficientă, generând în timp o erodare a atractivității zonale. Componenta cea mai vulnerabilă a acestui potențial de atracție o constituie însuși specificul locului. Atunci când identitatea locală este definită preponderent de așezări cu un fond construit tradițional valoros, simpla prezență a unui cadru geografic deosebit devine insuficientă pentru susținerea interesului pe termen lung.

Case tradiționale valoroase lăsate fără îngrijire. Pentru păstrarea oricărei construcții este important acoperișul, degradarea căruia provoacă treptat distrugerea completă a acestora.

În consecință, strategiile investiționale din această regiune trebuie reorientate cu prioritate către restaurarea și punerea în valoare a arhitecturii tradiționale. Îndeplinirea acestei condiții este imperativă pentru ridicarea standardelor serviciilor turistice, pentru sporirea valorii imobiliare a fondului construit și pentru salvagardarea personalității și a identității locale. O atitudine proactivă a investitorilor față de promovarea patrimoniului arhitectural poate servi drept imbold și model de bună practică pentru localnici, combătând abordarea superficială pe care comunitatea o manifestă deseori în raport cu propria moștenire culturală.

În prezent, însă, arhitectura tradițională din zona Răutului Inferior traversează o criză profundă. Un risc iminent pentru supraviețuirea patrimoniului vernacular îl constituie distrugerea treptată a caselor tradiționale, un proces de declin exacerbat de dezinteresul proprietarilor și de o lipsă cronică de viziune sau de reacție din partea administrației publice locale. Ignorarea stării de precolaps a acestor structuri istorice conduce la o dramă culturală: clădirile tradiționale sunt fie demolate, fie lăsate pradă intemperiei și degradării biologice, deși multe dintre ele ar putea fi salvate și adaptate la standardele contemporane de locuire prin eforturi financiare minime. Această pasivitate generalizată provoacă nu doar dispariția fizică a unor modele arhitecturale unice, ci și o ruptură definitivă în transmiterea meșteșugurilor seculare (cum ar fi prelucrarea artistică a pietrei și a lemnului). Fără o in-

Abandonul proprietăților și lipsa intervențiilor de conservare conduc la distrugerea ireversibilă a locuințelor vernaculare, generând pierderi inestimabile la nivelul patrimoniului cultural local.

tervenție conștientă, asumată și susținută instituțional de stopare a acestui abandon, ignoranța va duce la o depersonalizare vizuală și culturală ireversibilă a așezărilor. Edificiile de valoare patrimonială devin astfel o prezență tot mai rară, fiind treptat substituite de construcții cu o expresie arhitecturală alogenă.

Un alt factor aparent determinant în accelerarea declinului mostrelor de arhitectură tradițională este utilizarea materialelor de construcție moderne. Indiscutabil, acestea din urmă prezintă avantaje obiective în materie de accesibilitate, durabilitate și facilitare a punerii în operă. Totuși, recurgerea la ele este contraindicată în lucrările de întreținere și reabilitare a caselor tradiționale existente, a căror structură a fost concepută organic, exclusiv pe baza materialelor istorice.

Pe de altă parte, exigența conservării nu constituie un argument valid pentru a interzice utilizarea materialelor contemporane în edificarea sau reconstrucția unor imobile noi. Prin utilizarea judicioasă a materialelor moderne, se poate genera o arhitectură care să armonizeze normele actuale cu reperele tradiționale. Condiția esențială este înțelegerea aprofundată a caracteristicilor originare ale construcțiilor vernaculare și planificarea intervențiilor într-o manieră care să respecte riguros proporțiile și expresia acestora.

În profunzime, cauza principală a proliferării construcțiilor disonante cu spiritul zonei rezidă în asimilarea necritică a modelelor arhitecturale din alte regiuni, caracterizate printr-o eterogenitate marcantă. Asistăm, de fapt, la un fenomen de nivelare și uniformizare a specificului rural din bazinul Răutului Inferior cu cel al zonelor limitrofe, proces generat de preluarea mecanică a unor modele tipizate, a normelor de construcție generale și a proiectelor străine contextului local.

Factorul primordial în degradarea specificului identitar rămâne, așadar, absența determinării din partea locuitorilor și a investitorilor de a proteja și perpetua mediul construit tradițional. În atare condiții, se impune demitizarea superiorității modelelor arhitecturale de import și cultivarea conștiinței privind valoarea inestimabilă a spiritului locului. Educarea acestei convingeri cu privire la importanța patrimoniului tradițional zonal este generatoare de beneficii majore pentru comunități, constituind un demers susținut direct și prin intermediul prezentului Ghid.

Până în prezent, arhitectura tradițională din zona Răutului Inferior a beneficiat de o documentare riguroasă în literatura de specialitate, fiind recunoscută și apreciată atât de generațiile din țară, cât și de numeroși vizitatori. Aprecierea obiectivă a acestei valori constituie concomitent o provocare semnificativă și o oportunitate strategică de a consolida și salvarda identitatea locului.

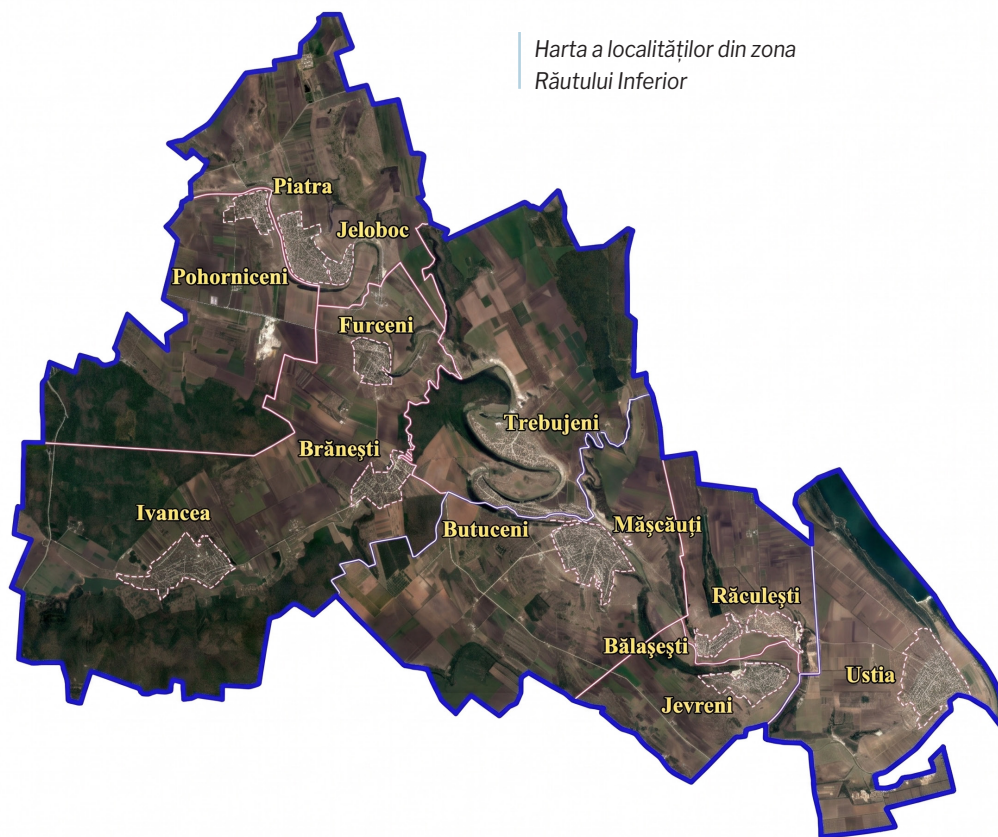
Fără îndoială, punerea în valoare a arhitecturii tradiționale necesită timp, alocări financiare, implicarea decizională a autorităților publice locale și susținerea meșterilor consacrați, la care se adaugă un efort continuu de informare a comunității și a investitorilor cu privire la autenticitatea valorilor locale. Raportat la aceste premise, perspectivele dezvoltării rurale durabile în zonă rămân promițătoare.

ZONA RĂUTULUI INFERIOR

3.1. Delimitarea geografică a zonei

Zonificarea a fost realizată pe baza caracteristicilor geografice, hidrografice, de vegetație și a resurselor naturale utilizate, istoric, drept materiale de construcție. Elementele specifice care definesc această zonă ca o entitate distinctă sunt: relieful, configurația teritoriului construit, modul de utilizare a acestuia, precum și planimetria și aspectul unitar al locuințelor tradiționale.

Zona Răutului Inferior include localitățile ce intră în componența Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi” (Trebujeni, Butuceni și Morovaia), așezările situate în zona sa de protecție (Brănești, Furceni și Mașcăuți), alături de satele învecinate, cu o identitate arhitectural-peisagistică similară (Păhârnicieni, Piatra, Jeloboc, Ivancea, Bălășești, Răculești, Jevreni, Ustia). Aceste unități administrativ-teritoriale sunt situate în raioanele Orhei, Criuleni și Dubăsari.

Harta a localităților din zona Răutului Inferior

Planul de delimitare a
perimetrului
Rezervației
Cultural-
Naturale
„Orheiul Vechi”
(linia roșie)
și a zonei de
protecție a
acestea (linia
albastră).

3.2. Caracteristicile zonei

3.2.1. Scurt istoric al zonei Răutului Inferior

Începând cu perioada neoliticului, comunitățile umane au valorificat avantajele naturale ale zonei:

- Prezența râului Răut, ca sursă esențială de apă și resursă piscicolă;
- Solurile fertile, propice dezvoltării agriculturii;
- Fondul forestier, care asigură materia primă pentru construcții și energie termică;
- Fauna bogată, favorabilă practicării vânătorii;
- Relieful accidentat, cu un rol strategic de fortificație naturală.

Acest ansamblu de condiții a determinat dezvoltarea unui habitat uman durabil și neîntrerupt, atestat din paleolitic până în epoca contemporană. În perioada de tranziție de la epoca bronzului la epoca fierului, în

areal sunt documentate trei așezări aparținând tracilor. Între secolele VII-I î.Hr., în zona Orheiului Vechi a funcționat o rețea complexă de așezări și cetăți geto-dacice, care întrețineau legături comerciale cu spațiul elenic. Din acest orizont cronologic s-au conservat 12 valuri de apărare din pământ, cu șanțurile aferente.

Pentru perioada antică târzie (secolele III-IV d.Hr.), cercetările arheologice au scos la iveală zece așezări, atribuite populației locale sedentare, dar și triburilor migratoare ale sarmaților și goților.

În evul mediu timpuriu (secolele V-VIII), în arealul Orheiului Vechi sunt atestate aproximativ 11 așezări nefortificate ale populației autohtone, dintre care două situate pe suprafața fâșiei stâncoase „Peștera” din actuala comună Trebujeni.

La începutul secolului al XIV-lea, pentru o scurtă perioadă, spațiul pruto-nistrean a fost integrat în statul tătar-mongol „Hoarda de Aur”. În această etapă, pe promontoriul stâncos

Ruinele conservate ale băii din perioada Hoardei de Aur (sec. al XIV-lea), Rezervația Orheiul Vechi.

Citadela medievală din piatră cu vestigiile Palatului Părcălabului (sec. XIV-XVI), Orheiul Vechi.

„Peștera” și parțial pe promontoriul „Butuceni”, a fost fondat un centru urban de factură orientală, Şehr al-Gedid (Oraşul Nou), care a funcţionat până la începutul anilor 70 ai secolului respectiv, când tătarii au fost siliţi să abandoneze regiunea. Prezenţa acestora a lăsat în urmă o citadelă şi o serie de edificii publice caracteristice.

În ultimul sfert al secolului al XIV-lea, continuitatea locuirii a fost asigurată de populaţia locală moldovenească. În această epocă, citadela (situată pe teritoriul actualei Rezervaţii Cultu-

ral-Naturale „Orheiul Vechi”) a îndeplinit funcţia de avanpost strategic al Țării Moldovei la frontiera sa estică.

Tot în acest areal, pe parcursul secolelor XV-XVIII, versanţii calcaroşi au fost valorificaţi de comunităţile monahale, care au amenajat complexe rupestre. Aceste schituri constituie astăzi unul dintre elementele definitorii şi originale ale peisajului cultural.

Vestigiile bisericii medievale de pe „promontoriul Peștera”. Rezervația Orheiul Vechi.

În urma unor ample investigații multidisciplinare (arheologice și etnografice) și a demersurilor comunității științifice, în anul 1968, Guvernul RSS Moldovenești a adoptat legea privind crearea Rezervației istorico-naturale „Orheiul Vechi”. Perimetrul protejat a inclus spații naturale, vestigii arheologice (pe o suprafață de 350 ha) și mostre reprezentative de arhitectură vernaculară. La 4 decembrie 2008, a fost

adoptată Legea nr. 251-XVI privind crearea Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi”, urmată de Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 228 din 2009 privind implementarea acesteia. În consecință, o suprafață considerabilă a zonei Râutului Inferior (11.064,56 ha) a fost inclusă în perimetrul Rezervației. Obiectivele și principiile de conservare stipulate în Legea 251-XVI constituie fundamentul juridic al recomandărilor formulate în prezentul Ghid.

*Biserica rupestră
Nașterea Maicii
domnului a satului
Butuceni.*

*Schitul trebujeni
„Mănăstirea
pârcălabului Bosie”.*

3.2.2. Caracteristici geografice și climatice

Zona Răutului Inferior este situată în partea centrală a Republicii Moldova, la o distanță de 50 km nord-est de capitala țării, municipiul Chișinău.

Așezările umane din această zonă sunt dispuse preponderent pe suprafața masivului calcaros de tip sar-

mațian, de-a lungul defileului sculptat de cursul râului Răut. Din perspectivă fizico-geografică, regiunea se află la confluența ecosistemelor de silvostepă, fiind o extindere a masivului forestier „Codrii Orheiului” – o subdiviziune istorico-geografică individualizată din vechime, caracterizată prin tradiții culturale bine definite și conservate.

Defileul stâncos Hucișca din zona Răutului Inferior.

*Reliefu carstic
din zona Răutului
Inferior*

*Relief modelat
prin eroziunea
apelor în masivul
calcaros.*

3.2.3. Caracteristici demografice și etnografice

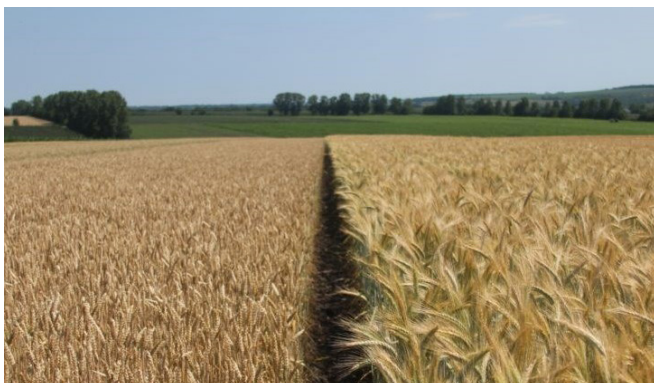
Conform datelor statistice furnizate de Biroul Național de Statistică pentru anul 2024, dinamica populației din zonă se înscrie într-un trend general descendent. În ultimii ani, sporul demografic a fost negativ pentru toate unitățile teritorial-administrative analizate. Declinul populației înregistrat în acest interval este de 13,9% față de datele recensământului din 2014. Principalii factori determinanți sunt sporul natural negativ, migrația internă (spre mediul urban) și cea externă.

Din punct de vedere etnic, populația este formată majoritar din români, cu o prezență ucraineană ates-

tată în satul Ivancea. Această omogenitate etnică a generat un model de habitat unitar în întregul areal. Structura etnică a determinat, de asemenea, o unitate confesională: majoritatea locuitorilor sunt creștini ortodocși, cu o prezență minoritară a cultelor neoprotestante (baptiști).

3.2.4. Ocupații tradiționale

Agricultura reprezintă principalul pilon economic și de ocupare a forței de muncă, angrenând peste 40% din populația activă a zonei. Terenurile arabile și pășunile ocupă cea mai mare cotă din suprafața funciară. Exploatarea agricolă se realizează predominant în sistem individual, bazat pe metode tradiționale, la

Exploatarea funciară predominant tradițională, prin culturi agricole (cerealiere, tehnice, pomicole) și menținerea efectivelor de animale pe pășunile locale, reprezintă principala sursă de ocupare a forței de muncă din regiune.

care se adaugă activitatea gospodăriilor și asociațiilor țărănești care implementează tehnologii agrotehnice moderne.

Sectorul agricol este dominat de cultura cerealelor (grâu și porumb), urmată de plante tehnice (floarea-soarelui) și în cantități mai mici orz și ovăz. O notă distinctă o oferă satul Ivancea, unde funcționează două întreprinderi profilate pe horticultură.

Prezentul Ghid recomandă cu tărie tranziția către o agricultură ecologică (100%), care exclude utilizarea îngrășămintelor chimice, a pesticidelor și a altor substanțe de sinteză ce pot altera echilibrul fragil al ecosistemelor locale.

Creșterea animalelor (bovine, ovine, caprine, porcine) constituie o componentă de bază a economiei gospodăriei rurale în toate așezările zonei, efectivele de animale menținându-se la un nivel relativ stabil.

Pomicultura beneficiază de o tradiție îndelungată, manifestată recent prin înființarea unor plantații pomicole moderne, intensiv exploatate. Valorificarea fructelor și a produselor derivate generează venituri complementare semnificative.

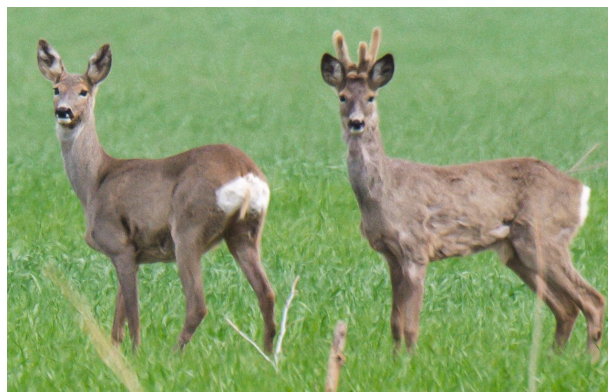
Viticultura este practică extensiv, atât pe parcele mici aferente gospodăriilor, cât și în plantații comerciale. Se evidențiază tradiția vinificării domestice, producția medie variind între 200 și 500 de litri per gospodărie.

3.2.5. Ocupații secundare

Apicultura este o îndeletnicire comună tuturor localităților, fiind susținută de un bogat potențial melifer natural.

Vânătoarea este facilitată de fondul forestier adiacent și se desfășoară în condiții de reglementare strictă.

Pescuitul reprezintă o ocupație atestată istoric pe cursul râului Răut, fiind supus, în prezent, normelor legale de profil.

Ocupații secundare tradiționale în arealul Răutului Inferior: apicultura, susținută de bogatul potențial melifer local, alături de vânătoare și pescuit, practici atestate istoric și adaptate în prezent normelor de protecție a fondului forestier și hidrografic.

3.2.6. Industrie

Pe lângă sectorul primar, în satele Brănești, Mașcăuți și Jeloboc s-a dezvoltat, de peste șapte decenii, industria extractivă (exploatarea blocurilor de calcar în regim de subteran). Această activitate a generat o vastă rețea de galerii (circa 20 km lungime cumulată), situate la o adâncime de 40 de metri. Ulterior, o parte dintre aceste excavații au fost reconvertite funcțional

pentru vinificație, maturarea vinului și cultivarea ciupercilor.

Astfel, în galeriile de la Brănești funcționează complexul vitivinicol S.A. „Pivnițele Brănești”, care include și facilități de degustare. Tot aici este amplasată întreprinderea agricolă S.R.L. „Pasana”, specializată în cultivarea ciupercilor. Sectorul industrial este completat de unitatea de îmbuteliere a apelor minerale S.R.L. „Glacial Empire” (Mașcăuți) și de secția de procesare (uscare) a fructelor „Maestro Fruits” (Piatra).

Carieră de extragere a pietrei de calcar din zona Răutului Inferior, sursa principală de material pentru construcția caselor.

Galerii subterane pentru păstrarea și maturarea vinurilor amenajate în fostele cariere de piatră din zona Răutului Inferior (Brănești).

3.2.7. Servicii

Prezența Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi” a impulsionat o dezvoltare accelerată a sectorului terțiar, cu precădere în domeniul turismului. Această evoluție a antrenat, subsidiar, creșterea activităților comerciale și de transport. Concomitent, sectorul agricol a generat o cerere pentru servicii agrotehnice specializate (întreținerea și exploatarea mecanizării agricole).

La nivel general, zona dispune de un potențial turistic remarcabil, fundamentat pe resurse naturale și antropice de prim rang: un cadru natural spectaculos, fond forestier, hidrografie, patrimoniu arhitectural vernacular, numeroase situri arheologice și edificii eclesiastice. Administrația publică centrală și locală, alături de investitori și mediul antreprenorial, au capitalizat aceste resurse, dezvoltând o infrastructură turistică funcțională.

În prezent, regiunea beneficiază de infrastructură rutieră și rețele edilitare de bază. Capacitatea de cazare și agrement este asigurată de aproximativ 15 pensiuni agroturistice, 5 unități de alimentație publică (restaurante), 6 obiective muzeale și un camping. Un atu important îl constituie păstrarea meșteșugurilor tradiționale, a căror revitalizare poate constitui un vector de dezvoltare economică sustenabilă. Dintre acestea se disting: cioplitoria în piatră și lemn, încondeierea ouălor, confecționarea instrumentelor muzicale, tehnicile textile (croșetat, broderie) și prelucrarea fibrelor vegetale (împletituri din foi de porumb).

Convergența acestor resurse patrimoniale și naturale a transformat zona Răutului Inferior într-unul dintre cele mai importante și atractive obiective turistice din Republica Moldova, statut pe care și-l menține și în prezent.

Resursele naturale și specificul local favorizează dezvoltarea infrastructuri turistice.

Rezervația cultural-naturală "Orheiul Vechi", satul Butuceni (Foto I. Foca).

Sat structurat tip liniar, s. Morovaia, Orhei.

Sat structurat tip compact, s. Trebujeni, Orhei.

AȘEZĂRILE DIN ZONĂ

4.1. Tipologii de sate

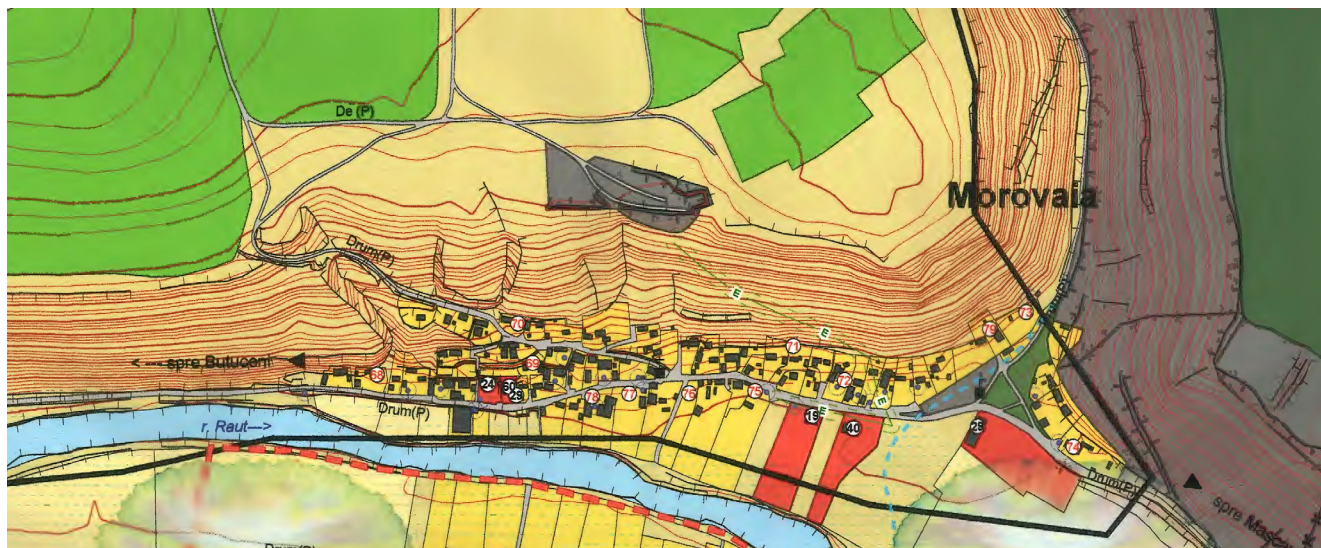
4.1.1. Specificul local

Peisajul rural al zonei este constituit dintr-o rețea de așezări dense, majoritatea fiind amplasate în proximitatea albiei râului Răut.

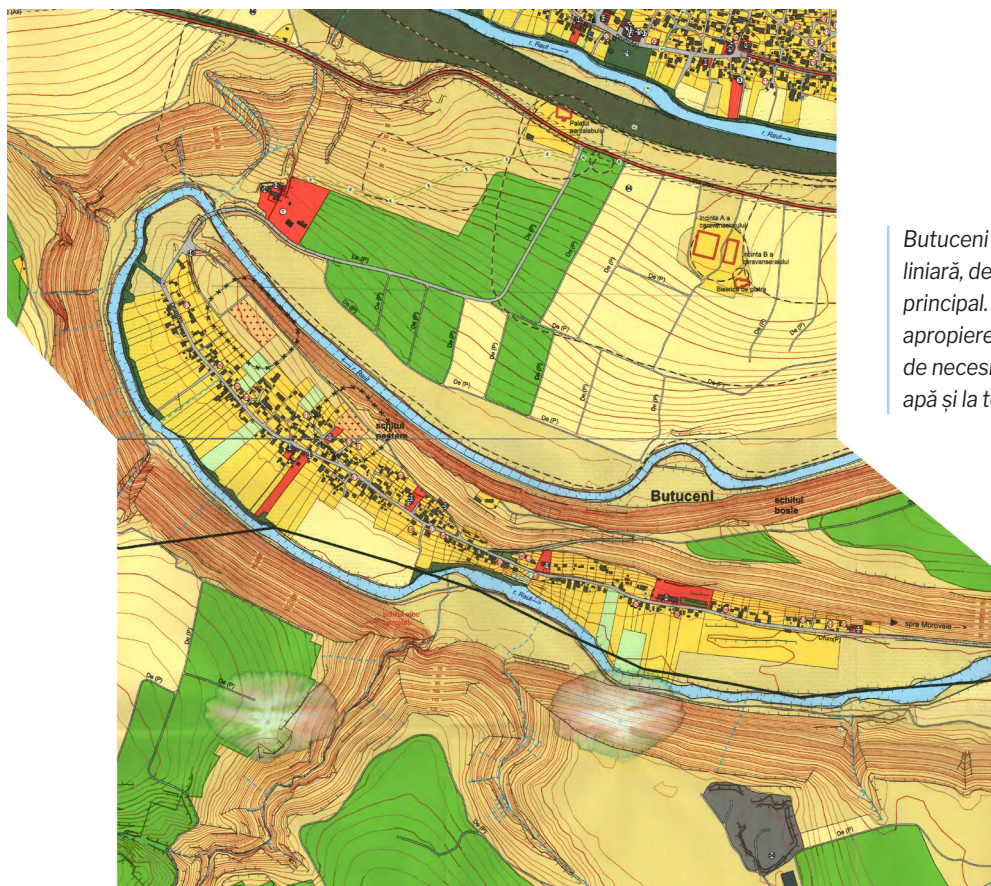
Structura morfologică a așezărilor este determinată de relief, de densitatea gospodăriilor și de specificul ocupațional al locuitorilor. În acest areal se disting două tipologii structurale: satul de tip liniar (alungit), a cărei formă este dictată de relieful colinar, și satul de tip compact (adunat).

Pe parcursul ultimelor opt decenii, peisajul așezărilor a suferit modificări substanțiale. Aceste transformări au fost generate de necesități funcționale, precum optimizarea căilor de acces, creșterea standardelor de confort și dezvoltarea infrastructurii ocupaționale.

Având în vedere vechimea așezărilor din zonă, trama stradală prezintă, în general, o configurație organică, neregulată și pitorească. Cu toate acestea, nu toate localitățile conservă o planimetrie istorică intactă, unele prezentând o structură și un țesut urban parțial sistematizate în perioada sovietică.

Morovaia – așezare rurală de mici dimensiuni, caracterizată printr-o planimetrie liniară dezvoltată de-a lungul axului rutier principal.

Butuceni – așezare cu o structură spațială liniară, dezvoltată de-a lungul axului rutier principal. Amplasarea gospodăriilor în apropierea râului Răut a fost determinată de necesitatea accesului la resursele de apă și la terenurile agricole din luncă.

Panorama unui sat de tip liniar.
(Jeloboc, Orhei).

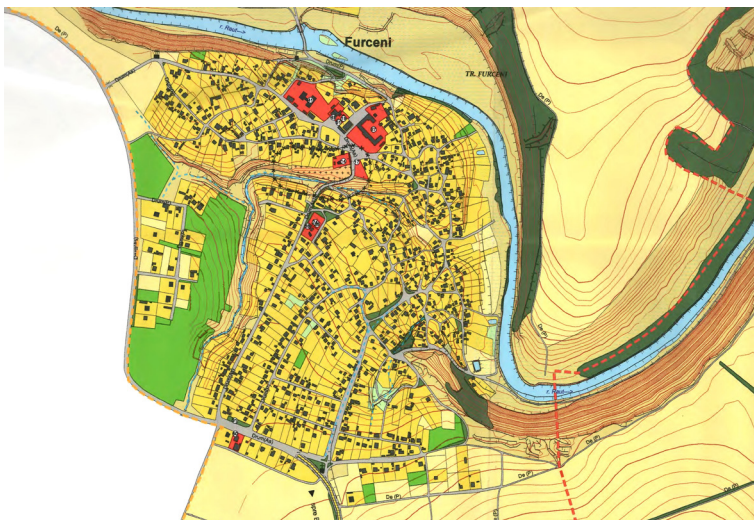
În perimetrul analizat există localități care și-au conservat structura tradițională într-o proporție semnificativă. Acestea sunt așezările situate la baza versanților, în vecinătatea râului Răut, a căror extindere teritorială este limitată natural. Dezvoltarea acestor sate s-a realizat prin ramificări adiacente arterei principale de circulație, încadrându-se în tipologia satelor liniare (alungite). Din această categorie fac parte satele Butuceni, Morovaia și Jeloboc.

O altă categorie este reprezentată de satele care și-au păstrat doar parțial structura tradițională, aceasta fiind ulterior extinsă prin cartiere (mahale) lotizate ordonat, încadrându-se în tipologia satelor compacte (adunate). În urma acestor parcelări au rezultat segmente cu o tramă stradală ortogonală, amplasate, de regulă, la periferia așezărilor, unde relieful a permis extinderea teritorială. În această categorie se înscriu localitățile: Trebujeni, Piatra, Păhărniceni, Ivancea, Brănești, Furceni, Mașcăuți, Bălăsești, Răculești, Jevreni și Ustia.

Modificarea structurii și configurației acestor sate a fost impusă de sporul demografic și facilitată de posibilitatea conversiei terenurilor agricole limitrofe în suprafețe construibile. În noile zone lotizate, clădirile au fost amplasate cu precădere spre limita stradală a parcelei. Astfel, dispunerea organică și liberă a locuințelor în cadrul gospodăriei a fost substituită de o aliniere rigidă la trama stradală. Orientarea optimă a locuințelor în raport cu punctele cardinale a fost abandonată în favoarea orientării dictate de axul străzii.

Mașcăuți – așezare rurală de tip adunat (compact), caracterizată printr-o tramă stradală cu dezvoltare organică. Nucleul istoric (vatra satului) este definit de prezența bisericii și a conacului boieresc aferent.

Furceni – așezare de tip compact, dispusă pe două coline. Centrul istoric al localității (vatra satului) se află în jurul bisericii, marcând cea mai veche etapă de locuire.

Brănești – așezare de tip compact. Limita de nord a localității este definită de prezența unei zone cu regim special (penitenciar), evidențiată grafic prin culoare roz.

Trebujeni – așezare rurală de tip compact (adunat), a cărei morfologie spațială ilustrează o evoluție mixtă. Structura organică inițială a fost completată ulterior prin adăugarea de cartiere noi, caracterizate printr-o tramă stradală cu plan geometric și o parcelare ordonată.

Evoluția așezărilor a vizat și parametrul densității locuirii. Din perspectivă istorică, suprafața parcelelor s-a redus constant ca urmare a divizării succesive a proprietăților între moștenitori. Acest proces a condus la o creștere a densității fondului construit și la o diminuare implicită a suprafeței medii a gospodăriilor. Deși în prezent acest fenomen s-a stabilizat, dimensiunile proprietăților rămân variabile, parcelele cu o suprafață de peste 30 de ari constituind o raritate.

4.1.2. Transformări ale peisajului rural din zonă

Imaginea de ansamblu a localităților din zona Răutului Inferior a fost profund alterată de transformările survenite în a doua jumătate a secolului al XX-lea. Această etapă a fost marcată de o serie de modificări structurale impuse la nivelul așezărilor rurale din fosta RSS Moldovenească, fundamentate pe un concept uniformizator de sistematizare a satelor. Acesta prevedea formarea unor centre civice dotate cu edificii publice și socio-culturale (adesea disproporționate volumetric și consumatoare de suprafețe vaste), trasarea unor artere de circula-

Impactul urbanistic al perioadei socialiste în zona Răutului Inferior. Blocurile de locuințe cu regim de înălțime de 2–5 niveluri reprezintă o inserție de fond construit destructurant.

Insertii arhitecturale distructurante. Prin formă și gabarit, aceste construcții contravin spiritului locului, alterând profund echilibrul peisajului cultural și natural al așezării.

ție rectilinii și largi, precum și alinierea strictă a locuințelor la stradă. În discursul oficial și în rapoartele etnografice ale vremii, locuințele tradiționale erau stigmatizate drept „învechite” și „incompatibile cu standardele societății socialiste moderne”. Ignorarea sistematică a contextului istoric și a specificului local a condus la inserția generalizată a unor tipologii arhitecturale străine zonei. Aceste intervenții radicale erau promovate decizional de administrația centrală și locală, fiind justificate ca etape necesare ale transformării socialiste și ale creșterii nivelului de trai.

În perioada respectivă, așezările din bazinul Răutului Inferior au suportat intervenții structurale majore, cu ample consecințe negative asupra morfologiei și esteticii rurale.

Un studiu de caz elocvent îl reprezintă fosta întreprindere agricolă de stat (sovhozul) „Ivancea”, unde, în spiritul politicilor de dezvoltare ale epocii, au fost edificate blocuri de locuințe colective cu regim de înălțime de 2–5 niveluri, însoțite de o rețea vastă de clădiri publice. Aceste ansambluri au ocupat suprafețe extinse, caracterizate printr-o amenajare peisagistică deficitară. În prezent, o parte semnificativă a acestor edificii este subutilizată sau abandonată, accentuând discrepanța vizuală

dintre fondul construit istoric și cel de factură socialistă. Intervenții similare au vizat și alte localități. De pildă, la periferia satelor Brănești și Mașcăuți au fost amplasate două instituții penitenciare, context ce a generat construirea unor locuințe de mari dimensiuni destinate personalului de specialitate. Prezența acestor unități de detenție și a blocurilor de locuințe disproporționate alterează grav peisajul rural, compromițând iremediabil anumite sectoare ale așezărilor menționate.

O altă sursă de alterare a peisajului rural a constituit-o edificarea locuințelor individuale pe baza proiectelor-tip sau a modelelor de așa-zis „înalt standard”, importate din alte regiuni.

Dimensiunile în plan și în înălțime ale acestor construcții depășesc flagrant proporțiile arhitecturii vernaculare. Noile tipologii se caracterizează prin volume masive (frecvent cu două niveluri), geometrii atipice ale acoperișurilor și prezența balcoanelor – elemente specifice cu precădere zonelor urbane.

AȘA NU

AȘA NU

Influența modelelor de construcție din alte regiuni. Case care nu se încadrează în scara localității, prin supradimensionare, sau prin utilizarea de forme străine specificului locului.

Aceste devieri stilistice au dizolvat coerența vizuală dintre fondul construit istoric și cel contemporan. Mai mult, în numeroase situații, supradimensionarea locuințelor a depășit nece-

sitățile reale și capacitatea financiară a proprietarilor, generând fenomenul clădirilor nefinalizate, menținute în stare de șantier pe perioade îndelungate.

Insertii volumetrice disproporționate. Prezența imobilelor masive, aflate în stare de finalizare sistată, generează o puternică disonanță cu fondul construit tradițional.

*Morfologie
și volumetrie
neconforme
care alterează
peisajul rural.*

Forma cea mai acută de degradare a patrimoniului construit o constituie demolarea locuințelor tradiționale cu valoare istorică și arhitecturală, urmată de substituirea acestora cu edificii noi, lipsite de coerență estetică și identitară, amplasate aleatoriu în cadrul parcelei. Asemenea practici continuă să se manifeste prin intervenții brutale, eludând principiile de integrare contextuală și ignorând specificul arhitectural al locului.

În sinteză, toate aceste transformări au generat modificarea morfologiei așezărilor, utilizarea irațională a fondului funciar și o polarizare estetică severă între cadrul tradițional și inserțiile noi. Perpetuarea și multiplicarea acestor modele destructurante favorizează continuarea declinului peisajului cultural rural.

Mutațiile structurale ale localităților sunt intrinsec legate de politicile de administrare teritorială aplicate în diversele perioade de evoluție a așezărilor și de absența implicării specialiștilor în procesele de planificare urbanistică și autorizare a construcțiilor.

Cu toate acestea, este necesar de menționat că, pe parcursul ultimelor opt decenii, arhitectura tradițională a zonei a beneficiat de o documentare științifică riguroasă. Chiar dacă literatura de specialitate este valoroasă, documentele inestimabile rămân însăși așezările, în cadrul cărora s-au conservat fragmente de tramă stradală, nuclee istorice (mahalale), gospodării integrale sau monumente de arhitectură vernaculară izolate.

În pofida distorsiunilor și a influențelor externe, localitățile din bazinul Răutului Inferior își mențin vitalitatea identitară. Pentru salvagardarea și transmiterea acestei moșteniri către generațiile viitoare, se impune implementarea unor procese de regenerare rurală, fundamentate pe respectarea și valorificarea specificului lor identitar.

4.1.3. Recomandări

Pentru revitalizarea localităților din zonă în conformitate cu specificul lor identitar, se recomandă ca autoritățile administrației publice locale să inițieze elaborarea unor studii de fundamentare (planuri de referință istorico-arhitecturale) și a documentațiilor de urbanism aferente. Acestea au rolul de a identifica și delimita ansamblurile de arhitectură tradițională și nucleele de gospodării care și-au conservat autenticitatea. Respectiv instrumente urbanistice vor fi elaborate pe baza unor teme de proiectare rigurose formulate, axate pe protejarea și regenerarea mediului istorico-arhitectural local.

În vederea stimulării vitalității economice și culturale a localităților, funcțiunea dominantă de locuire poate fi completată, în regim de compatibilitate, cu următoarele funcțiuni: servicii agroturistice; activități comerciale și de alimentație publică (condiționate de desfășurarea acestora fără alterarea configurației spațiale și volumetrice a gospodăriilor tradiționale); ateliere și activități meșteșugărești cu profil specific zonei (cu interdicția depozitării materialelor sau a producției pe suprafețele libere ale parcelei).

Insertia noilor structuri construite va fi permisă exclusiv cu condiția demonstrării depline a compatibilității dintre destinația propusă și funcțiunea dominantă a zonei.

În perimetrul zonelor rezidențiale ale satelor, se reglementează un regim de înălțime maxim admisibil

structurat astfel: Demisol + Parter (D+P), Parter + Mansardă (P+M) sau Demisol + Parter + Mansardă (D+P+M). Inserțiile arhitecturale noi au obligația de a nu altera, prin volumetrie și expresie plastică, obiectivele de arhitectură tradițională învecinate.

În cadrul țesutului rural tradițional, se instituie interdicție pentru următoarele funcțiuni și utilizări: activități care generează trafic intens (de persoane și mărfuri) sau poluare fonică/chimică; funcțiuni care implică modificarea sau comasarea parcelarului istoric; activități industriale poluante; exploatații zootehnice care intră sub incidența normativelor de instituire a zonelor de protecție sanitară; stații de întreținere auto (service auto); stații de distribuție a carburanților (PECO); spălătorii chimice; dezvoltarea de ansambluri de case de vacanță, campuri și parcuri de rulote.

La periferia localităților sau în zonele cu destinație economică specială, se recomandă amplasarea următoarelor facilități: unități de producție și procesare nepoluante, de capacitate redusă (destinate prelucrării și depozitării producției agricole locale); complexe zootehnice care impun zone de protecție sanitară; depozite de furaje și platforme autorizate pentru prelucrarea deșeurilor (cu respectarea strictă a normelor sanitare și de mediu); ateliere meșteșugărești de scară medie, întreprinderi de gospodărie comunală și baze de transport.

Amplasarea oricărui tip de construcție în albia majoră inundabilă a râului Răut este strict interzisă.

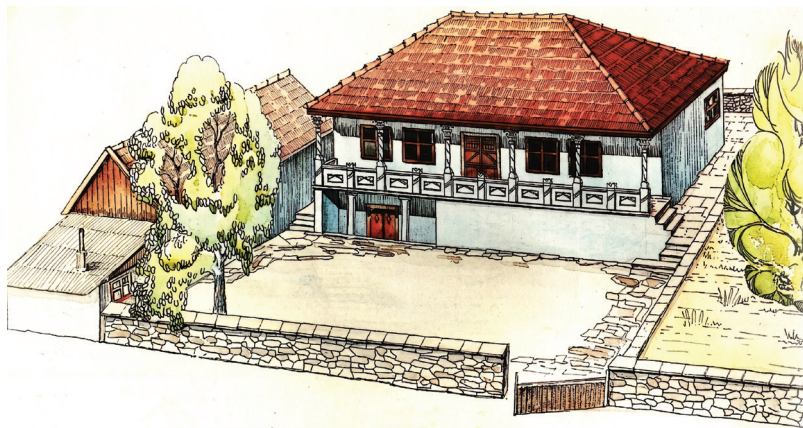
De asemenea, la periferia și în extravilanul așezărilor din zona de studiu se interzice categoric amplasarea turbinelor eoliene, a centralelor eoliene și a parcurilor fotovoltaice, în vederea protejării peisajului cultural și natural.

4.2. Tipologia gospodăriilor și amplasarea acestora pe lot

4.2.1. Specificul local

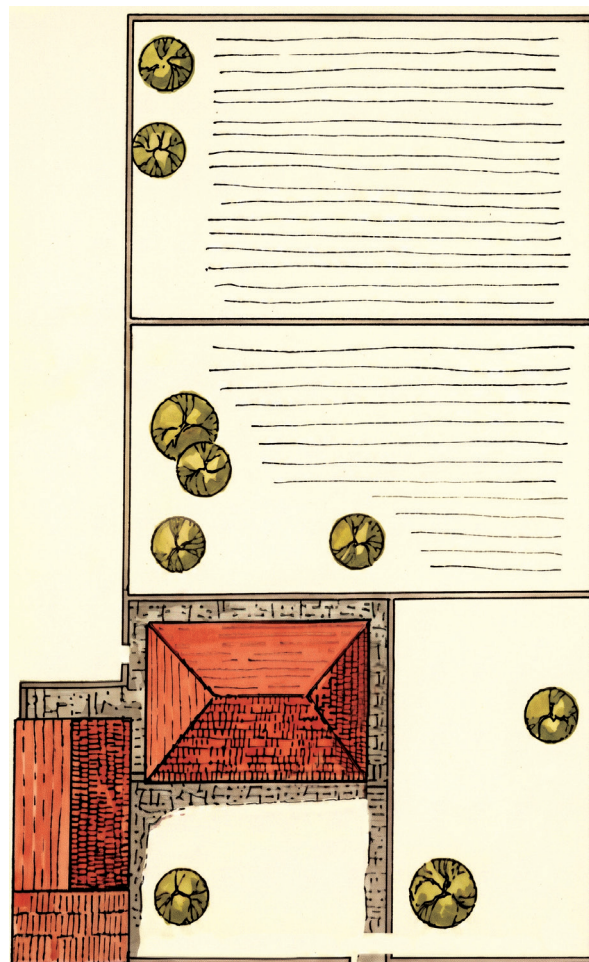
Gospodăria reprezintă unitatea teritorială și funcțională de bază a așezării rurale. Întrucât activitatea locuitorilor din zonă a fost orientată preponderent spre agricultură, structura gospodăriei tradiționale reflectă exact aceste necesități economice. În general, suprafața gospodăriei este divizată între curte și grădină.

Amplasarea construcțiilor pe lot este determinată de specificul activității proprietarului, de orientarea parcelei față de punctele cardinale și de topografia terenului. În anumite situații, dispunerea pe lot este condiționată de căile de acces sau de proximitatea cursului de apă. De exemplu, în cazul gospodăriilor formate în jurul unui drum înfundat (fundătură), parcelarul gravitează spre acest acces, generând o dispunere radioconcentrică (în formă de buclă). Gospodăriile situate în vecinătatea râului Răut au vizat, pe de o parte, accesul la resursele de apă, iar pe de altă parte, proximitatea terenurilor agricole fertile, loturile caracterizându-se astfel printr-o formă alungită.

Model de amplasare pe lot a casei tradiționale, s. Butuceni, Orhei.
(Relevu E. Bâzgu, Gr. Burciu).

Elementul arhitectural central al gospodăriei tradiționale îl constituie casa de locuit, având dimensiuni cuprinse, de regulă, între 6x9 m și 8x10 m. Istoric, orientarea locuințelor nu a fost subordonată rigid aliniamentului stradal. Necesitatea asigurării unui iluminat natural optim și a protecției împotriva intemperiilor a determinat orientarea fațadelor principale spre sud, sud-est sau sud-vest. Acest

fapt explică prezența în zonă a numeroase case dispuse cu fațadele laterale sau chiar cu spatele către drum. Dispunerea construcției cu latura scurtă spre stradă denotă o configurație a parcelei cu un front stradal îngust, situație în care alte variante de amplasare sunt dificil de realizat. Locuințele situate pe aceeași parte a străzii sunt orientate astfel încât să beneficieze de o însorire maximă a fațadei principale.

Spațiul curții este completat de construcțiile auxiliare (anexele gospodărești), care reprezintă elemente distincte funcțional. Dintre acestea se remarcă: bucătăriile de vară, locuințele de iarnă (denumite local „bașcă”), atelierele meșteșugărești, beciurile, adăposturile pentru animale (grajduri, șoproane, cotețe pentru păsări), precum și spațiile de depozitare a furajelor și a recoltei (fânare, sâsâiace pentru porumb etc.). Ansamblul este definitivat de elementele de delimitare și utilitate: împrejmuirea (gardul), poarta și fântâna.

În funcție de lățimea parcelei, construcțiile auxiliare pot fi dispuse în continuarea axului longitudinal al casei, paralel cu aceasta sau paralel cu strada, dacă frontul lotului permite o atare configurație. Frecvent, anexele sunt grupate sub același acoperiș, generând o succesiune liniară de volume pe o singură latură a parcelei. Deși poziționarea planimetrică a anexelor poate varia de la o gospodărie la alta, funcțiunile acestora rămân constante.

În general, toate structurile edificate ale gospodăriei prezintă dimensiuni modeste. Bucătăriile de vară și atelierele meșteșugărești împrumută din caracteristicile volumetrice și materiale ale locuinței principale. Proporțiile reduse ale acestora prezintă avantajul unei întrețineri și exploatare facile.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, odată cu colectivizarea, funcțiunea economică a gospodăriilor a fost redusă. Locuitorii de la sate, priviți acum ca muncitori, erau angajați plenar în gospodăriile colective, neavând libertatea, condițiile și timpul necesar pentru a desfășura activități economice în propriile gospodării. În mod dirijat și treptat, structura gospodăriilor țărănești a început să se reconfigureze doar spre menținerea în localități a forței de muncă. Pentru acest scop s-au întreprins și alte măsuri, deseori radicale. Astfel, la periferiile localităților, în calitate de soluție la aceste necesități, au fost atribuite terenuri pentru construcție destinate familiilor tinere. Rezultatul a constat în parcelarea unor cartiere cu o tramă stradală regulată (liniară și geometrică) pentru construcția unor gospodării noi.

Suprafețele reduse ale noilor parcele (600-1200 m²) au condus la restrângerea activităților agricole în perimetrul unității de gospodărie. În schimb, accentul a fost pus pe edificarea unor locuințe de „standard înalt”, menite să asigure o calitate superioară a vieții. Aceste imobile au fost proiectate cu dimensiuni considerabil mai mari comparativ cu locuințele tradiționale (variind între 9x10 m și 10x12 m, uneori chiar mai extinse). Din punct de vedere urbanistic, noile case au fost retrase atât față de aliniamentul stradal frontal, cât și față de limitele laterale ale proprietății.

Acest tip de gospodărie modernizată dispune de un număr restrâns de anexe, care se rezumă, de obicei, la bucătăria de vară și la garaj. Frecvent, funcțiunile de depozitare (beciul) și garajul sunt integrate direct în volumetria casei, abordare ce a permis optimizarea utilizării spațiului destinat curții.

Dimensiunile reduse ale parcelelor și alinierea ordonată a locuințelor la stradă au impus o organizare similară a anexelor (toate construcțiile auxiliare fiind dispuse paralel sau perpendicular față de casă și față de limitele de proprietate). De exemplu, bucătăria de vară este amplasată pe același aliniament cu locuința sau retrasă față de aceasta, în timp ce garajul este poziționat adesea chiar pe limita frontală a parcelei.

Acest model tipizat de parcelare și de organizare a gospodăriei s-a generalizat la nivel național. În ciuda existenței unui context peisagistic și a unui fond de locuințe tradiționale

deosebite în vecinătate, o astfel de abordare urbanistică a sistematizării spațiale nu este favorabilă păstrării identității vizuale a localităților.

4.2.2. Recomandări

Adaptarea gospodăriilor și a caselor tradiționale la cerințele moderne

Cerința fundamentală pentru conservarea gospodăriilor cu valoare arhitecturală tradițională rezidă în aprecierea, întreținerea, păstrarea formei originale și, mai ales, în utilizarea lor continuă. Prezentul Ghid promovează principiul exploatării active a acestor spații și construcții, respingând ipoteza conservării lor

stricte, cu funcție exclusiv muzeală. Din acest motiv, nu se impune păstrarea dogmatică a unui model arhaic de funcționare a gospodăriei sau a locuinței.

Garaj nou, construit în afara liniei de teren, domină proporțiile celorlalte construcții. Forma disproporționată a acoperișului afectează prin volumetrie și aspect exterior obiectivele de arhitectură tradițională.

Mentținerea vitalității gospodăriei nu poate fi concepută fără asigurarea unor condiții contemporane de trai, ceea ce presupune integrarea normelor de igienă și de confort în interiorul locuinței, precum și utilizarea eficientă a construcțiilor auxiliare.

Gospodăria trebuie adaptată necesităților funcționale ale proprietarului. De exemplu, casa tradițională trebuie să dispună de o bucătărie dotată cu loc de luat masa și de un grup sanitar integrat, acestea constituind exigențe moderne minime. În funcție de

context, clădirea tradițională trebuie să răspundă și cerințelor de performanță energetică. De asemenea, fiecare gospodărie necesită un garaj sau un loc de parcare pentru autoturism.

În cazul în care proprietatea nu dispune de teren liber cu acces direct la stradă pentru construirea unui garaj, se admite reconversia uneia dintre anexele existente compatibile cu această funcțiune. Este imperativ ca gabaritele și expresia arhitecturală a garajului (nou sau adaptat) să nu domine proporțiile celorlalte construcții. Acesta va fi prevăzut cu un acoperiș cu aceeași formă, pantă și învelitoare ca cel al casei, ten-cuială și cromatică similare contextului de ansamblu, precum și porți din lemn masiv, asemeni ușilor tradiționale pentru beci. În orice situație, curtea interioară va constitui spațiul prioritar de parcare. Toate aceste modernizări trebuie integrate armonios, fără a altera parametrii de bază ai gospodăriei tradiționale.

Extinderile construcțiilor existente (casă de locuit sau anexe) se pot realiza prin următoarele metode: în prelungirea volumului principal, la o înălțime similară cu streășina (condiția fiind ca noua coamă a acoperișului să nu o depășească pe cea a casei tradiționale) și cu o formă identică a șarpantei, respectând ierarhia volumelor; sub forma unui volum nou, similar ca proporție și geometrie, conectat la clădirea istorică prin diverse spații de articulare; prin reconversia sau extinderea bucătăriei de vară sau a altor construcții auxiliare.

Bucătăria de vară și „bașca” dețin cel mai bun potențial pentru a fi reamenajate ca spații de locuit. Aces-

tea au dimensiuni compatibile și o contribuție majoră, alături de locuința principală, la definirea imaginii caracteristice a gospodăriei. Prin reamenajare, clădirile componente ale unei gospodării pot prelua și funcțiuni complementare locuirii, cu condiția să fie compatibile cu gabaritele și condițiile structurale ale acestora.

Ca principiu general, se recomandă preluarea noilor funcțiuni prin refolosirea și valorificarea fondului construit istoric existent în perimetrul gospodăriei.

Alternativ, casele vechi își pot extinde spațiul util și locuibil prin mansardarea podurilor. Totuși, această intervenție nu este întotdeauna fezabilă din punct de vedere tehnic. Pantă și configurația acoperișurilor specifice primei jumătăți a secolului al XX-lea nu permit adesea amenajarea unor mansarde locuibile. Faptul adesea nu poate fi realizat fără a se proceda la înlocuirea sau consolidarea specifică a planșelului și a pereților casei. În cazurile în care podul nu poate fi mansardat fără a impune modificări esențiale ale structurii șarpantei sau a pereților casei, se recomandă păstrarea acestuia în configurația inițială, ca spațiu de depozitare (acțiunând, în același timp, ca un eficient strat-tampon termic, atât vara, cât și iarna).

Principii de amplasare a construcțiilor noi

Nu se recomandă modificarea parcelarului istoric prin operațiuni de divizare sau comasare.

O parcelă este considerată construibilă doar dacă are asigurat un acces carosabil dintr-un spațiu de circulație publică. După caz, se vor lua în calcul lățimea frontului stradal și posibilitatea de bransare la rețelele edilitare.

✓ AȘA DA

Importanța respectării regulilor de amplasare a construcțiilor pe lot. Organizarea spațială demonstrează o poziționare corectă a casei în raport cu limitele proprietății și axul drumului, un aspect esențial pentru păstrarea caracterului autentic al țesutului vernacular.

Suprafața lotului va fi corelată cu funcțiunea propusă (locuire, pensiune, restaurant etc.). De exemplu, programele funcționale de tip pensiune sau restaurant necesită, în mod obiectiv, o parcelă mai vastă decât cea aferentă locuirii individuale.

La inserția unei clădiri noi pe un parcelar situat în vatra istorică a satului (caracterizată printr-o structură organică, neregulată și pitorească), se impune preluarea tipologiei tradiționale de

utilizare a lotului (dispunerea volumului principal cu latura scurtă spre stradă, gruparea anexelor în jurul locuinței, orientarea fațadei principale cu precădere spre sud, vest și est etc.).

Casa de locuit poate fi edificată ca un volum izolat pe parcelă sau poate fi cuplată funcțional cu construcțiile auxiliare.

✓ AȘA DA

✗ AȘA NU

✓ AȘA DA Organizarea spațiului gospodăresc conform modului tradițional de utilizare a lotului

✗ AȘA NU Utilizare atipică a parcelei, care eludează principiile istorice de organizare a spațiului gospodăresc

Amplasarea oricărei construcții noi trebuie să respecte coerența urbanistică a ansamblului în care se integrează. Această se va realiza în conformitate cu specificul mahalalei, ținând cont de declivitatea terenului, orientare, unghiul de însorire, regimul de aliniere, retragerea față de stradă, numărul și ierarhia clădirilor edificate pe lot, precum și distanțele dintre acestea.

Substituirea construcțiilor auxiliare vechi cu unele noi în general, nu este recomandată. Ea poate fi acceptată doar când necesitatea adaptării și eficientizării funcționale a gospodăriei la rigorile actuale de trai (amenajarea unui garaj, a unui atelier etc.), nu poate fi realizată prin alte metode.

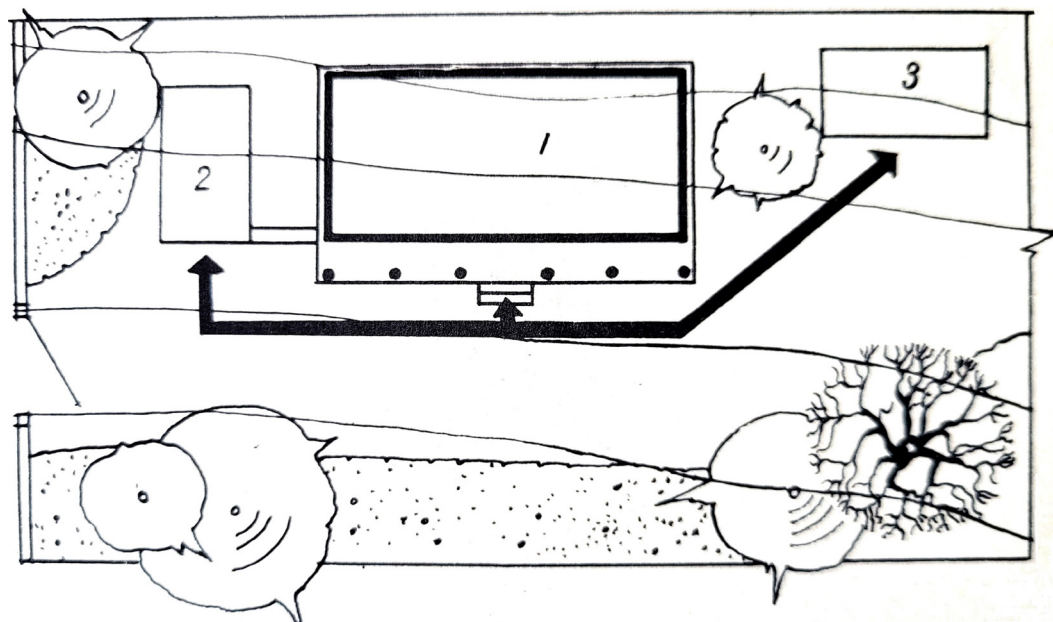
Este esențial ca noile construcții auxiliare să preia amprenta la sol și gabaritele vechilor anexe demolate. Acestea nu trebuie să domine proporțiile și aspectul gospodăriei tradiționale. Pentru noile intervenții se va prevedea un acoperiș de aceeași formă, cu aceeași pantă și învelitoare ca cel al locuinței; se vor aplica tencuieli și nuanțe cromatice în armonie cu ansamblul (albastru siniliu, alb); se va integra o tâmplărie adecvată, fiind

completată cu garduri și porți tradiționale (în cazul în care acestea din urmă lipsesc).

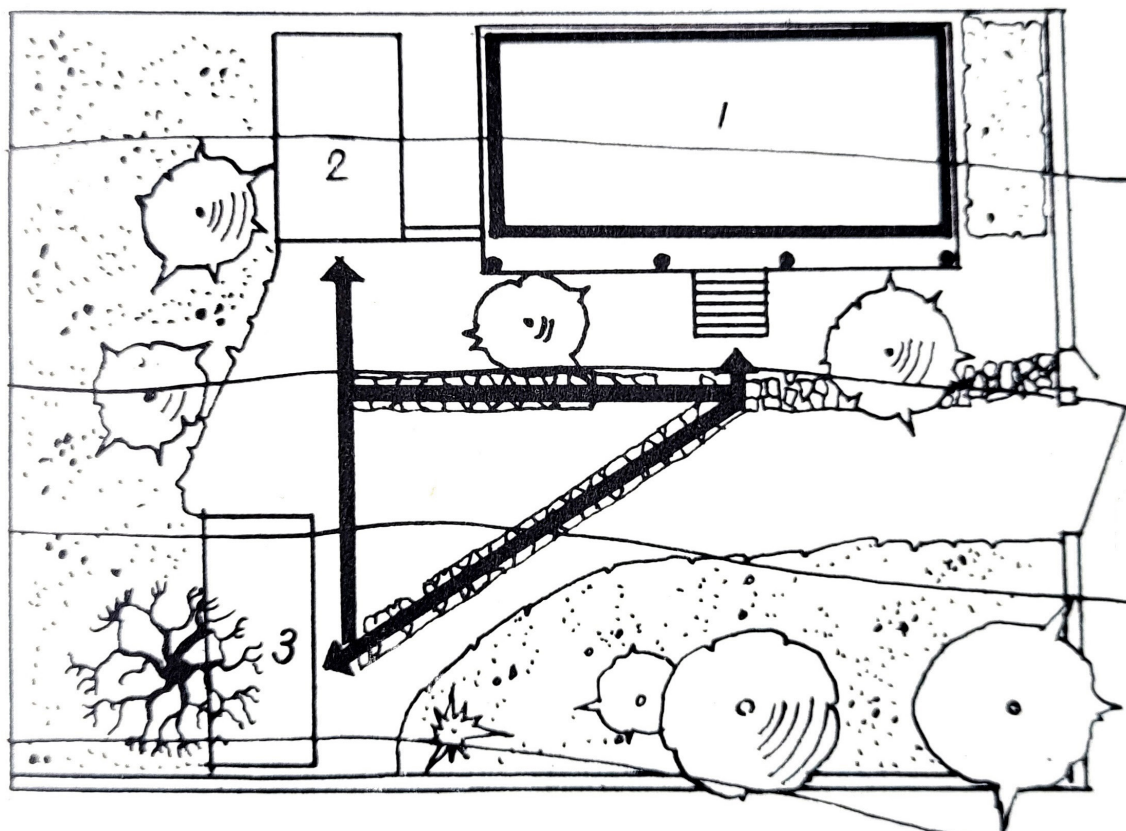
Volumele noilor inserții arhitecturale vor respecta scara și proporțiile clădirilor istorice aflate pe parcelă sau în vecinătatea imediată.

În situația extinderii unor clădiri existente sau a construirii în vecinătatea unor imobile istorice cu valoare arhitecturală recunoscută, noile intervenții trebuie concepute astfel încât să nu prejudicieze vizual și fizic aceste imobile și să nu le obtureze vizibilitatea dinspre spațiul public.

Construcțiile noi nu trebuie să devină puncte dominante de atracție vizuală atunci când sunt percepute dinspre punctele de belvedere sau perspectivele consacrate la nivel local. După caz, se recomandă ca inserția volumetrică pe teren să fie fundamentată print-un studiu / plan de încadrare în zonă.

*Opțiune de amplasare a construcțiilor pe lot, cu anexe gospodărești situate perimetral:
1 - locuința; 2 - beciul;
3 - bucătăria de vară
(după Z. Moiseenko).*

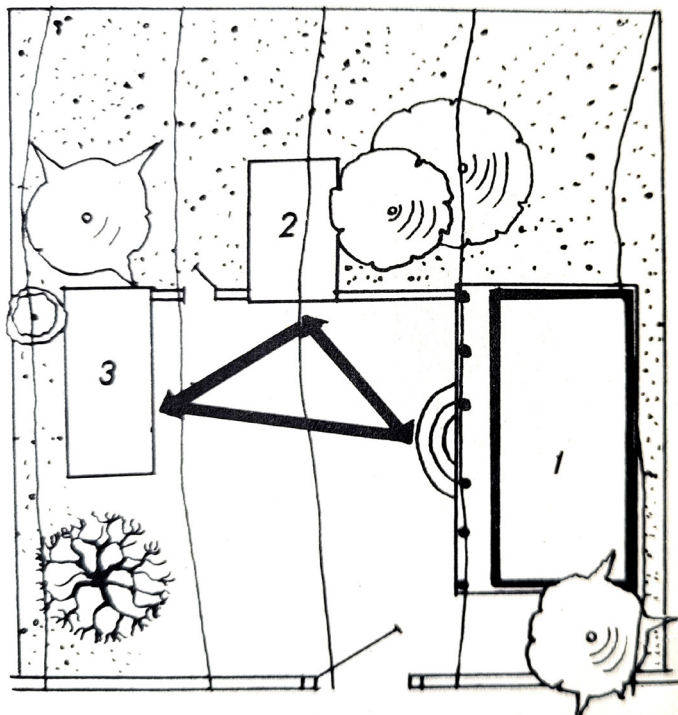
Poziționarea gospodăriilor cu amplasarea beciului și a locuinței pe o linie de-a lungul lotului, iar bucătăria de vară plasată transversal față de teren: 1 - locuință; 2 - beciul; 3 - bucătăria de vară (după Z. Moiseenko).

Pentru stabilirea amplasamentului noilor clădiri se va realiza un studiu de însorire, luându-se în calcul umbra proiectată de clădirile existente sau de noile volume, astfel încât fațadele să nu se umbrească reciproc.

În ipoteza în care edificarea unei case noi este strict necesară, aceasta se va amplasa pe vechea amprentă la sol, adoptând caracteristici arhitecturale exterioare tradiționale, fără a depăși substanțial volumetria specifică zonei. În atare condiții, necesarul de spațiu

locuibil se poate extinde prioritar prin mansardarea volumului de sub acoperiș.

Reabilitarea identitară a gospodăriei presupune utilizarea învelitorilor tradiționale pentru acoperișuri (păstrând formele și pantele istorice), tencuirea pereților și tratarea soclului cu materiale și palete cromatice compatibile cu estetica locală (albastru siniliu, alb). La nivelul întregului ansamblu gospodăresc se va folosi o tâmplărie unitară, iar delimitarea proprietății se va face prin garduri și porți de factură tradițională. Implementarea măsurilor de eficientizare energetică se va realiza con-

Amplasarea pe lot a gospodăriilor, cu anexele plasate liniar: 1 - locuința; 2 - beciul; 3 - bucătăria de vară (după Z. Moiseenko).

form directivelor stabilite în capitolul dedicat performanței energetice.

Se recomandă amplasarea casei în jumătatea frontală a lotului, inclusiv pe axul median al acestuia. Ca regulă generală de compoziție, independent de varianta de dispunere pe parcelă, corpurile edificate trebuie să contureze și să protejeze un spațiu central neconstruit – curtea interioară.

Dacă programul funcțional necesită dezvoltarea unor suprafețe construite considerabile, se va opta pentru soluții arhitecturale de tip pavilionar. Pentru atenuarea impactului vizual și volumetric, se recomandă, după caz, integrarea parțială a volumelor în declivitatea terenului (subsol/demisol).

Este obligatoriu respectarea alinamentului stradal istoric, pentru a păstra coerența și specificul întregului ansamblu construit.

Toate recomandările formulate își dovedesc eficiența și validitatea sub condiția aplicării lor judicioase, strict raportate la specificul contextului urbanistic și peisagistic analizat.

CASA TRADIȚIONALĂ ȘI PĂRȚILE SALE COMPONENTE

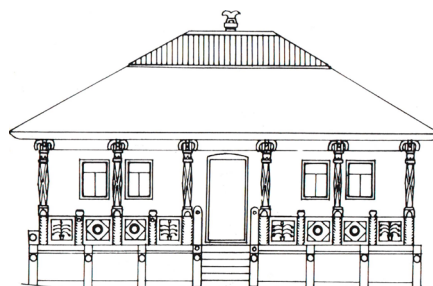
5.1. Descriere generală

Datorită caracteristicilor fizico-mecanice ale pietrei locale (material de construcție cu grad ridicat de ac-

cesibilitate) și măiestriei meșterilor populari, arhitectura caselor din zona Răutului Inferior se distinge printr-o expresie plastică deosebită.

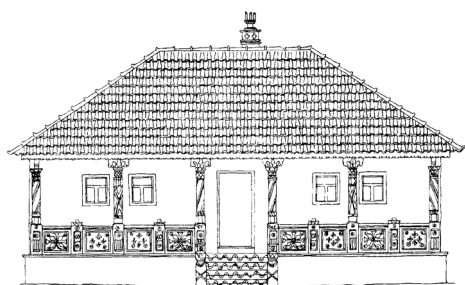
s. Furceni

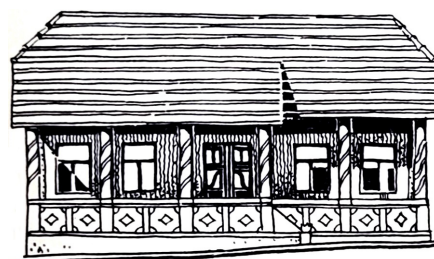
s. Jeloboc

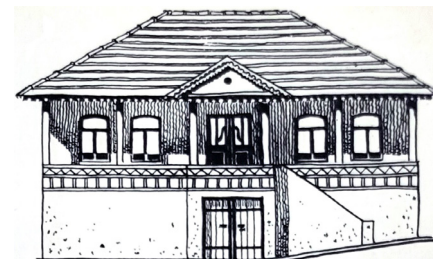
s. Furceni

s. Jeloboc

s. Mașcăuți

s. Molovata

s. Trebujeni

s. Trebujeni

Zona Orheiului

| Exemple grafice de case tradiționale din piatră în zona Răutului Inferior (după Al. Zaharov și Z. Moiseenko).

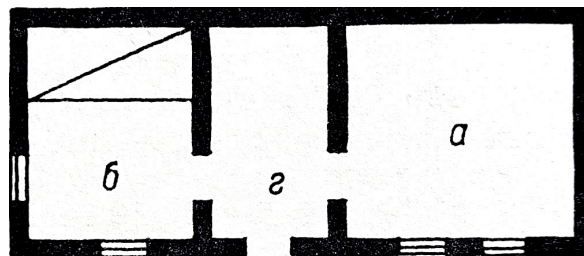
Elementele definitorii ale acestei arhitecturi sunt proporțiile riguroase stabilite între soclu, parter și acoperiș, precum și tratarea decorativă a fațadei principale prin integrarea unor elemente din piatră (prisa cu stâlpi și parapet, coșurile de fum etc.).

Structura casei, planimetria acesteia, decorația exterioară și interioară, precum și alte particularități identitare au evoluat în timp, similar cu procesele din alte zone, de la o tipologie monocelulară (monocamerală) la o structură pluricelulară. Casa tradițională cu trei încăperi reprezintă o evoluție a locuinței monocamerale, rezultată prin alipirea succesivă a unei camere de locuit suplimentare la spațiul-tampon reprezentat de tindă.

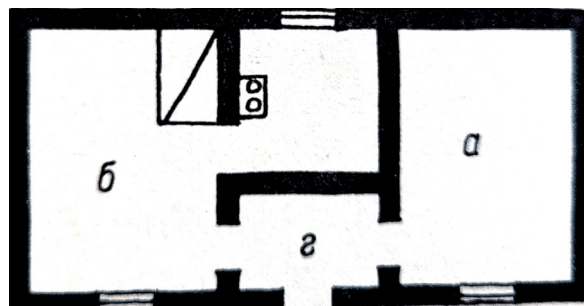
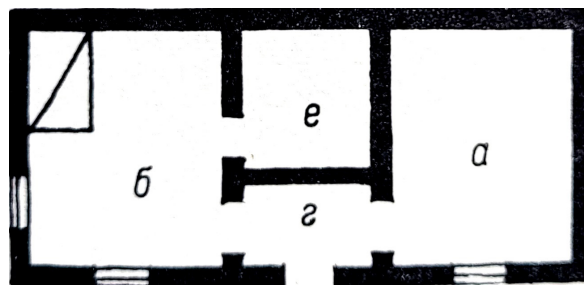
Modificările planimetrice ale locuinței au fost condiționate, în mod direct, de perfecționarea sistemului de încălzire și de preparare a hranei – vatra. În organizarea spațială a interiorului, vatra a constituit nucleul central în jurul căruia gravitau celelalte spații ale locuinței. Acestea erau distribuite rațional, astfel încât să asigure condiții optime pentru odihnă, prepararea hranei, desfășurarea activităților casnice și, uneori, prelucrarea diverselor materii prime. Prin acest proces evolutiv, s-a cristalizat modelul de casă cu următoarea compartimentare spațială: tinda cu spațiul anexă de depozitare (câmara), camera de locuit cu rol multifuncțional și „camera curată”, cunoscută sub denumirea de „casa mare”.

Casa de locuit tradițională este edificată, ca sistem constructiv, din zidărie de piatră spartă, legată cu mortar de argilă ori var-nisip, sau din zidărie de chirpici („lâmpaci”), prinși tot cu liant argilos. Suprafețele pereților sunt finisate cu tencuieli de lut și finisaje de var siniliu. Elementul arhitectural și ornamental fundamental al exteriorului casei tradiționale din această zonă îl constituie prispa prevăzută cu stâlpi și parapet din piatră. Aceste elemente decorative lapidare necesită o execuție laborioasă și reprezintă adevărate capodopere ale meșteșugului local.

Concomitent, în localitățile din zonă se atestă o prezență frecventă a caselor care înglobează caracteristici sintetice ale arhitecturii vernaculare. Acestea prezintă similități ma-

Planimetria casei tradiționale: tipologia cu două camere și tindă centrală (după Z. Moiseenko).

Tipologia planimetrică a casei cu tindă și trei încăperi (după Z. Moiseenko).

Casă tradițională cu un nivel.

Casă tradițională cu două niveluri.

jore cu tipologia caselor tradiționale (din perspectiva dimensiunilor, a proporțiilor și a planimetriei). Diferența rezidă în faptul că, în cazul caselor cu caracteristici sintetice, elementele structurale și decorative din piatră (stâlpii, parapetele) au fost omise. La momentul edificării acestor imobile, pe fondul unor constrângeri de ordin economic, piatra a fost substituită cu stâlpi și parapete din material lemnos. Din punct de vedere al protejării patrimoniului, aceste construcții vechi trebuie tratate cu o rigoare similară celei aplicate obiectivelor cu statut de monument.

5.2. Aspectul exterior

5.2.1. Specificul local

Fațade tradiționale

Fațada principală a casei tradiționale este latura prevăzută cu prispă. Prispă este orientată cu precădere spre sud, mai rar spre est sau vest. Poziționarea fațadei principale nu este strict condiționată de aliniamentul stradal. Elementele care definesc liniile direc-

toare ale compoziției fațadelor tradiționale sunt: soclul, prispă, linia de streșină și linia de coamă.

Conform tradiției arhitecturale, fațada principală beneficiază de cel mai înalt grad de elaborare plastică, având registrele orizontale și verticale clar demarcate. Această tratare implică detalii valoroase, remarcabile prin rigurozitatea proporțiilor și finețea execuției. Tipologia morfologică predominantă este reprezentată de fațada cu prispă dispusă longitudinal, prevăzută cu stâlpi și în unele cazuri cu parapet. Accesul este poziționat, de regulă, pe axul median și se poate realiza perpendicular pe prispă sau în lungul acesteia.

Adesea, pe axa de simetrie a fațadei se remarcă un volum decroșat cu funcție de foișor, mărginit, asemenea prispei, de stâlpi. Acesta reprezintă, în plan, o terasă dreptunghiulară acoperită, profilată în două ape, formând în partea superioară un fronton căptușit cu scândură.

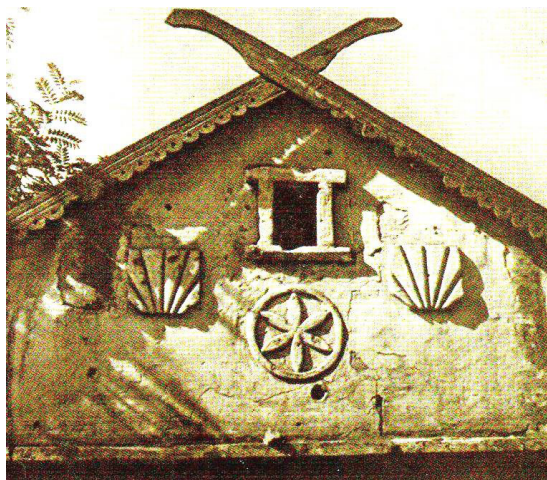
Foișorul formează o entitate arhitecturală unitară împreună cu prispă, împărțind aceleași principii constructive, funcționale și estetice. Împreună, foișorul și prispă cu stâlpi au rolul de a regla microclimatul interior, dozând gradul de însorire al încăperilor.

Fațada casei cu acces organizat pe mijloc, perpendicular pe prispă.

Casă cu foișor, s. Brănești, Orhei.

Fronton din piatră, s. Piatra, Orhei (după D. Goberman)..

Fronton din piatră, s. Butuceni, Orhei.

Fațadele laterale și fațada posterioară beneficiază de o tratare sobră, fiind, în general, opace (lipsite de goluri de ferestre). Laturile scurte ale construcției sunt încoronate cu frontoane din zidărie de piatră, delimitate vizual prin cornișe ce marchează separarea nivelului locuibil de cel al podului.

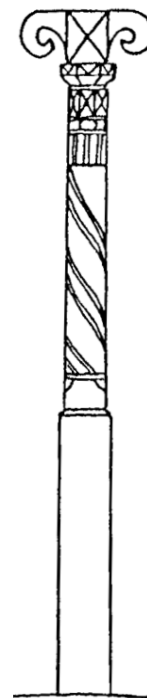
Fațada longitudinală posterioară poate fi orientată către limitele laterale sau posterioare ale parcelei. Finisajele aplicate pe această fațadă secundară sunt simple și funcționale.

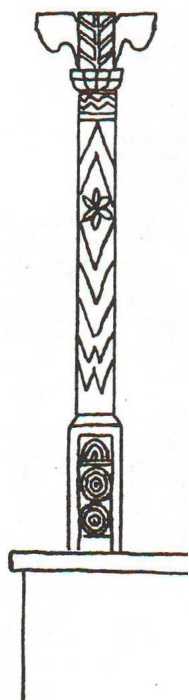
Analizând în detaliu fațada principală, a cărei expresivitate este conferită de elementele lapidare, se impune o atenție specială asupra stâlpilor și parapetului prispei. Stâlpii preiau funcția structurală de susținere a streșinii.

Din punct de vedere al gabaritului, se disting stâlpi înalți și stâlpi scunzi (de înălțime redusă). În absența prispei elevate, au fost utilizați stâlpi înalți, rezemați direct pe baze din piatră masivă.

Stâlpi înalți amplasați pe lespezi de piatră.

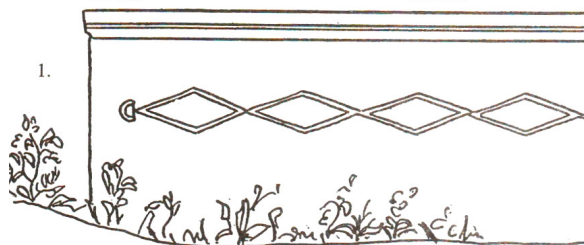
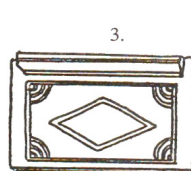
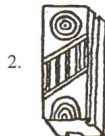
Stâlpi iimplasați pe soclul prispei.

vă. Stâlpii de înălțime redusă sunt fixați pe structura soclului prispei.

Din punct de vedere morfologic, stâlpul de prispă este alcătuit din următoarele componente: pedestal, baza fusului, fus și capitel. În situația în care stâlpii sunt așezați pe cota prispei, înălțimea lor totală variază între 240 și 250 cm.

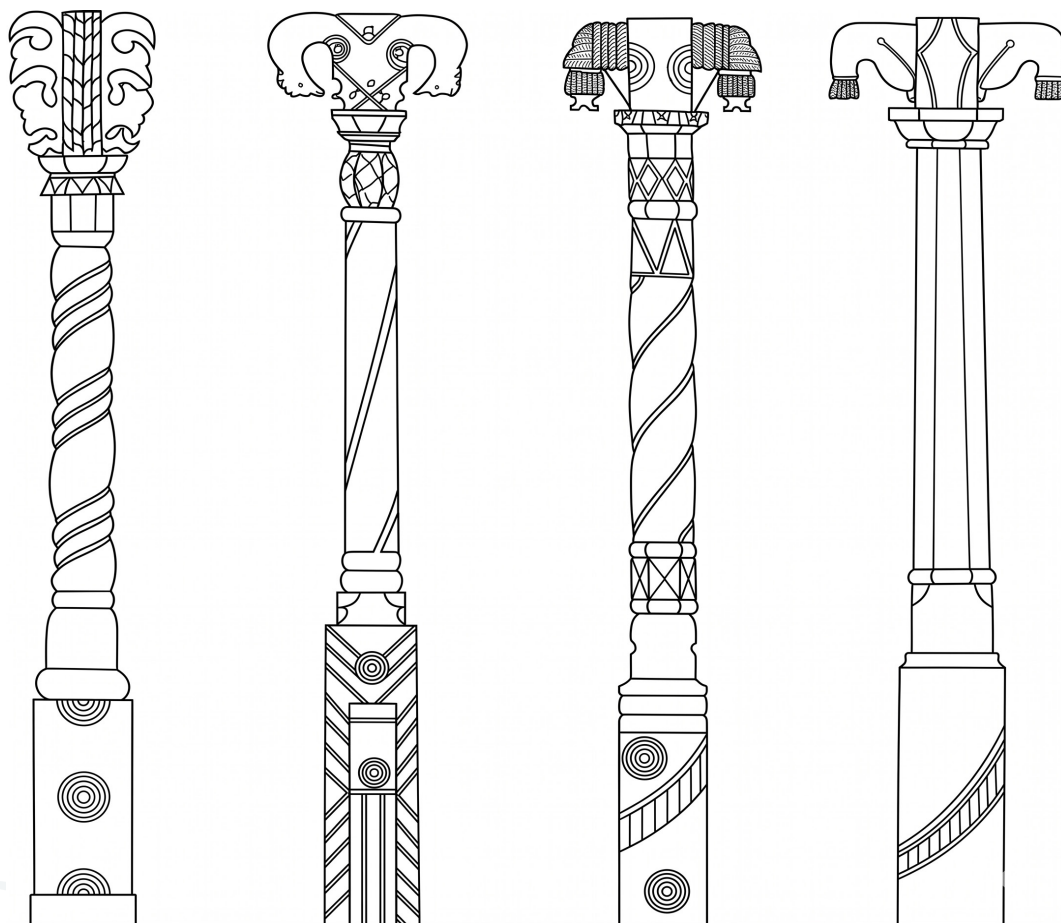
Pedestalul stâlpului are o geometrie, de regulă, prismatică, cu latura secțiunii de 24-26 cm și o înălțime cuprinsă între 50 și 75 cm. În absența prispei, înălțimea pedestalului poate atinge 150 cm.

Tranziția de la secțiunea prismatică a pedestalului la fusul propriu-zis se realizează prin intermediul bazei, care are o secțiune pătrată (20x20 cm), cu muchiile superioare prelucrate (rotunjite).

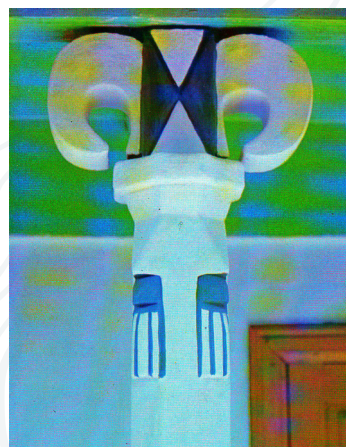
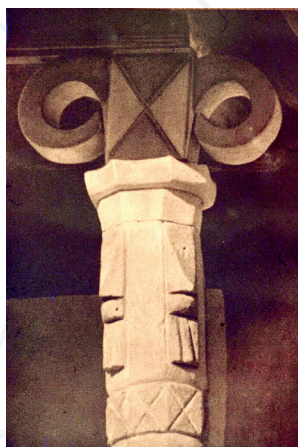

Detaliile prispei: 1. Soclul prispei;
2. Pedestalul stâlpului; 3. Parapetul;
4. Stâlpișorul intermediar; 5. Baza
stâlpului; 6. Fusul; 7. Baza capitelului;
8. Capitelul cu consolă.

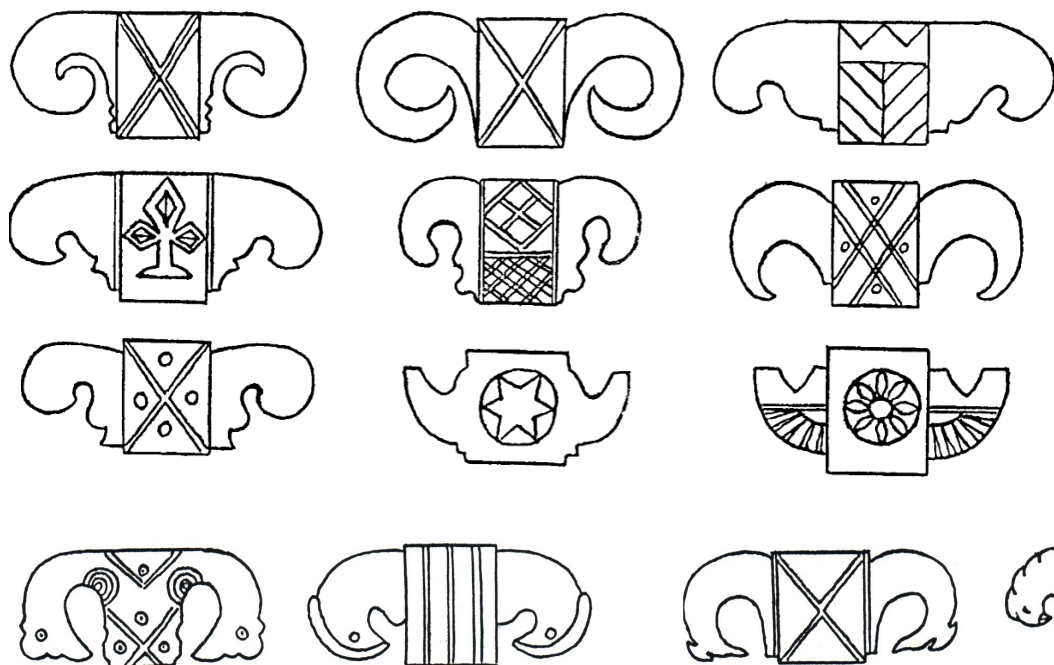
În funcție de tehnica de fasonare, fusul stâlpului prezintă următoarele tipologii ale secțiunii transversale: octogonală, circulară (rotundă) sau pătrată. Cele mai frecvente sunt fusurile cu secțiune octogonală sau circulară. Diametrul fusului circular este de 16-18 cm, acesta prezentând o ușoară conicitate (îngustare) spre partea superioară.

*Diverse forme
de prelucrare și
decorare a stâlpilor
de piatră
(după Z. Moiseenko).*

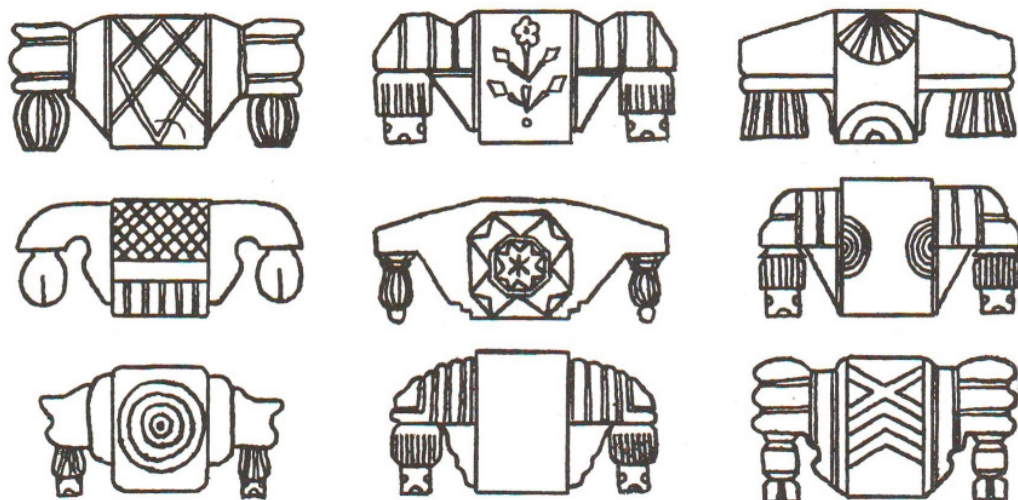
*Configurații
morfologice ale
capitelurilor inspirate
din motive zoomorfe,
cu semnificația
„Coarne de berbec”.*

Capiteluri decorate cu motive zoomorfe (coarne), evidențiind transpunerea elementelor naturale în vocabularul constructiv și decorativ al locuinței vernaculare.

Capiteluri ornitomorfe: reprezentări stilizate ale capetelor de păsări, integrate organic în sistemul decorativ al elementelor de susținere din arhitectura vernaculară.

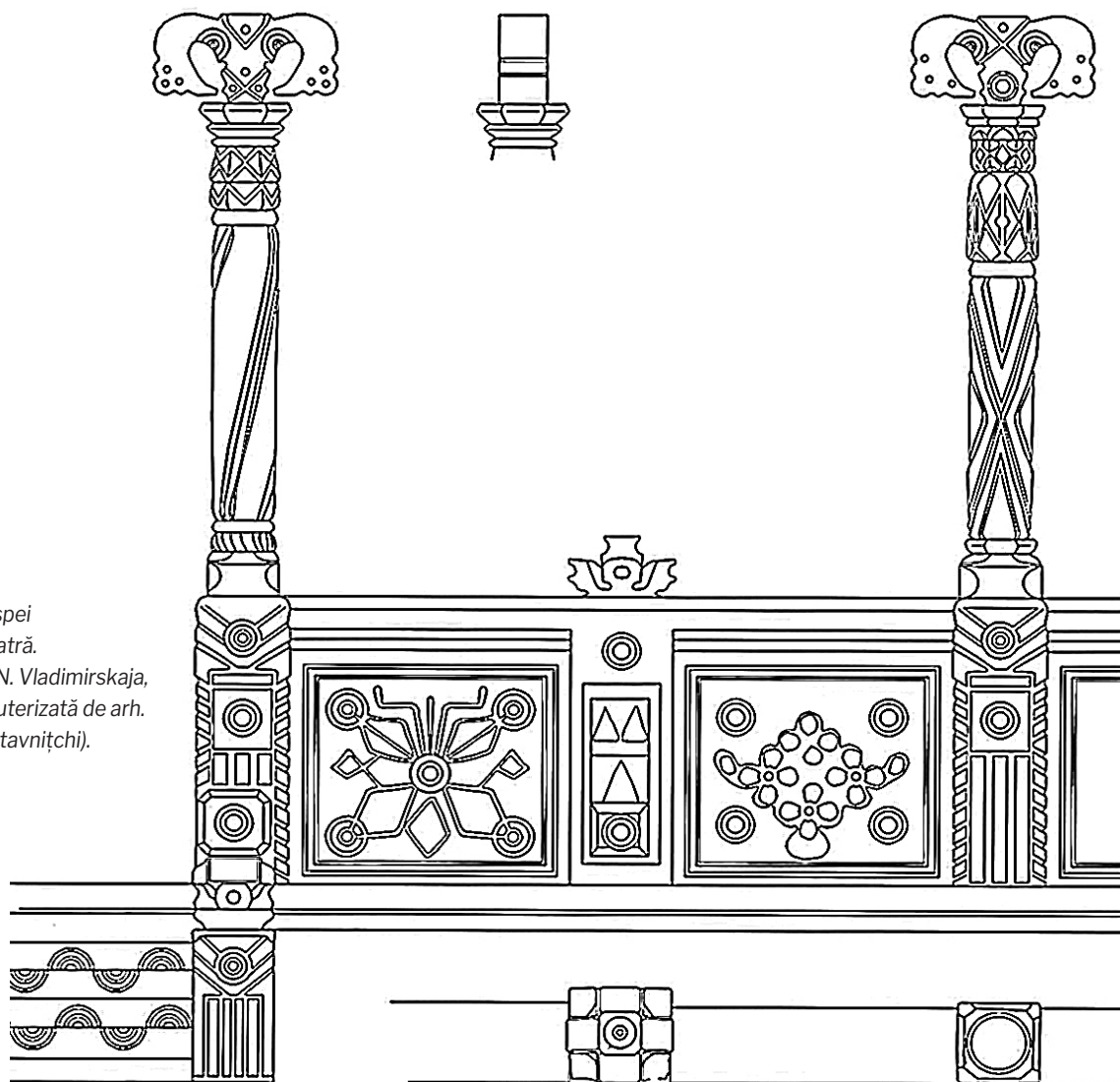
Capiteluri cu elemente suspendate: reprezentări stilizate ale mugurelui sau fructului, integrate în repertoriul decorativ al locuinței tradiționale din arealul Răutului Inferior.

În compoziția prispei, stâlpii sunt frecvent asociați cu parapetul din piatră. Acesta este dispus vertical, pe linia de inserție a stâlpilor, și atinge o înălțime medie de 70 cm. Întrucât interaxul stâlpilor este generos (aproximativ 2 metri), panoul parapetului este fracționat

de un stâlpișor intermediar, cu secțiune pătrată, încoronat de un element sculptural denumit „floare de piatră”. Stâlpișorul intermediar preia detaliile formale și dimensionale ale piedestalului stâlpului principal.

*Elemente ale prispei
cu parapet din piatră.
(Relevu de arh. N. Vladimirskaia,
prelucrare computerizată de arh.
E. Bâzgu și V. Zastavnițchi).*

✓ AȘA DA

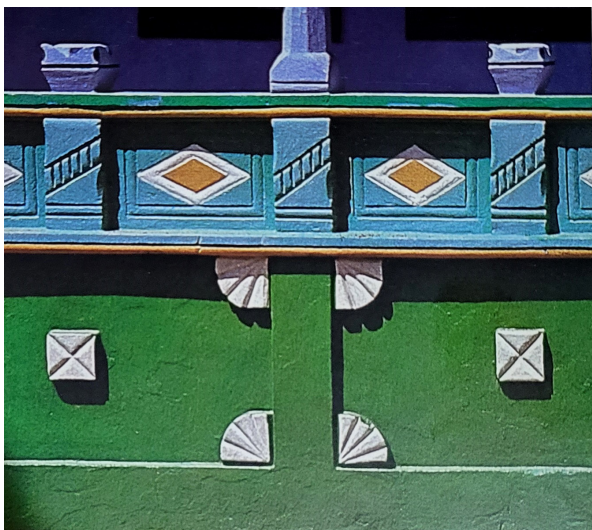

✗ AȘA NU

Forma evoluată a stâlpișorului intermediar din imaginea - AȘA NU, nu respectă modelul, proporțiile și detaliile specifice tipologiei tradiționale.

Forme de coronament al stâlpișorului intermediar - "Floare în piatră".

Decor de parapet realizat prin tehnici sculpturale diverse. Integrarea motivelor geometrice și vegetale în structura panoului imprimă elementului o plastică ornamentală densă și coerentă.

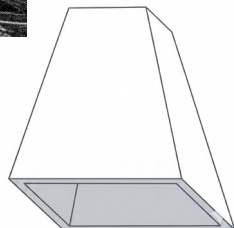
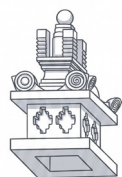
Panourile parapetului sunt executate din blocuri masive de piatră fasonată, având dimensiuni aproximative de 10x75x90 cm. Pe paramentul exterior, aceste elemente de închidere prezintă decorațiuni sculptate în basorelief, care relaționează stilistic cu tipologia capitulurilor.

Pardoseala prispei este realizată din lepezi de piatră locală (blocuri de dimensiuni mari, fasonate și perfect îmbinate, cu o grosime de 10–12 cm).

Toate elementele sculptate din piatră (stâlpi, capitulurile, parapetele) sunt zugrăvite cu var, adesea utilizându-se o cromatică vie.

Exemplu de aplicare a policromiei pe suprafața parapetului.

Părțile componente ale coșului de fum (după Al. Zaharov).

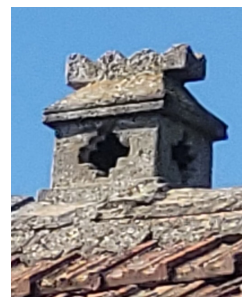

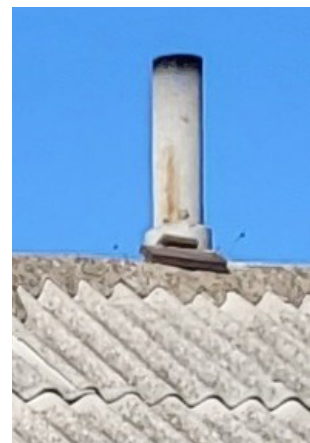
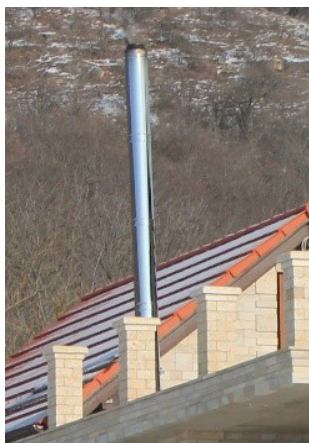
Pereții caselor tradiționale sunt tencuiți cu lut și zugrăviți cu var, paleta cromatică predominantă fiind dominată de albastru siniliu și alb. Elementele din lemn (tâmplăria și detaliile de coronament) sunt tratate cu vopsele pe bază de ulei, în nuanțe închise de albastru sau maro.

Un rol important ce ține de aspectul casei este linia coamei acoperișului. Linia de coamă a acoperișului, de regulă, este completată cu coșurile de fum. Acestea sunt executate din piatră cioplită și bine decorate. În zonă întâlnim diverse variante de decorare a extremității coșului de fum. Coșul era amplasat pe axa casei, pe grinda principală și nu depășea cota coamei cu mai mult de 30-50 cm.

Elementele volumetrice din piatră ce încoronează „căciula” coșului, reprezintă repere unice ale arhitecturii vernaculare din această zonă.

❌ AȘA NU

Analiza înălțimii coamei oferă indicii clare privind respectarea proporțiilor istorice în raport cu înălțimea streșinii și a soclului. Proporțional, înălțimea șarpantei este aproximativ egală cu înălțimea parterului, în timp ce înălțimea soclului (inclusiv demisolul/beciul) reprezintă circa o treime din înălțimea nivelului de

locuit. Ritmul compozițional este generat de prispă, prin succesiunea stâlpilor și a panourilor de parapet. Aceste elemente domină fațada, conferindu-i coerență și identitate vizuală.

Modul de grupare și proporționare a golurilor (uși și ferestre) are rolul de a regla ritmul și de a echilibra compoziția fațadei principale.

✅ AȘA DA

Reabilitare de succes a unei locuințe tradiționale. Prisma din lemn a fost refăcută, păstrând forma și proporțiile vechi.

✓ AȘA DA

Exemplu de reabilitare pentru o casă cu două niveluri.

✓ AȘA DA

Din categoria învelitorilor tradiționali fac parte exclusiv stuful și țigla ceramică profilată. Din păcate, o proporție semnificativă a fondului construit istoric a fost degradată prin utilizarea unor materiale incompatibile (țiglă din ciment sau plăci din azbociment).

În pofida modificărilor suferite de unele imobile, proprietarii care au conservat casele tradiționale într-o formă cât

✓ AȘA DA

mai apropiată de starea lor de autenticitate beneficiază astăzi de un avantaj imobiliar cert, deținând bunuri cu o valoare economică superioară. Se constată, de asemenea, că investițiile în intervenții contemporane intruzive nu justifică întotdeauna costurile de execuție, în raport cu deprecierea valorii arhitecturale.

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

Așa DA! Exemple de reabilitare a arhitecturii tradiționale prin păstrarea proporțiilor și a volumetriei originale, utilizarea finisajelor și materialelor naturale compatibile (lemn, piatră, stuf sau țiglă) și respectarea cromaticei specifice zonei.

AȘA NU

AȘA NU

AȘA NU

AȘA NU

Așa NU! Exemple de alterare a arhitecturii tradiționale prin extinderi și mansardări disproporționate și prin folosirea finisajelor și materialelor incompatibile, precum zidăria din BCA, învelitorile din azbociment, tencuielile aspre din ciment și tâmplărie PVC.

Fațadele caselor de tip nou

La începutul anilor '70 ai secolului trecut, s-a declanșat practica eliminării celor mai valoroase elemente ale arhitecturii tradiționale locale – prisma cu stâlpi și parapetul. Această tendință a demarat sub presiunea asimilării unor modele de case de tip nou, considerate de „standard înalt”, care la acea vreme reprezentau o expresie a transformărilor profunde impuse vieții rurale. Noua abordare avea ca scop primordial extinderea suprafeței utile a locuinței, adesea eludând criteriile de confort, rațiunea economică și principiile arhitecturii vernaculare. Astfel, au apărut case de locuit cu gabarite mult mai mari, dar deficitare în privința adaptării la condițiile climatice și de relief specifice zonei. Frecvent, aceste imobile noi au fost edificate pe aceeași parcelă cu vechile locuințe tradiționale, generând un contrast urbanistic și estetic strident.

Aspectul, proporțiile și materialele de construcție utilizate la casele de tip nou se abat semnificativ de la tipologia tradițională. Raportul de plin-gol al fațadelor, proporția dintre înălțimea pereților și a acoperișului, precum și dimensiunile golurilor (uși și ferestre) sunt profund modificate. În locul prispei tradiționale deschise a fost introdus un element arhitectural nou

– veranda (un spațiu închis, realizat dintr-o structură de lemn puternic vitrată).

Ulterior, în practica edificării locuințelor rurale noi, s-a generalizat construcția imobilelor cu două niveluri (P+1), prevăzute, în anumite cazuri, cu balcoane – elemente atipice fondului construit istoric din zonă.

Pe fațadele caselor de tip nou (cu precădere la cele edificate din blocuri de calcar sau cărămidă) au fost introduse decorațiuni realizate din mortar. Aceste profilaturi din tencuială au rolul de a marca și contura intrările, ferestrele și colțurile clădirii. Fațadele sunt frecvent ornamentate cu ancadrame și brâuri, finisajul general fiind adesea realizat din „tencuială stropită”, rezultând suprafețe cu o textură pronunțat rugoasă. Nu de puține ori, pereții exteriori sunt zugrăviți în culori stridente sau sunt decorați cu motive florale, geometrice și chiar cu picturi naive ce ilustrează scene din natură (inclusiv animale sălbatice). Paleta cromatică și registrul ornamental ale acestor imobile sunt extrem de variate, fiind dictate strict de preferințele și aptitudinile fiecărui meșter. Toate aceste variații reflectă o diversitate accentuată de opțiuni estetice individuale, care nu prezintă însă nicio tangență cu tradiția arhitecturală locală.

Din aceste considerente, expresia fațadelor și compoziția de ansamblu a caselor de tip nou sunt fundamental diferite și contrastează puternic cu reperele estetice tradiționale.

AȘA NU

AȘA NU

AȘA NU

AȘA NU

Așa NU! Deși mimează tradiția, aceste clădiri distrug armonia zonei istorice prin gabarite disproporționate și volumetrii haotice. Autenticitatea este compromisă de materiale și finisaje incompatibile ce creează un aspect forțat „rustic”: plăcări cu piatră neregulată, suprafețe vitrate masive, decorațiuni exagerate (statuete) sau acoperișuri stridente. Asemenea compoziții false sfidează specificul local și alterează grav peisajul cultural.

5.2.2. Recomandări

Indiferent de tipul de intervenție pentru care se optează (reabilitarea caselor tradiționale, reabilitarea caselor de tip nou, edificarea unor locuințe noi sau construcția unor clădiri cu gabarit mediu ori mare), în procesul de proiectare și execuție se va asigura realizarea unor compoziții de fațadă compatibile cu expresia plastică a arhitecturii tradiționale locale (prin preluarea sau reinterpretarea proporțiilor, a elementelor arhitecturale și a cromaticii).

Se recomandă ierarhizarea tratării plastice a fațadelor, în spiritul specificului local. Acestea vor beneficia de un grad diferit de elaborare, în funcție de importanța și orientarea lor în cadrul compoziției urbanistice (fațada principală necesitând cel mai înalt grad de detaliere).

Pentru fațada principală a caselor de locuit și a clădirilor cu funcțiune de cazare turistică, se recomandă includerea unui spațiu semideschis de tip prispă cu stâlpi, acesta fiind elementul specific arhitecturii tradiționale locale.

Se recomandă ca stâlpii și parapetul prispei să fie executați din piatră, respectându-se riguros modelele, proporțiile și detaliile sculpturale specifice tipologiei vernaculare.

În ceea ce privește tratarea cromatică a pereților exteriori, pentru casele tradiționale, casele cu trăsături sintetice și clădirile cu funcțiune de cazare se recomandă utilizarea finisajelor în nuanțe de albastru siniliu sau alb. Fac excepție de la această regulă situațiile în care sunt folosite materiale naturale aparente – precum piatra, cărămida sau lemnul –, caz în care calitățile estetice și texturale ale acestora sunt valorificate ca atare, fără a fi necesară vopsirea.

Pentru menținerea coerenței și a unității compoziționale, se va evita utilizarea a mai mult de o culoare dominantă pe suprafețele de fațadă ale aceleiași clădiri.

Accentele și evidențierile cromatice se vor aplica exclusiv la următoarele elemente:

- Elementele decorative ale prispei (stâlpi, parapete, stâlpi-șori intermediari);
- Tâmplărie (uși, ferestre) și elementele structurale sau decorative din lemn (grinzi, cosoroabe, căpriori, căptușeli);
- Ancadramentele golurilor și muchiile (colțurile) clădirii – evidențiate prin benzi verticale din tencuială netedă (cu lățimea de 300-400 mm și o ieșire din planul fațadei de maximum 30 mm), dispuse simetric pe ambele laturi ale muchiei, ca o expresie stilizată a stâlpilor de rezistență;
- Registrul superior al peretelui (sub cota streșinii) – marcat prin cornișe perimetrale cu profilăție simplă (lățime maximă de 200 mm și ieșire din plan de maximum 30 mm);
- Soclul clădirii – care va beneficia de o tratare diferențiată material sau cromatic față de elevația principală a peretelui.

Sunt considerate incompatibile cu specificul zonei și nu se recomandă următoarele tipuri de finisaje exterioare:

- Utilizarea unor nuanțe stridente, aflate în contrast vizual puternic cu gama cromatică tradițională;
- Placarea soclului sau a fațadelor cu materiale ceramice lucioase (gresie, faianță);
- Placarea pereților fațadei cu lespezi de piatră naturală (în afara zonelor de soclu strict delimitate).

Se interzice utilizarea sistemelor de fațade ventilate placate cu panouri compozite (tip „Etalbond”) sau cu alte tipuri de plăci prefabricate.

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

Așa DA! Aceste simulări virtuale demonstrează că se pot construi case mari și confortabile, adaptate tuturor cerințelor actuale de locuire, respectând specificul local. Deși sunt modele create digital și nu construcții existente, ele exemplifică preluarea elementelor tradiționale (prisa cu stâlpi, proporțiile acoperișului, tâmplăria și cromatica alb-albastru) într-o arhitectură nouă.

În cazul construcțiilor cu destinație industrială, agro-zootehnică sau comercială de tip hală, edificate pe structură metalică și închideri din panouri termozolante (panouri tip sandwich), se recomandă utilizarea unor culori neutre pentru finisajele exterioare, optându-se cu precădere pentru nuanțe de gri. La acest tip de clădiri nu se recomandă utilizarea accentelor cromatice pe fațade (cum ar fi marcarea colțurilor sau a detaliilor arhitecturale într-o nuanță contrastantă). Accentuările volumetrice se pot realiza exclusiv prin folosirea unor nuanțe mai închise sau mai deschise ale culorii de bază a panourilor.

Sistemul de colectare a apelor pluviale (jgheaburi și burlane) va fi montat doar acolo unde necesitatea tehnică o impune. Aceste elemente vor fi alese într-o nuanță identică sau foarte apropiată de culoarea învelitoarei acoperișului; nu vor prezenta finisaje metalice strălucitoare (tip inox sau tablă zincată lucioasă) și nu se vor evidenția cromatic pe fundalul fațadei.

Coama acoperișului reprezintă un element a cărui cotă de înălțime trebuie să fie riguros proporționată în raport cu înălțimea pereților parterului.

Coșul de fum va fi dimensionat și executat conform cerințelor tehnice actuale, deserving instalațiile de încălzire sau sistemele de ventilare. Acesta va depăși cota coamei cu 400-600 mm și va fi realizat din materiale incombustibile, capabile să asigure

rezistența structurală (la solicitări eoliene, factori de mediu, seisme) și protecția absolută la foc (eliminând riscul de incendiu la intersecția cu șarpanta din lemn și cu straturile combustibile ale acoperișului).

Pentru toate tipurile de intervenții, se recomandă ca vizibilul coșurilor de fum să fie executat din piatră fasonată, prevăzută la partea superioară cu ornamentații și decorațiuni de factură tradițională. Se va evita utilizarea zidăriei din cărămidă aparentă. Paramentul coșului de fum finisat trebuie să se integreze în gama cromatică a pereților clădirii. Este interzisă utilizarea coșurilor de fum din tubulatură metalică aparentă (în special cele din inox lucios).

În toate situațiile, se impune o tratare unitară și coerentă a tuturor fațadelor unui imobil, principiu valabil și pentru ansamblul clădirilor amplasate pe aceeași parcelă, garantându-se astfel integrarea armonioasă a noilor intervenții în contextul construit istoric.

Pentru clădirile cu gabarit foarte mare, se recomandă o abordare sobră și reținută în ceea ce privește preluarea elementelor decorative specifice arhitecturii vernaculare, pentru a evita disproporția.

În procesul de execuție și finisare a fațadelor se interzice cu desăvârșire utilizarea materialelor cu conținut de azbest, a tablei cutate, a materialelor plastice sau a lambriurilor din PVC. De asemenea, nu sunt permise placările cu piatră spartă (tip mozaic neregulat) sau cu elemente aparente de lemn care urmăresc obținerea unui aspect forțat „rustic”.

5.3. Fundația și soclul

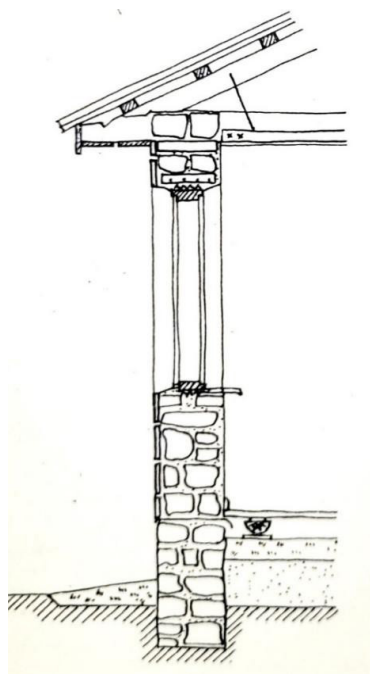
5.3.1. Specificul local

Sisteme constructive tradiționale de realizare a fundației și soclului

Fundația îndeplinește un rol esențial în asigurarea stabilității, portanței și siguranței structurale a unei clădiri. Comportamentul în timp al fundației este determinat de o serie de factori coroborați, printre care: calitatea execuției, natura geotehnică a solului, nivelul pânzei freatice, activitatea seismică

din zonă și magnitudinea încărcărilor transmise de suprastructură.

În cazul arhitecturii tradiționale din zonă, fundația formează un element constructiv continuu și unitar cu soclul clădirii. Prin situarea sa deasupra cotei terenului sistematizat (nivelul solului), soclul are funcția primordială de a proteja elevația peretelui de factorii de mediu externi, în special de umiditatea ascensională (capilară), de infiltrațiile provenite din precipitații și de șocurile mecanice accidentale.

Ridicarea pereților din piatră a unei construcții. Foto S. Boboc. Ahiva MNEIN.

Secțiunea unui perete și fundații din zidărie de piatră naturală brută (după Z. Moiseenko).

Istoric, pentru edificarea locuințelor tradiționale, fundațiile erau amplasate pe platforme orizontale (terase) amenajate artificial prin decopertarea pantei naturale a terenului. Meșterii locali realizau fundații la cote de fundare relativ reduse, de până la aproximativ 50 cm adâncime.

Structura de rezistență a fundației și a soclului se executa din zidărie de piatră locală, utilizându-se diferiți lianți în funcție de epocă: mortar de argilă, mortar de var cu nisip sau, în etapele mai recente, mortar de ciment cu nisip. Pământul rezultat din să-

Așa DA! Exemple de bună practică:
soclu cu finisaj tradițional bine
întreținut, asigurând integritatea
structurală și longevitatea
construcției

parea șanțurilor de fundare era reintrodus în incinta perimetrală a fundației (sub nivelul pardoselii) și compactat mecanic prin tasare, până la atingerea cotei de călcare stabilite pentru interiorul locuinței.

Datorită topografiei caracterizate prin pante accentuate, care generau vizibilitatea pronunțată a soclului pe una dintre fațade, localnicii au exploatat eficient configurația naturală a terenului, integrând în volumetria fundației spații destinate beciurilor sau altor încăperi anexe. Aceste spații subterane sau demisoluri sunt edificate din aceeași zidărie de piatră ca și fundația perimetrală, fiind închise la partea superioară prin sisteme de boltire – soluție structurală optimă pentru preluarea și transmiterea sarcinilor și pentru asigurarea unei durabilități sporite.

În anumite situații, înclinația terenului este atât de pronunțată încât soclul ajunge să preia dimensiunea verticală a unui nivel întreg. În atare condiții topografice, parterul capătă aparența unui etaj (parter supraînălțat), conferind construcției o monumentalitate specifică și o expresie verticală dominantă.

Fundațiile continue (sub formă de tălpi liniare), realizate din zidărie de piatră, sunt poziționate sub toți pereții exteriori perimetrali, având un rol portant pe întreaga lor dezvoltare. Pereții interiori de compartimentare cu rol portant beneficiază, de asemenea, de fundații din același material, însă dimensionate cu o secțiune redusă.

Din punct de vedere al finisajelor, partea supraterană a fundațiilor (soclul casei) era protejată la exterior printr-o succesiune de straturi de tencuială ecologică (lut armat cu paie, lut cu pleavă și, ca ultim strat de sigilare, lut amestecat cu baligă),

În unele cazuri la casele tradiționale, baza prispei este diferită de soclu, fiind construită din blocuri de calcar fasonate și lăsate la vedere.

suprafața finală fiind tratată cu lapte de var. Finisarea soclului cu tencuială tradițională pe bază de var-nisip sau, ulterior, ciment-nisip, este o practică curentă la imobilele reabilite sau la cele edificate mai recent.

În situațiile în care soclul este coplanar (la același nivel de aliniere) cu fațada casei, cele două suprafețe sunt adesea finisate unitar, fără a se introduce o demarcație vizuală între perete și soclu. Alternativ, pentru a sublinia estetic și structural baza clădirii, se recurge la o tratare diferențiată: instituirea unui brâu de separare (profilatură), aplicarea unei tencuieli cu o textură diferită de cea a pereților superiori sau utilizarea unui contrast cromatic. Pe suprafața tencuită a soclului se incizau frecvent rosturi aparente care imitau zidăria de piatră sau diverse motive geometrice, grafica variind în funcție de priceperea meșterului și de tiparele locale.

Aceste decorațiuni erau obținute prin tehnica decupării/zgârierii tencuielii în stare proaspătă, procedeu ce permitea realizarea unor modele clare, cu muchii bine definite, contribuind atât la protejarea suprafeței, cât și la individualizarea expresiei arhitecturale.

Pentru fortificarea și sprijinirea soclului, o practică des întâlnită era utilizarea unor blocuri mari de calcar. Așezate direct la baza peretelui, acestea aveau rolul de a consolida fundația și de a preveni tasarea sau degradarea zidăriei.

Sisteme constructive noi de realizare a fundației și soclului

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, generalizarea utilizării cimentului a determinat folosirea exclusivă a mortarului de ciment-nisip ca liant pentru zidirea fundațiilor și a soclurilor. Noile construcții au început să fie fondate pe sisteme continue, respectându-se adâncimea de fundare recomandată (sub adâncimea de îngheț). Materialul de bază a rămas piatra locală fasonată, datorită disponibilității sale.

Această etapă a fost marcată de tendința edificării unor locuințe de dimensiuni considerabil superioare celor tradiționale, prevăzute frecvent cu demisoluri extinse sau cu un regim de înălțime P+1. Necesitatea atingerii unei capacități portante superioare a impus o rigoare tehnică sporită în proiectarea și execuția fundațiilor.

De exemplu, dacă anterior acestui moment fundațiile din piatră nu erau armate și nu existau sisteme rigide de ancorare între fundație și suprastructură, odată cu creșterea gabaritului caselor, meșterii au introdus elemente de rigidizare. Fundația a început să fie conectată structural cu nivelurile superioare prin intermediul unor stâlpi din beton armat, zidăria de piatră preluând rolul de umplutură portantă între aceștia.

După anii 2000, facilitarea accesului la tehnologiile de preparare și transport mecanizat al betonului a generalizat construcția caselor cu fundații și socluri turnate monolit din beton armat.

La locuințele de tip nou, finisarea părții supraterane a soclului este extrem de eterogenă: tencuială simplă din ciment-nisip, tencuială stropită, placări cu elemente ceramice, placări cu piatră naturală provenită din alte cariere (tăiată la dimensiuni atipice sau cu forme poligonale neregulate) etc.

Din păcate, tratarea estetică a soclului la majoritatea caselor de tip nou se află într-un dezacord profund cu modalitățile de expresie vizuală consacrate în arhitectura tradițională a zonei.

5.3.2. Recomandări

În cazul construcțiilor tradiționale care prezintă degradări la nivelul fundațiilor sau al soclului, se impune o evaluare tehnică atentă înainte de orice intervenție. Defectele minore de suprafață ale soclului se vor remedia prin decopertarea zonelor deteriorate și refacerea acestora utilizând exclusiv rețete de materiale identice cu cele istorice.

Degradările structurale severe, cum ar fi fisurile adânci / tasările diferențiate la nivelul fundației sau dislocarea zidăriei din piatră, vor fi obligatoriu evaluate printr-o expertiză tehnică de specialitate. Aceasta va determina materialul constitutiv al fundației, grosimea structurii, cota tălpii de fundare și cauzele care au declanșat mecanismul de cedare. Regula fundamentală în consolidarea infrastructurii clădirilor istorice este utilizarea materialelor și a tehnicilor constructive compatibile fizico-chimic cu cele originare.

În situații de risc structural ridicat, se admite consolidarea prin lățirea sau adâncirea tălpii de fundare. Aceste operațiuni se vor realiza prin subzidiri (cu piatră locală) sau prin subturnări de beton armat. Astfel de lucrări trebuie executate exclusiv de antreprenori specializați, în baza unui proiect tehnic elaborat de un inginer proiectant autorizat.

În majoritatea cazurilor, cauza principală a cedării fundațiilor o constituie tasarea diferențiată a terenului de fundare. Acest fenomen poate fi prevenit sau stopat prin adoptarea următoarelor măsuri:

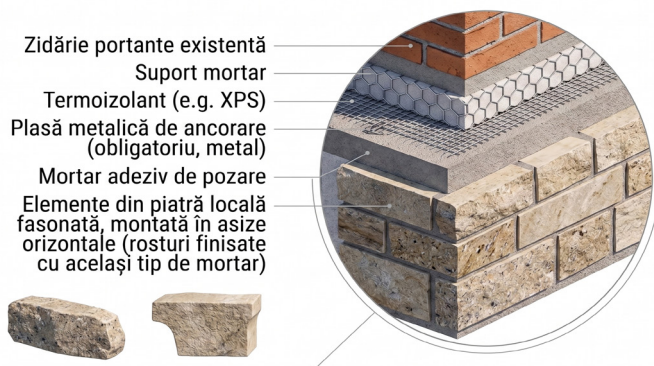
- Dirijarea eficientă a apelor pluviale, pentru a preîntâmpina stagnarea și infiltrarea apei la cota tălpii de fundare;
- Evitarea încărcării structurii istorice cu suprasarcini neprevăzute inițial (turnarea unor centuri masive de beton sau mansardarea fără un calcul de efort prealabil);

- Evitarea executării unor lucrări de terasamente (precum compactarea mecanizată) în proximitatea imediată a clădirilor istorice, pentru a elimina riscul transmiterii unor vibrații distructive în masivul de pământ.

Indiferent de tipologia clădirii (case tradiționale, case cu caracteristici sintetice, case nou construite sau în curs de edificare), se recomandă instituirea unei denivelări de minimum o treaptă (cca. 15-20 cm) între cota terenului amenajat (trotuar) și cota pardoselii spațiilor interioare locuibile de la parter. În absența acestei denivelări, riscul pătrunderii apelor meteorice și a umidității prin capilaritate în interiorul locuinței este maxim.

În situația în care clădirea este deja edificată, iar ridicarea cotei pardoselii interioare nu este fezabilă, se vor implementa următoarele soluții tehnice:

PLACARE SOCLU TERMOIZOLAT CU PIATRĂ LOCALĂ

Schemă ce prezintă modul corect de aplicare a termoizolației pe soclul existent și mascarea acesteia prin placare cu piatră locală montată în asize orizontale.

- Sistematizarea terenului perimetral prin excavare/terasare, astfel încât să se obțină diferența de cotă recomandată față de pardoseala interioară. Diferența de nivel rezultată între noul profil coborât al terenului și panta sa naturală va fi susținută prin execuția unor ziduri de sprijin din piatră lo-

cală. Aceste ziduri de sprijin se vor amplasa la o distanță suficientă față de fațada clădirii, pentru a asigura o lățime minimă a trotuarului de gardă și pentru a permite ventilarea și iluminarea naturală adecvată a peretelui;

- În cazul în care coborârea cotei terenului perimetral este imposibilă (din cauza declivității prea accentuate a versantului), se vor aplica tratamente riguroase de hidroizolare pe fața exterioră a pereților aflați în contact direct cu solul.

Este imperativă evitarea oricăror intervenții sau excavații care ar putea genera riscul surpării masivului de pământ în imediata vecinătate a fundației. În cazul în care astfel de situații sunt inevitabile, se vor proiecta și executa lucrări speciale de consolidare a malurilor și taluzelor.

Pentru clădirile noi, nu se impune respectarea tehnicilor de fundare istorice. Infrastructura noilor construcții va fi proiectată și executată în strictă conformitate cu normativele și standardele tehnice de proiectare geotehnică și structurală în vigoare.

Se recomandă imperativ aplicarea sistemelor de hidroizolație și termoizolație pe fundațiile și soclurile clădirilor noi. În situația utilizării fundațiilor și elevațiilor continue din beton monolit, izolarea termică a soclului la exterior pentru eliminarea punților termice este obligatorie. Din punct de vedere estetic, pentru aceste situații se recomandă următoarele variante de finisaj:

- Placarea soclului termooizolat cu elemente din piatră locală fasonată, montată în asize orizontale (simulând stereotomia zidăriei portante tradiționale). Rosturile se vor finisa cu același tip de mortar utilizat la pozare. Pentru asigurarea aderenței mecanice pe suportul termoizolant, se va utiliza obligatoriu o plasă metalică de ancorare;

- Aplicarea unui strat de tencuială decorativă (din ciment-nisip sau var-nisip). Peste stratul termoizolant se va realiza o masă de șpacu (strat de protecție din mortar adeziv) armată cu plasă din fibră de sticlă, peste care se va aplica finisajul. În tencuiala proaspătă se pot modela rosturi aparente (imitând zidăria de piatră) sau motive geometrice specifice tradiției locale.

Pentru îndepărtarea eficientă a apelor pluviale din zona fundațiilor (atât la clădirile existente, cât și la cele noi), se recomandă:

- Proiectarea și menținerea unui sistem eficient de captare și scurgere controlată a apelor pluviale provenite de pe învelitoarea acoperișului;

- Executarea unui trotuar de gardă perimetral, realizat dintr-o șapă de beton armat cu plasă sudată. Trotuarul va fi fragmentat prin rosturi de dilatare/contractie dispuse la intervale de maximum 3,00 m. Suprafața trotuarului va prezenta o pantă transversală minimă de 2% ($i \geq 0,02$), direcționată spre exteriorul clădirii. La baza burlanelor de descărcare se vor monta elemente de preluare (pavele tip rigolă, rigole prefabricate ascunse sub un grătar) sau se vor conforma adâncituri direcționale în betonul trotuarului, având rolul de a evacua rapid apa departe de zona fundației, către zonele verzi permeabile. În funcție de nivelul pânzei freatice sau de permeabilitatea solului, se va lua în calcul instalarea unui sistem perimetral de drenaj subteran (tuburi de dren).

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

Pe terenurile cu declivități accentuate, pentru a preîntâmpina efectele erozionale și infiltrațiile masive cauzate de șuvoaiele de apă pluvială care se scurg cu viteză pe versant către pereții clădirii, se vor amenaja șanțuri de gardă (rigole de deviere) în amonte, la o distanță cuprinsă între 1,5 și 5 m față de construcție, pentru a capta și dirija organizat aceste scurgeri.

✓ AȘA DA

Ca măsură suplimentară pentru stabilizarea solului și prevenirea alunecărilor de teren pe versanți, se recomandă plantarea de specii arboricole adecvate, respectând o distanță de siguranță de minimum 3 metri față de conturul fundației.

✓ AȘA DA

Așa DA! Intervenții corecte la baza clădirilor existente prin utilizarea materialelor naturale compatibile. Autenticitatea este pusă în valoare fie prin păstrarea zidăriei din piatră aparentă, fie prin aplicarea tencuielilor permeabile, vopsite în nuanțele fațadei.

AȘA NU

AȘA NU

AȘA NU

Așa NU! Consecințe grave ale neglijării bazei clădirii. Lipsa reparațiilor la timp și protecția insuficientă a fundației duc la apariția fisurilor structurale profunde, desprinderea masivă a finisajelor și expunerea directă a zidăriei tradiționale la intemperii. Asemenea degradări accelerează distrugerea materialelor și pun în pericol stabilitatea întregii construcții.

❌ AȘA NU

❌ AȘA NU

O problemă frecventă la clădirile vechi este acumularea treptată a solului în jurul casei, fenomen care duce la îngroparea fundației și a soclului original. Astfel, peretele ajunge în contact direct cu pământul, declanșând ascensiunea umidității capilare. Acest proces distructiv provoacă apariția igrasiei, măcinarea materialului de bază și exfolierea severă a tencuielilor la contactul cu solul.

5.4. Pereții, golurile și tavanul

5.4.1. Specificul local

Sisteme constructive tradiționale de realizare a pereților și tavanelor

În zona studiată au fost utilizate diverse sisteme constructive pentru edificarea pereților portanți.

Pentru zidărie s-a folosit cu precădere piatra locală (brută sau fasonată), legată cu mortar de argilă, iar în perioadele mai recente, cu mortare pe bază de var-nisip sau var-ciment.

O altă tehnică larg răspândită a constat în execuția zidăriei din „lămpaci” (chirpici) – blocuri uscate la soare, obținute

dintr-un amestec de argilă nisipoasă, apă și paie. Acestea aveau dimensiuni de aproximativ 200(l) × 200(h) × 400(L) mm și erau zidite exclusiv cu mortar de argilă.

Indiferent de materialul utilizat la zidărie, raportul de fațadă dintre suprafața plinurilor (partea zidită opacă) și cea a golurilor (uși, ferestre) era net în favoarea plinului. Din rațiuni de eficiență termică, dar și pentru optimizarea iluminatului natural, golurile prezentau dimensiuni reduse la fața dinspre exterior, fiind evazate spre interior prin intermediul unor glafuri oblice, soluție care facilita difuzia optimă a luminii în încăpere.

Structura caselor vechi din zonă este construită predominant din piatră brută de calcar și, mai rar, din chirpici (blocuri din lut amestecat cu paie, uscate la soare). Aceste materiale locale sunt ecologice, asigură o bună inerție termică și permit peretelui să „respire” natural.

Golurile pentru uși și ferestre erau concentrate, de regulă, pe fațada cea mai expusă însoririi (cea aferentă prispei și accesului principal). Dispunerea lor urma o compoziție simetrică în raport cu intrarea, flancând-o

cu câte două ferestre de o parte și de alta. În anumite cazuri, se prevedea un gol suplimentar, de dimensiuni reduse, pentru ventilarea și iluminarea „cămarei” sau a spațiului aferent „le-jancei” (sobei cu pat).

Ungerea pereților cu lut și paie, lut și pleavă (după V. Buzilă).

Forma golurilor era strict dreptunghiulară, respectând dominanța proporției verticale (înălțimea vizibil mai mare decât lățimea). În partea superioară, golurile erau prevăzute cu buiandrugi rezistenți din lemn de esență tare, pentru preluarea sarcinilor din zidărie.

Peste pereții portanți exteriori se montau perimetral cosoroabele, îmbinate la colțuri în jumătate de lemn. Pe direcția longitudinală, la mijlocul distanței dintre cosoroabe, se poza o coardă centrală (grindă principală) din lemn de esență tare, atent fasonată și profilată (cu secțiunea de aprox. 150×150 mm), destinată să rămână aparentă în interior. La exterior, pe linia stâlpilor prispei se rezema o cosoroabă suplimentară izolată.

Peste cosoroabe și coarda centrală se dispuneau transversal grinzile planșeului (cu secțiunea de cca. 120-130×70-80 mm),

Finisarea pereților cu un amestec ecologic din lut, paie și pleavă este o tehnică specifică arhitecturii vernaculare. Această soluție naturală protejează eficient zidăria, permite peretelui să „respire” și conservă aspectul autentic al caselor tradiționale.

la pasul de 70–80 cm. Acestea se prelungeau în consolă, depășind planul fațadei, pentru a acoperi prispa. Pe lateralele grinzilor se fixau polițe din șipci (leațuri de 50×50 mm), pe care se rezemau ostrețele (despicături sau nuiile groase din lemn), de lungime egală, dispuse alăturat.

Pentru garantarea durabilității, întregul ansamblu structural din lemn (cosoroabe, grinzi, polițe, ostrețe) era realizat din esențe tari (stejar, salcâm, frasin). Peste această structură se aplica un strat de umplutură din argilă amestecată cu paie, care asigura etanșarea și izolarea termică a planșeului.

Datorită complexității și volumului mare de muncă, execuția tavanului se realiza, de obicei, prin sistemul de întrajutorare comunitară (clacă). Procesul era pregătit din timp: se malaxa (frecvent cu ajutorul animalelor de tracțiune) un amestec fluid de argilă, apă și paie. Materialul era aruncat cu furcile la cota planșeului, unde o altă echipă îl distribuia printre ostrețe într-un strat uniform, cu o grosime de 100-150 mm.

Ulterior, intradosul tavanului (partea vizibilă din interior) se finisa manual printr-o succesiune de tencuieli (lut cu paie, pleavă și, la final, lut cu baligă de cal), fiind apoi vărui. Aplicarea manuală a lutului pe tavan, aruncat de jos în sus, era un procedeu laborios și extrem de solicitant fizic.

Începând cu anii '70, pentru a evita aceste lucrări anevoioase de nivelare manuală, s-a adoptat utilizarea cofrajelor din scândură pe intrados. Prin turnarea amestecului de argilă peste cofraj, se obținea direct o suprafață plană, care ulterior era doar tencuită subțire și zugrăvită.

Frecvent, grinzile tavanului erau lăsate aparente. Pentru un impact vizual deosebit, acestea erau selectate riguros pentru uniformitate dimensională,

fiind fasonate cu muchii semirotunde sau drepte, și ulterior tratate cromatic (vopsite).

Zidăria din cărămidă arsă, deși popularizată la tranziția dintre secolele XIX și XX, a avut o aplicabilitate restrânsă în arhitectura vernaculară a zonei. Aceasta a fost caracteristică mai degrabă locuințelor boierești, fiind asociată unui statut social superior.

Sisteme constructive noi de realizare a pereților și tavanelor

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, pe fondul dezvoltării industriale, modul tradițional de construcție s-a adaptat treptat noilor tehnologii și materiale.

Începând cu anii '60, s-a generalizat utilizarea blocurilor de calcar fasonat de tip „cotileț” (200×200×400 mm), extrase din carierele locale de la Mașcăuți, Morovaia, Brănești și Jeloboc. Concomitent, a crescut și disponibilitatea cărămizii industriale.

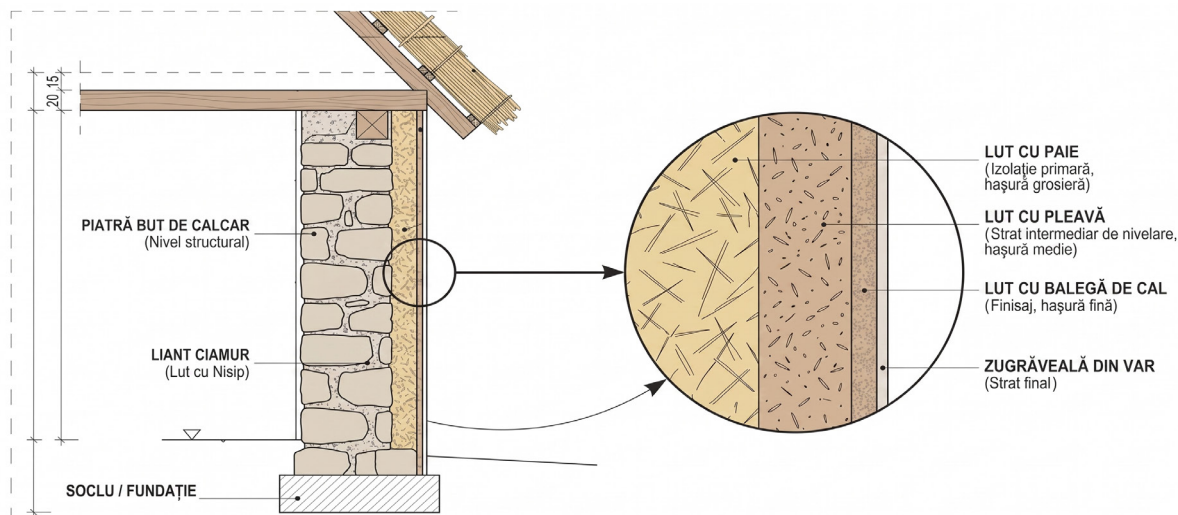
Utilizarea acestor elemente prefabricate a simplificat procesul de construire. Lianții tradiționali din argilă au

devenit incompatibili cu noile blocuri și au fost înlocuiți cu mortare de ciment-nisip sau var-nisip.

Tot în această etapă, s-a introdus treptat utilizarea betonului armat monolit. Din cauza timpului scurt de priză și a dotărilor tehnice limitate din mediul rural, turnarea se făcea în cantități reduse. Pentru a evita compromiterea continuității structurale, betonul monolit era folosit exclusiv la elementele care necesitau volume mici de material: centuri, buiandrugi, stâlpișori sau grinzi izolate.

După anii '70 s-a generalizat edificarea caselor de tip nou, caracterizate prin amprente la sol considerabile (ex. 10x11 m). Structura de rezistență se baza pe zidărie portantă din cotileț sau cărămidă, rigidizată cu centuri și buiandrugi din beton armat. Odată cu răspândirea prefabricatelor, la execuția planșeelor au început să fie utilizate panourile din beton armat cu goluri tubulare, rezemate pe centurile perimetrale turnate peste zidărie. Totuși, dificultatea accesului la utilaje de ridicare (macarale) în mediul rural a impus frecvent menținerea tehnicilor tradiționale de execuție a planșeului (din lemn și lut).

DETALIU TEHNIC SECȚIUNE PERETE TRADIȚIONAL

Abia după anii 2000, grație accesului facil la tehnologii mecanizate (stații de betoane, malaxoare, auto-betoniere), a devenit viabilă execuția structurilor în cadre, alcătuite integral din stâlpi, grinzi și planșee din beton armat. Astfel, zidăria a preluat strict un rol de umplutură/închidere.

În prezent, sistemul structural în cadre din beton armat reprezintă soluția predominantă și cea mai sigură. Zidăria de umplutură din cotileț sau cărămidă este adesea substituită, în ultimii ani, prin utilizarea blocurilor din BCA (beton celular autoclavizat) sau a blocurilor ceramice cu goluri.

✓ **Așa DA!** Exemplu de intervenție corectă asupra unei case existente. Finisajele au fost refăcute utilizând tencuieli tradiționale compatibile (pe bază de lut și var), păstrându-se intenționat textura naturală, ușor neregulată a fațadei.

Deși sistemele constructive contemporane diferă radical de cele istorice, acest decalaj tehnologic nu constituie un argument valid pentru abandonarea perpetuării esteticii și arhitecturii tradiționale.

5.4.2. Recomandări

Pereții caselor existente edificate până la jumătatea secolului al XX-lea în sisteme tradiționale (zidărie din piatră, „lampaci”) se vor întreține și repara exclusiv cu materiale compatibile fizico-chimic cu cele originare (piatră, lut, var, lemn), pentru a garanta atât autenticitatea, cât și stabilitatea în timp a construcției.

Nu se recomandă aplicarea tencuielilor pe bază de ciment sau ipsos peste straturile existente din argilă. Lipsa de compatibilitate chimică și diferența de permeabilitate la vapori generează riscul major de condens, fisurare și desprindere a finisajului.

Pentru a asigura viabilitatea funcțională a locuințelor tradiționale, se admit intervenții minore de compartimentare interioară, strict pentru integrarea normelor actuale de confort și igienă (ex. grup sanitar). Aceste compartimentări noi se vor realiza din pereți ușori sau din zidărie de cărămidă tencuită.

La construcțiile noi, proiectarea și execuția se vor supune normativelor tehnice structurale în vigoare. Pentru materializarea pereților (indiferent de gabarițul clădirii), se recomandă prioritizarea pietrei locale: blocuri de calcar (cotileț) sau piatră brută, dispuse ca panouri de umplutură între elementele cadrelor din beton armat și zidite cu mortar ciment-nisip.

Se interzice categoric proiectarea și execuția balcoanelor sau a logiilor la fațade, acestea fiind elemente urbane complet străine morfologiei arhitecturale rurale din zonă.

La proiectarea noilor construcții se recomandă:

- Orientarea ferestrelor camerelor de zi spre fațadele de sud, sud-vest sau sud-est, pentru a maximiza aportul de iluminat și încălzire solară pasivă.
- Dispunerea simetrică a golurilor pe fațada principală, având ca axă centrală ușa de acces (de exemplu, flancarea accesului cu câte două ferestre de o parte și de alta).
- Dimensionarea golurilor în acord cu proporțiile tradiționale, favorizând masivitatea plinului față de gol (suprafața pereților să fie predominantă).

- Evitarea ferestrelor extrem de alungite, a căror înălțime depășește dublul lățimii, sau a ferestrelor dispuse pe orizontală (tip bandă vitrată).
- Evitarea utilizării, la fațadele principale expuse spațiului public, a golurilor înalte până în pardoseală (parapet mai mic de 800 mm) sau a panourilor vitrate ample (tip cortină) care se desfășoară pe înălțimea a unuia sau două niveluri.
- Excluderea golurilor cu forme atipice (triunghiulare, trapezoidale, circulare sau cu bolți exagerate), acestea contrazicând flagrant tipologia tradițională caracterizată prin austeritate rectangulară și proporții bine definite.

✓ **Așa DA!** Restaurarea corectă a pereților începe cu aplicarea tencuielilor pe bază de lut și paie pentru nivelarea zidăriei de piatră. Procesul se încheie cu zugrăveala pe bază de var, care protejează structura, permite peretelui să respire și redă casei aspectul cromatic tradițional.

✗ Așa NU! Placarea pereților cu piatră, montată cu rosturi late de ciment, creează un aspect artificial, de tip „kitsch”, care distruge armonia peisajului cultural.

✗ Așa NU! Utilizarea culorilor intense, sintetice, denaturează grav aspectul caselor tradiționale, care foloseau cromatic nuanțe naturale de var și albastru siniliu. Această paletă stridentă, combinată cu tencuieli moderne și ancadramente vopsite contrastant, anulează unitatea estetică a localității și transformă fațada într-un element agresiv vizual.

✗ Așa NU! Utilizarea panourilor de tip OSB pe fațade reprezintă o intervenție necorespunzătoare. Această soluție alterează grav estetica locală, blochează ventilația naturală a pereților și favorizează degradarea elementelor ornamentale autentice prin acumularea umidității.

✗ Așa NU! Lăsarea pietrei la vedere pe pereții locuinței este o practică străină tradiției locale. De regulă, peretii caselor din zonă erau tencuiți și vopsiți, piatra naturală fiind lăsată aparentă doar la construcția gardurilor și a unor anexe gospodărești.

5.5. Tâmplăria

5.5.1. Specificul local

Sisteme de tâmplării tradiționale

Tâmplăriile (ferestrele și ușile) specifice zonei sunt executate exclusiv din lemn masiv și sunt montate, în majoritatea cazurilor, la fața exterioară a zidăriei. Din punct de vedere arhitectural, acestea sunt evidențiate pe conturul perimetral prin ancadramente în relief. Aceste detalii se realizau fie prin fixarea unor profilaturi sau scânduri din lemn decupate artistic la partea exterioară a tocului, fie prin îngroșarea locală a tencuiei (cu maximum 30 mm), obținându-se astfel ancadramente simple, cu o lățime de maximum 150 mm.

Soluție constructivă pentru pereți din blocuri de calcar, cu goluri prevăzute pentru tâmplărie (după Z. Moiseenko).

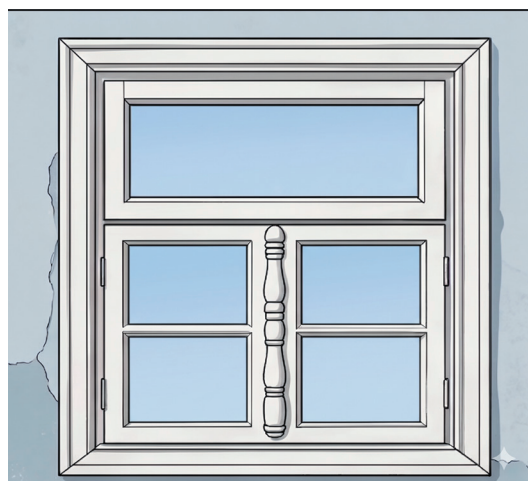
Ușă și fereastră vechi, tradiționale lucrate în lemn.

Ferestrele tradiționale se remarcă prin proporții echilibrate și forme geometrice clare, cu elemente de detalu lucrate cu măiestrie: stâlpișori centrali strunjiți sau torsadați, ancadramente.

Ferestrele tradiționale se executau, de regulă, în sistem dublu, cu două rânduri de cercevele, între care era prevăzut un spațiu intermediar (tampon termic). Cercevelele erau articulate pe un toc din lemn cu o adâncime de 150-200 mm, ancorat rigid în zidăria pereților. Sistemul de deschidere era distinct: cercevelele exterioare se deschideau spre exterior, iar cele interioare spre interior. Vitrajul consta dintr-o singură foaie de sticlă montată pe fiecare cercevea. La rândul lor, cercevelele erau divizate în ochiuri (suprafețe mai mici) prin intermediul baghetelor din lemn, elemente ce îmbogățeau expresia estetică a ferestrei.

Din considerente de securitate (antiefracție), în spațiul intermediar dintre cercevele se montau bare metalice subțiri, cu dispoziție verticală.

Modele grafice ce reprezintă principalele variante de ferestre documentate în această zonă. Imaginile redau diversitatea formelor și a detaliilor ornamentale care definesc tâmplăria tradițională locală.

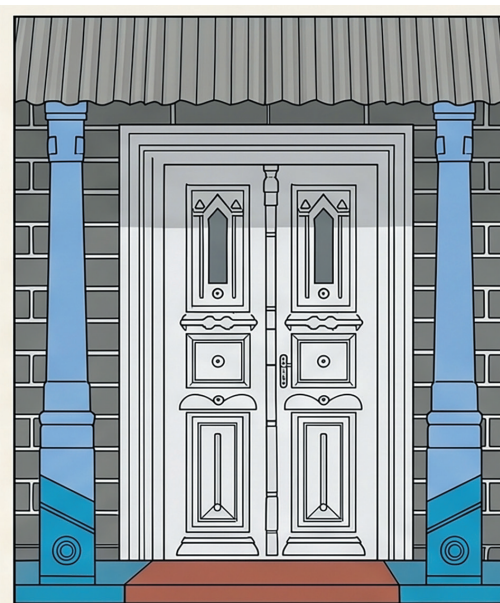
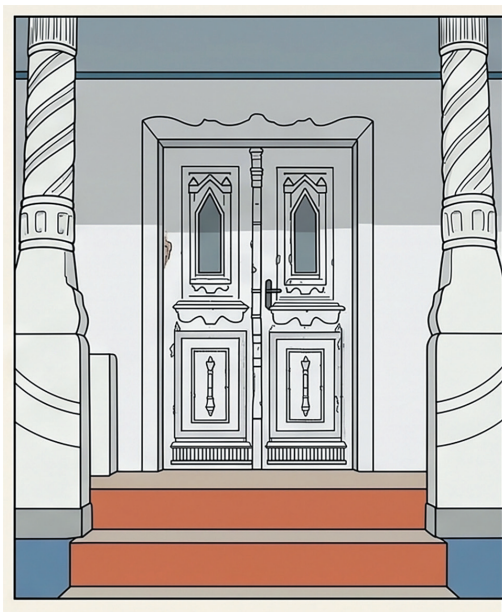
Pentru a asigura umbrirea și intimitatea spațiului interior, la partea interioară a ferestrelor erau prevăzute obloane masive, realizate din panouri continue de lemn, fără rosturi orizontale aparente.

Ușile exterioare prezentau înălțimi modeste (de până la 1,90 m) și erau alcătuite, în mod obișnuit, dintr-un singur rând de cercevele, articulate la partea exterioară a tocului. Sistemul era format din două canaturi mobile, de lățime redusă (aproximativ 600 mm fiecare), cu deschidere spre exterior. Canaturile ușii erau decorate prin împărțirea în casete dreptunghiulare prevăzute cu tăblii din lemn masiv, având la partea superioară o suprafață vitrată. Ușa principală de acces era poziționată pe axul de simetrie al fațadei cu prispă, deținând un rol compozițional esențial în aspectul exterior al casei tradiționale. Aceasta se remarcă prin modul decorativ de divizare a porțiunii vitrate.

Ușile interioare aveau gabarite similare (înălțimi de până la 1,90 m), fiind compuse din unul sau două canaturi mobile. Din punct de vedere plastic, acestea repetau tiparul ușilor exterioare sau erau complet opace, fiind decorate exclusiv prin profilatura casetelor cu umplutură din lemn (tăblii).

Un element distinctiv al plasticii cornișei în arhitectura vernaculară din arealul Răutului Inferior îl constituie șorțul de streășină traforat, cunoscut simbolic sub denumirea de „dantelărie/horboțică în lemn”. Fixat pe lungimea paziei sau direct sub bordura învelitorii, acest detaliu este realizat prin tehnica traforajului (ajurării), ce presupune decuparea artistică a unor scânduri de dimensiuni reduse pentru a crea registre ornamentale repetitive.

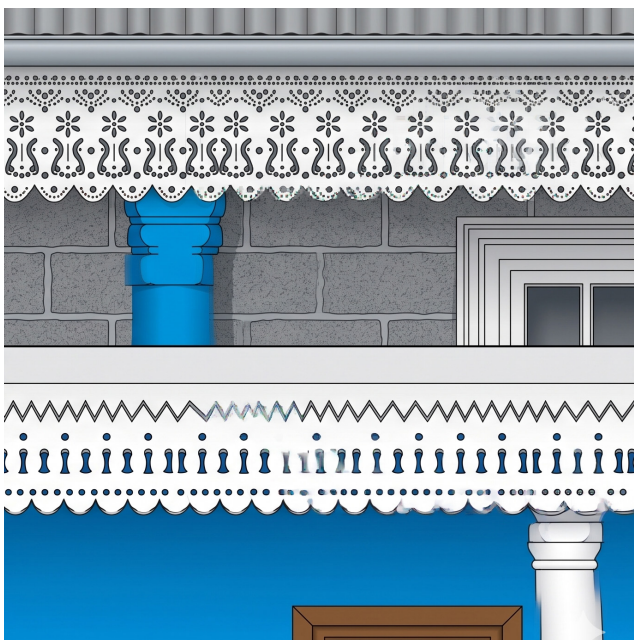
Din punct de vedere funcțional, șorțul contribuie la protecția elementelor structurale ale acoperișului împotriva intemperiilor și facilitează dirijarea picăturilor de apă, însă rolul său primordial rămâne cel estetic, de finisare grafică a liniei de contact dintre plinul zidăriei și volumetria acoperișului. Repertoriul

*Ilustrații grafice ce reprezintă principalele variante de uși în două canaturi documentate în acest areal.
Imaginile redau diversitatea formelor și a motivelor decorative care definesc tâmplăria tradițională locală.*

Frizele decorative reprezintă unul dintre cele mai rafinate detalii din lemn ale arhitecturii vernaculare locale. Cunoscute simbolic sub denumirea de „**dantelărie în lemn**”, aceste elemente traforate conferă o eleganță aparte fațadei.

Modele grafice ale dantelăriei în lemn înregistrate în zona Răutului Inferior.

decorativ variază de la motive geometrice riguroase (dinți de lup, cercuri, triunghiuri) până la forme fitomorfe stilizate, ce imprimă fațadei o densitate ornamentală și o eleganță aparte. Valoarea acestui element rezidă în capacitatea sa de a individualiza locuința tradițională, constituind un indicator prețios al măiestriei meșteșugărești și un reper identitar fundamental pentru peisajul cultural local.

Finisajul tradițional al tâmplăriei din lemn consta în tratarea prealabilă cu firnis, urmată de vopsirea în nuanțe închise de albastru ultramarin sau maro.

Sisteme de tâmplării noi

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, odată cu edificarea caselor de tip nou (cu gabarite superioare celor tradiționale), a survenit necesitatea dimensionării proporționale a elementelor de tâmplărie. În acea perioadă, ușile și ferestrele continuau să fie confecționate exclusiv din lemn. Acestea au preluat, în linii mari, configurația tâmplăriilor tradiționale (inclusiv sistemul cu două rânduri de cercevele), însă fără a se mai păstra sistemul de obloane interioare. Modul de dispunere a golurilor de tâmplărie pe fațadele caselor de tip nou imita adesea ritmul și simetria caselor tradiționale.

În aceeași etapă, ca o consecință a eliminării prispei deschise cu stâlpi, în arhitectura caselor de tip nou s-a impus un element inedit: veranda. Aceasta funcționa ca o galerie de fațadă închisă, realizată dintr-o structură portantă din lemn, puternic vitrată. Ferestrele verandei erau executate într-un singur rând (cu o singură foaie de sticlă), suprafața lor fiind intens divizată printr-o multitudine de baghete cu geometrii variate. Frecvent, tâmplăria verandei dobândește valențele unei veritabile opere decorative.

Finisarea tâmplăriei caselor de tip nou păstra procedeul tradițional (tratare cu firnis și vopsire), însă paleta cromatică s-a diversificat substanțial față de nuanțele istorice. Utilizarea exclusivă a tâmplăriei din lemn s-a menținut o perioadă îndelungată.

Începând cu anii 2000, gradul de utilizare a tâmplăriei din lemn a scăzut dramatic, pe fondul apariției pe piață a tâmplăriilor re-

alizate din profile de PVC sau aluminiu, echipate cu geam termoizolant (sistem termopan cu două sau mai multe foi de sticlă și un strat de gaz inert interpus). Principalul avantaj al sistemelor din PVC sau aluminiu rezida în rapiditatea producției și a montajului, la care se adăuga o protecție termică superioară comparativ cu vechile ferestre din lemn degradate.

Această tranziție materială a condus la alterarea ireversibilă a aspectului caselor tradiționale, a locuințelor de tip nou și a clădirilor publice din arealul Răutului Inferior. Pe măsura introducerii masive a tâmplăriei moderne standardizate, fondul construit local a început să-și piardă treptat identitatea vizuală.

În prezent, se manifestă însă o tendință benefică de revalorificare a tâmplăriei din lemn masiv sau stratificat, adaptată standardelor contemporane de eficiență energetică prin integrarea garniturilor de etanșare și a vitrajelor duble sau triple cu proprietăți termooizolante.

5.5.2. Recomandări

Se recomandă imperativ repararea și recondiționarea tâmplăriilor aferente construcțiilor istorice. Etanșeitatea acestora va fi îmbunătățită prin frezarea și inserarea unor garnituri perimetrale pe cercevelele mobile sau pe falțurile tocului. În cadrul procesului de restaurare, se vor păstra integral decorațiile din lemn și elementele de feronerie originale (balamale, cremoane, zăvoare). De asemenea, este obligatorie păstrarea barelor metalice antiefracție (montate în interstițiul tocului) și a obloanelor interioare din lemn.

În situația în care gradul de degradare nu mai permite recondiționarea, tâmplăria existentă va fi substituită cu una nouă, realizată exclusiv din lemn (masiv sau

stratificat). Noua tâmplărie va reproduce cu exactitate configurația, proporțiile, geometria profilelor și diviziunile tâmplăriei istorice degradate.

La ușile sau ferestrele exterioare tradiționale prevăzute cu un singur rând de cercevele, coeficientul de transfer termic se poate îmbunătăți prin dublarea sistemului: se va adăuga un rând suplimentar de cercevele cu configurație identică, montat la fața interioară a peretelui, astfel încât să rezulte un strat de aer tampon (izolator) cu o grosime de 100–150 mm.

Cromatica tâmplăriilor istorice (reparate sau refăcute) se va rezuma la nuanțele consacrate: albastru ultramarin închis sau maro închis.

Pentru construcțiile noi se formulează următoarele recomandări:

- Execuția ferestrelor și ușilor din lemn masiv sau lemn stratificat, preluând profilele, proporțiile și partițiile specifice tipologiei tradiționale;
- Se admite utilizarea pachetelor de sticlă termoizolantă (geam termopan dublu sau triplu, cu spațiu ermetic uscat sau umplut cu gaz inert), cu condiția ca acestea să fie integrate exclusiv în profile din lemn și să respecte partiția în ochiuri mici, specifică ferestrelor tradiționale;
- Montarea obloanelor masive la partea interioară a ferestrelor;
- Amplasarea sistemelor de protecție (bare antiefracție simple) în interstițiul tocului de tâmplărie, în spațiul dintre cele două rânduri de cercevele (în cazul ferestrelor duble);
- Utilizarea exclusivă a geamului clar (transparent) pe fațada principală sau pe fațadele expuse spre drumul public. Sunt strict interzise vitraliile cu efect de oglindă (reflectorizante), geamurile mate (sablate/fumurii), geamurile colorate în masă sau cele cu forme bombate;

- Vopsirea tâmplăriei în nuanțe tradiționale (albastru ultramarin închis sau maro închis);
- Nu se recomandă montarea vizibilă a grilajelor metalice antiefracție la exteriorul ferestrelor;
- Nu se recomandă utilizarea tâmplăriei din profile de PVC (inclusiv cele care imită textura lemnului) sau aluminiu pe fațadele principale sau pe cele orientate către spațiul public;
- Nu se recomandă aplicarea elementelor decorative false, lipite direct pe suprafața vitrată a tâmplăriei (șprosuri aparente sub formă de baghete aurii, ornamente din plastic etc.).

În situațiile în care verandei (structura de închidere vitrată din lemn) i se recunoaște o valoare estetică și identitară pentru clădire, se recomandă recondiționarea și conservarea acestora în forma sa autentică.

X Așa NU! Montarea unor ferestre exagerat de mari, realizate din PVC alb, reprezintă o intervenție brutală care distruge armonia și scara tradițională a casei. Această soluție industrială ignoră ritmul golurilor specifice arhitecturii locale și creează un contrast vizual agresiv cu elementele autentice ale prispei.

✗ Așa NU! Înlocuirea ferestrelor și a ușii originale cu elemente din PVC realizate printr-un montaj neglijent, cu finisaje brute accentuează contrastul inestetic dintre materialele industriale și detaliile tradiționale păstrate, precum coloanele prispelor sau dantelăria streșinii. Această soluție anulează complet autenticitatea și unitatea estetică a locuinței.

✗ Așa NU! Înlocuirea tâmplăriei originale cu geamuri de tip termopan reprezintă o intervenție nefastă. Suprafețele mari de sticlă, lipsite de diviziunile tradiționale, distrug ritmul arhitectural al fațadei și alterează grav caracterul clădirii istorice.

✗ Așa NU! Designul ferestrei reprezintă o formă de pseudo-tradiționalism, folosind elemente de inspirație neo-gotică și decorațiuni excesive care nu au nicio legătură cu formele simple, geometrice și echilibrate ale tâmplăriei vernaculare autentice.

✗ Așa NU! Designul ușii reprezintă o îndepărtare totală de la stilul arhitectural autentic. Această abordare de tip fantezie ignoră compoziția echilibrată și motivele ornamentale specifice zonei, alterând grav caracterul vernacular al accesului.

5.6. Șarpanta și învelitoarea acoperișului

5.6.1. Specificul local

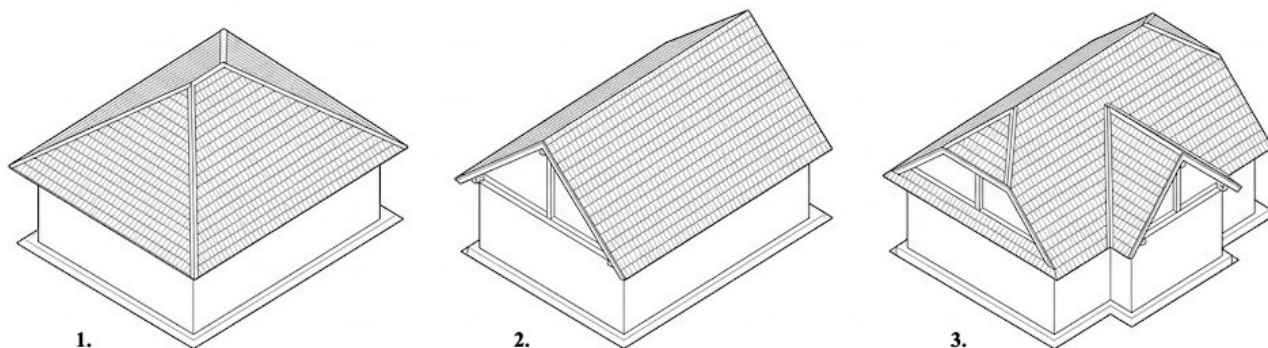
Tehnici tradiționale

Acoperișul tradițional are o rezolvare volumetrică simplă, predominant în patru ape și, mai rar, în două ape, cu o pantă de aproximativ 30-40°.

Structura acoperișului (șarpanta) era realizată din lemn prelucrat manual (lemn de pădure) sau din che-

restea de conifere tăiată la gater. Montarea și îmbinarea elementelor șarpantei se realizau inițial cu ajutorul cuielor din lemn (cepi), iar ulterior cu cele din metal. Anumite joncțiuni structurale solicitate erau rigidizate prin utilizarea scoabelor metalice.

După montarea cosoroabelor peste pereții exteriori ai construcției, se fixa grinda de coamă cu ajutorul unor popi verticali, acest element structural marcând cel mai înalt punct al acoperișului. Grinda de coamă era amplasată pe axul median al planului acoperișului, paralel cu latura lungă a locuinței.

Modele grafice ale tipurilor de acoperiș înregistrate în zona bazinului inferior al Răutului.

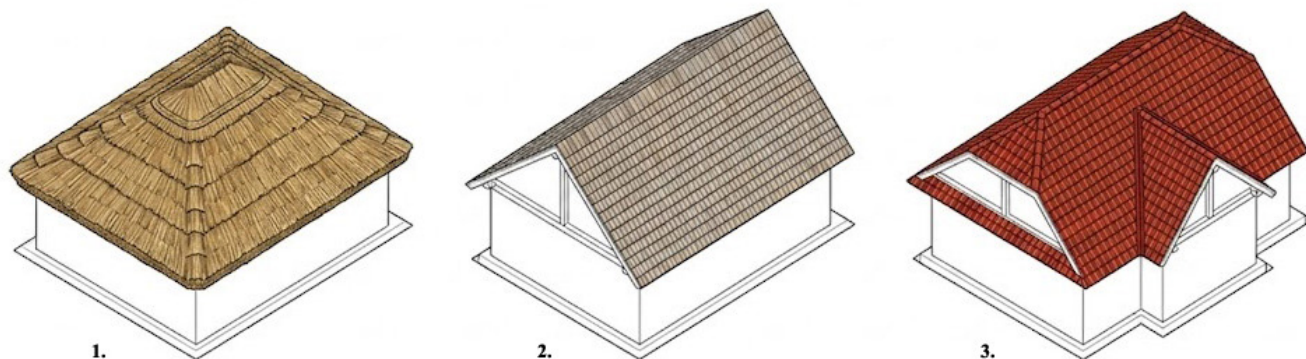
1. Acoperiș în patru ape; 2. Acoperiș în două ape; 3. Acoperiș în două ape cu fronton.

În cazul acoperișului în patru ape, peste cosoroabe și grinda de coamă se montau inițial cei patru căpriori diagonali (de colț), care defineau geometria structurii. Șarpanta astfel conturată era ulterior completată și rigidizată prin montarea căpriorilor curenți, cu diametrul de 100-120 mm, dispuși perpendicular pe pereți, la un pas de 800-1100 mm.

Din considerente de protecție a construcției împotriva infiltrațiilor și a umidității meteorice, căpriorii erau

prelungiți în consolă cu 400-600 mm dincolo de planul fațadei, formând streășina acoperișului.

În vederea protejării zidăriei frontoanelor la acoperișurile în două ape, paziile erau, la rândul lor, prelungite cu 400-600 mm. Această ieșire în consolă a acoperișului peste fronton se realiza fie prin prelungirea șipcilor de astereală, fie prin montarea unui căprior de margine suspendat, susținut de prelungirea cosoroabelor și a grindei de coamă.

Modele grafice ale tipurilor de învelitori înregistrate în zona bazinului inferior al Răutului.

1. Învelitoare din stuf; 2. Învelitoare din șindrilă; 3. Învelitoare cu olane roșii.

Acoperirea casei cu șindrilă (după V. Buzilă).

Procesul de realizare a învelitorii din stuf

Streașina acoperișului prezenta următoarele tipologii:

- **Deschisă:** căpriorii în consolă erau lăsați vizibili (aparenți), fără căptușeli inferioare. Această soluție facilita o ventilație optimă a spațiului podului. Uneori, pentru a preveni accesul păsărilor prin golurile dintre căpriori și cosoroabă, aceste interstii se închideau la fața zidului cu scânduri sau cu o umplutură din argilă, lăsându-se doar mici fante de ventilație.

- **Înfundată:** la partea inferioară, căpriorii erau mascați printr-o căptușeală orizontală. Această suprafață se obținea prin suspendarea de căpriorii înclinați a unei structuri auxiliare (cadru) alcătuite din șipci cu secțiunea aproximativă de 50×50 mm, peste care se fixa ulterior materialul de închidere (scândură).

De regulă, streșinile înfundate erau specifice locuințelor aparținând proprietarilor cu un statut economic superior, din cauza costurilor suplimentare de execuție și material.

Dintre cele mai vechi tipuri de materiale utilizate pentru învelitori fac parte cele vegetale: paiele și stuful. Paiele au fost abandonate în timp, fiind un material perisabil și dificil de pus în operă. Stuful, în schimb, este durabil și posedă calități termotehnice și estetice excepționale, crescând din abundență pe iazurile și în lunca râului Răut.

Pentru montarea învelitorii din stuf, pe căpriori se fixau orizontal prăjini drepte sau șipci. Snopii (maldării) de stuf erau distribuiți uniform pe suprafața acoperișului, formând un strat cu o grosime de 400-450 mm. Stuful se lega rigid de astereala din prăjini sau șipci cu ajutorul sârmei. Execuția unui acoperiș din stuf necesită o experiență meșteșugărească și o îndemânare deosebită.

Acoperișurile cu învelitori din țiglă ceramică și din tablă zincată au apărut în zonă la sfârșitul secolului al XIX-lea. Acestea se disting printr-o durabilitate superioară, însă implicau costuri ridicate și necesitau muncitori calificați pentru montaj.

Învelitorile din tablă zincată se montau peste un strat de astereală continuă din scânduri fixate pe căpriori, care asigura un suport rigid rezistent la încovoiere. Foile din tablă zincată (cu o lățime de 400-600 mm) se îmbinau între ele prin falțuri simple sau duble, orientate pe linia celei mai mari pante, fiind fixate de astereală prin intermediul unor cleme (agrafuri) ascunse în îndoitura falțului.

Învelitorile din țiglă ceramică (cunoscute popular sub denumirea de „olane”) se montau pe un caroiș de șipci dispuse paralel cu streășina, la un pas de 300-360 mm. Montajul se realiza de la streășină spre coa-

mă, în rânduri orizontale. În funcție de tehnologia de fabricație, fiecare țiglă era prevăzută cu falțuri de îmbinare sau cu orificii pentru fixare. Țiglele se ancorau de șipci cu sârmă și erau stabilizate suplimentar prin greutatea rândului superior care se suprapunea, asigurând astfel etanșeitatea. La coame, dolii, streșini și la racordurile cu coșurile de fum, etanșarea se realiza cu elemente ceramice speciale, șorțuri din tablă zincată sau mortar de ciment-nisip. De regulă, atât șarpanta, cât și înveli-toarea erau executate de meșterii locali.

Tehnici noi de realizare a acoperișului

După a doua jumătate a secolului al XX-lea, calitatea materialului de construcție utilizat la șarpante s-a îmbunătățit, odată cu accesibilitatea cherestelei prelucrate industrial.

Configurația acoperișurilor la casele de tip nou a evoluat în concordanță cu modificările planimetriei interioare. În anumite cazuri, noile acoperișuri au păstrat volumetria tipică arhitecturii tradiționale. Există situații în care apele acoperișului se prelungesc peste anexe (verandă sau tindă), fie prin menținerea pantei continue a șarpantei principale, fie prin frângerea pantei pentru a asigura o înălțime utilă optimă la interior.

Concomitent, creșterea gabaritelor locuințelor și apariția unor elemente arhitecturale noi (balcoane, terase, logii, precum și mansarde ce necesitau iluminare prin lucarne sau ruperi de pantă pentru mărirea volumului locuibil) au determinat o complexitate crescută a geometriei acoperișurilor.

La construcțiile noi, șarpanta este executată, în mod obișnuit, din lemn masiv ecarisat, preferat pentru flexibilitatea sa și ușurința punerii în operă. Pentru proiectele cu deschideri mari (moderne sau industriale), gama de materiale s-a diversificat, utilizându-se: lemnul stratificat, structurile mixte lemn-metal sau șarpantele integral metalice.

Există și situații în care volumetria acoperișului nu mai decurge organic din planimetria interioară, ci devine o expresie estetică artificială, de inspirație alogenă, care contrastează puternic cu specificul arhitectural al zonei. Aceste devieri includ: acoperișuri cu suprafețe curbe (în semicerc), accente verticale cu rol

pur decorativ (turnulețe amplasate la colțurile casei, deasupra intrării principale sau pe coamă) etc.

Pentru casele de tip nou, materialele de învelitoare cele mai răspândite au devenit: plăcile ondulate din azbociment (ardezie), țigla metalică, tabla cutată și, mai rar, țigla ceramică (singura pe deplin compatibilă cu estetica tradițională a zonei). Utilizarea plăcilor de azbociment, a țiglei metalice și a tablei cutate generează un contrast vizual nedorit în raport cu arhitectura istorică.

5.6.2. Recomandări

Se recomandă adoptarea la nivelul fiecărei localități a unui tip unitar de învelitoare pentru noile construcții și reabilitări (de exemplu, țiglă ceramică de aceeași nuanță). Forma, textura și culoarea învelitorii trebuie să aibă drept etalon soluțiile utilizate la construcțiile tradiționale valoroase din satul respectiv.

Se impune păstrarea tipologiei tradiționale a acoperișurilor: volume simple, în patru sau în două ape. Structura șarpantei va fi realizată din lemn, iar geometria acesteia se va integra în tiparul consacrat. Se va evita cu strictețe proiectarea acoperișurilor cu pante inegale, cu unghiuri frânte asimetric sau a acoperișurilor într-o singură apă pentru corpul principal al casei.

Pentru eficientizarea utilizării fondului construit, în caz de necesitate se admite amenajarea spațiului de sub acoperiș ca volum funcțional (mansardă), însă cu respectarea condiției de a nu altera panta, gabaritul și configurația acoperișului tradițional.

La proiectarea clădirilor de locuit, a anexelor gospodărești și a clădirilor publice se vor evita acoperișurile cu o pantă mai mică de 30° sau mai mare de 40°.

Se interzic soluțiile arhitecturale care promovează accente verticale nejustificate funcțional și străine tradiției locale (turnulețe, lucarne disproporționate etc.).

Acoperișurile orizontale (de tip terasă) sunt complet atipice mediului rural din zonă și nu sunt recomandate, inclusiv din ra-

țiuni ce țin de comportamentul în exploatare și rezistența la condițiile climatice locale. Acestea pot fi admise exclusiv la construcțiile industriale sau logistice (depozite) amplasate strict în zonele periferice sau în extravilanul localității. De asemenea, acoperișurile cu o pantă foarte mare (specifice arhitecturii montane/alpine) contravin specificului vizual al zonei și trebuie evitate.

Se recomandă ca luminătoarele (ferestrele de mansardă montate în planul acoperișului) să fie orientate către curtea interioară (spatele lotului), astfel încât fațada principală, percepută dinspre spațiul public, să își păstreze o imagine coerentă, cât mai apropiată de cea tradițională.

În eventualitatea instalării panourilor solare, a modulelor fotovoltaice sau a unor coșuri de fum tehnice, se recomandă amplasarea acestora pe apele acoperișului care nu sunt vizibile direct dinspre stradă.

La repararea, consolidarea sau extinderea șarpantelor istorice existente se vor utiliza tehnici de îmbinare (dulgherie) similare cu cele originale. Elementele structurale degradate vor fi înlocuite prin protezare sau substituie cu material lemnos din aceeași esență și cu aceeași secțiune.

Se va interzice utilizarea învelitorilor din șindrilă bituminoasă și a materialelor puternic reflectorizante (țiglă ceramică intens glazurată, tablă lucioasă, tablă de tip „solzi” sau tablă aurită). Gama cromatică a învelitorii trebuie să fie neutră/terestră, evitându-se culorile stridente (albastru, roșu aprins, galben, verde crud etc.).

Folosirea tablei profilate/cutate se admite doar în cazul clădirilor cu gabarite mari (hale industriale, structuri agrozootehnice, depozite mari).

Se va acorda o atenție tehnică riguroasă detaliilor de tinichigerie și etanșare din jurul coșurilor de fum, la

intersecția apelor acoperișului (muchii, coame, dolii) și la racordul dintre materiale cu coeficienți diferiți de dilatare termică.

Se interzice aplicarea sau învelirea directă a elementelor structurale din lemn ale șarpantei cu materiale

impermeabile la vaporii (folii de polietilenă/celofan, membrane bituminoase de tip ruberoid, plăci de polistiren), deoarece acestea blochează respirația lemnului, favorizând acumularea condensului, putrezirea și apariția ciupercilor xilofage. Orice sistem de termoizolare trebuie să asigure ventilarea corectă a structurii lemnoase.

✓ **AȘA DA**

Așa DA! Exemplu de intervenție calitativă la acoperiș: refacerea învelitorii din stuf folosind tehnici și materiale tradiționale.

✓ **AȘA DA**

✓ **Așa DA!** Exemplu de intervenție unde respectarea riguroasă a proporțiilor, aplicarea tehnicilor tradiționale și utilizarea materialelor naturale conforme, asigură integrarea armonioasă a construcției în peisajul cultural.

✗ Așa NU! Exemplu de acoperiș unde deși s-au utilizat materiale tradiționale (șindrila), volumetria și forma acestuia încalcă grav principiile arhitecturii vernaculare locale. Fragmentarea excesivă a planurilor și nerespectarea proporției riguroase a coamei față de înălțimea pereților creează un aspect atipic și forțat, incompatibil cu specificul zonei istorice.

✗ Așa NU! Extinderea agresivă a volumetriei pentru a crește suprafața utilă a locuinței eludează principiile arhitecturii vernaculare și distruge iremediabil autenticitatea și proporțiile construcției vechi. Deși s-au utilizat materiale naturale (șindrila), introducerea unor registre vitrate masive direct în planul acoperișului și modificarea raportului dintre înălțimea pereților și cota coamei generează un contrast estetic strident, fundamental diferit de reperele tradiționale locale.

✗ Așa NU! Deși utilizează stuful ca material autentic, această intervenție eșuează prin ignorarea simetriei. Înălțimea excesivă a coamei și gabaritul masiv (P+1) distrug raportul echilibrat dintre acoperiș și pereți, generând un aspect „rustic” artificial. Rezultatul este un contrast estetic strident, unde materialul tradițional este aplicat forțat pe o structură modernă cu goluri mari, străină specificului local.

CONSTRUCȚII AUXILIARE

6.1. Specificul local

Caracterul mixt al ocupațiilor a influențat în mod direct structura și funcționalitatea gospodăriei, care reflectă natura și complexitatea îndeletnicirilor rurale. Configurația construcțiilor auxiliare este determinată de ocupația de bază a familiei și este proporțională cu statutul social al proprietarului. Acestea sunt dispuse independent față de locuința principală, fiind organizate, după caz, în sistem comasat sau izolat. În cadrul gospodăriei tradiționale se disting următoarele tipologii de construcții auxiliare (anexe):

- bucătăria de vară, bașca (ambele prevăzute, după caz, cu cuptor de copt pâine sau lejancă);
- atelierul meșteșugăresc;
- beciul;
- adăposturile pentru animale (grajduri, șoproane, cotețe pentru păsări);
- spațiile de depozitare a furajelor și a recoltei (fânare, sâsâiace pentru porumb etc.).

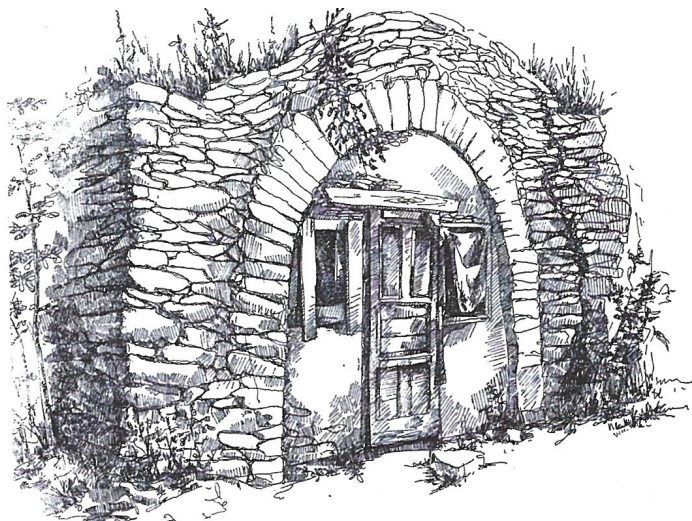
Din punct de vedere morfologic, bucătăria de vară, dar și alte anexe (precum atelierul meșteșugăresc sau adăposturile majore), preiau forma și volumetria casei în miniatură. Frecvent, funcțiunea bucătăriei de vară reiterează modelul casei istorice monocamerale (monocelulare). În incinta acesteia sunt concentrate spațiile destinate odihnei, preparării hranei și desfășurării diverselor activități casnice. Planimetric, bucătăriile de vară pot fi amplasate independent pe lot sau pot fi atașate locuinței principale sub diverse forme (inclusiv înglobate parțial în volumetria acesteia).

Topografia accidentată a reliefului și disponibilitatea pietrei de construcție au favorizat cristalizarea și conservarea, în această zonă, a unuia dintre cele mai vechi tipuri de locuință semiîngropată – bașca. Locuințele de tip bașcă sunt atestate pe versanții stâncoși ai defileului râului Răut, inclusiv în sectoarele sale superioare.

Bașcă și dependințe gospodărești din satul Morovaia, raionul Orhei.

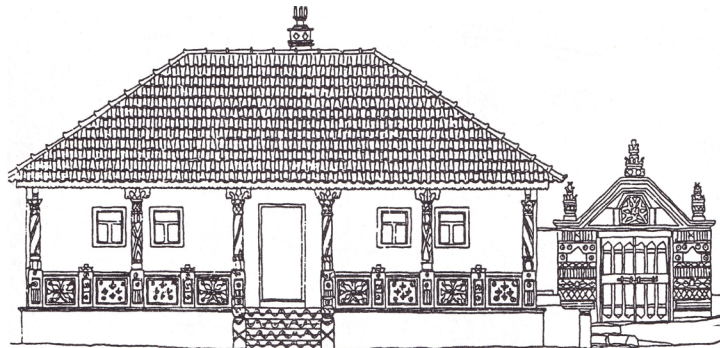
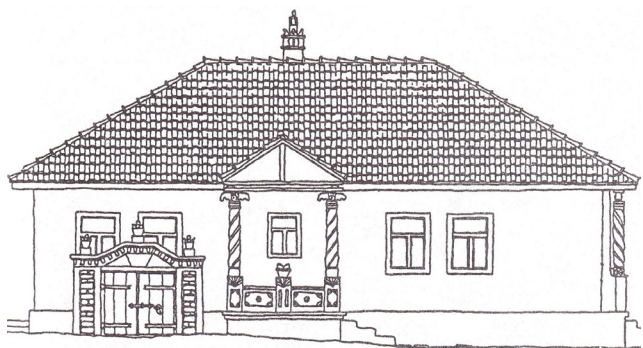
Funcțional, bașca este asimilată bucătăriei de vară. Aceste structuri sunt parțial integrate (înglobate) în panta naturală a terenului, având expusă la exterior exclusiv fațada destinată accesului. De regulă, bașca este orientată către versantul în-sorit. Datorită inerției termice asigurate de masivul de pământ în care este înglobată, la interior se menține o temperatură relativ constantă pe tot parcursul anului. Datorită eficienței sale bioclimatice, bașca prezintă un potențial ridicat de a fi revalorificată pe viitor ca model sustenabil de locuire.

Bașcă din satul Morovaia, raionul Orhei. Releveu (după V. Buzilă).

Bașcă restaurată. Satul Morovaia, raionul Orhei (după V. Buzilă).

Amplasamentul beciului poate fi rezolvat diferit, în dependență de locul care-i este rezervat (după Al. Zaharov).

Un rol determinant în structura gospodăriei tradiționale revine beciului. Similar locuinței – bașcă, amplasarea acestuia este strict condiționată de relief, fără a fi însă subordonată necesității de orientare spre partea însorită.

În situația în care casa beneficiază de un soclu înalt, beciul este integrat, de regulă, sub volumul acesteia (demisol). În alte ca-

zuri, beciul este excavat separat de casă, direct în panta versantului.

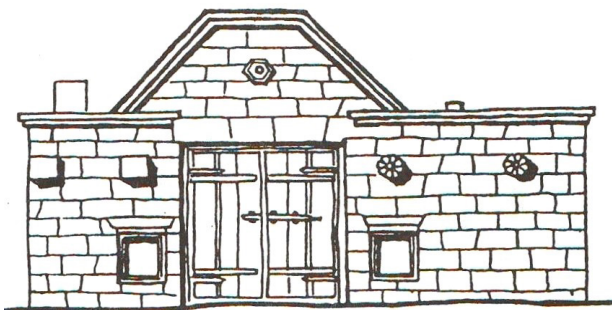
Poziția beciului influențează, într-o anumită măsură, organizarea întregii gospodării, ocupând o locație strategică și comodă în raport cu accesul în locuința principală și în bucătăria de vară.

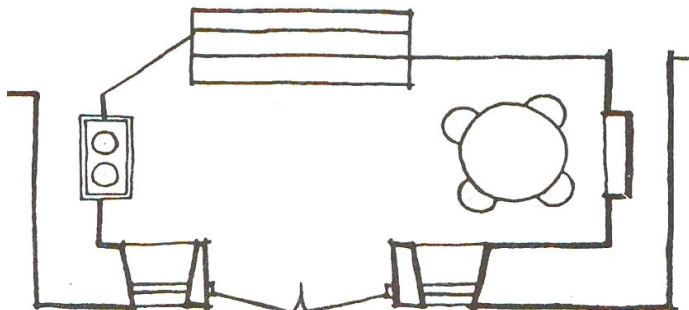
Casă cu bașcă la demisol. Satul Butuceni,
Raionul Orhei. Foto E. Bâzgu.

Casă cu cerdac și beci dedesubt. Satul Jeloboc,
Raionul Orhei (după Al. Zaharov).

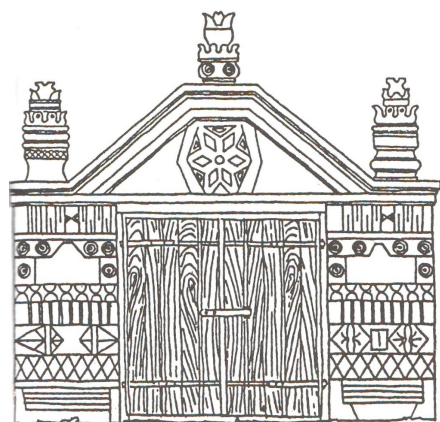
În unele gospodării în gârliciul beciului este amenajată bucătăria de vară. Satul Furceni, raionul Orhei (după Z. Moiseenko).

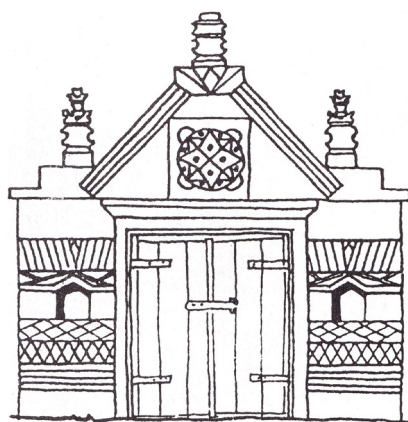
Gârliciul (intrarea în spațiul subteran al beciului) constituie un element arhitectural definitoriu, oferind prilejul etalării măiestriei meșterului pietrar și reflectând statutul social al proprietarului. Fațada gârliciului este marcată de frontoane semicirculare, triunghiulare sau dreptunghiulare, bogat decorate cu brâuri și motive incizate (circulare, florale sau romboidale), frecvent încoronate central și pe laterale de accente verticale sculpturale de tip „floare de piatră”. Fațada gârliciului integrează adesea nișe laterale, destinate așezării opașelor.

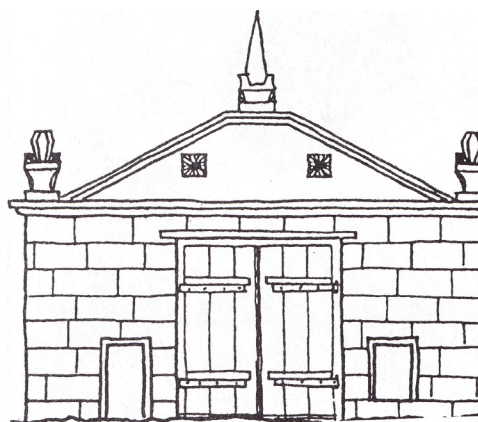
Cotlon
(instalație de foc)
pentru
prepararea
bucatelor situat
în gârliciul
beciului.
Satul Trebujeni,
raionul Orhei.
(Foto E. Bâzgu).

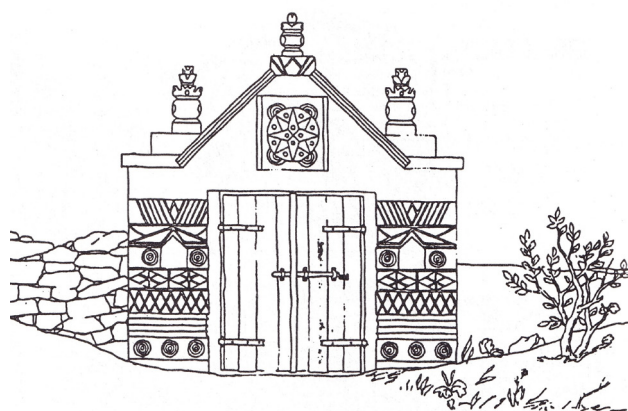
s. Jeloboc

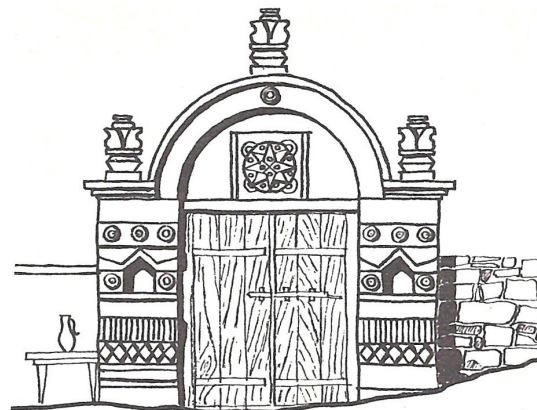
s. Jeloboc

s. Furceni

s. Jeloboc

s. Jeloboc

Modele de fațade ale gârliciurilor (intrarea în beci) bogat decorate cu motive ornamentale (după Al. Zaharov și Z. Moiseenko).

Totodată, elementele de ventilare ale beciului (răsuflătorile) sunt uneori prelucrate artistic din piatră fasonată, preluând stilistica decorativă a coșurilor de fum specifice caselor tradiționale.

Asemenea locuințelor principale, construcțiile auxiliare sunt edificate din zidărie de piatră legată cu mortar de argilă. Sistemele de acoperire variază istoric de la învelitori din stuf și

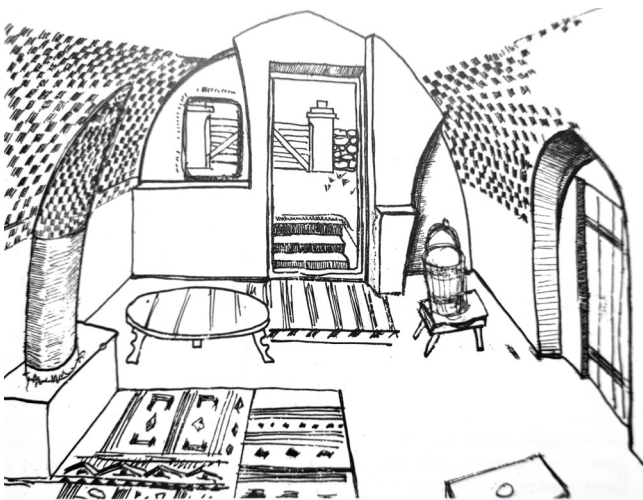
țiglă din ciment, la foi de azbociment și, mai recent, țiglă metalică. Din punct de vedere al finisajelor, pereții anexelor istorice respectă tehnica locuinței (tencuiți și zugrăviți cu var), însă sunt, în general, lipsiți de decorațiuni arhitecturale. În cadrul gospodăriilor se atestă și construcții auxiliare cu pereți netencuiți, din zidărie de piatră aparentă.

Interior de beci cu acoperire boltit, realizat din piatră.
Satul Butuceni, raionul Orhei.

Interior de beci boltit, realizat din piatră prelucrată.
Foto E. Bâzgu.

Interior de bașcă. Satul Furceni, raionul Orhei.
(Desen E. Bâzgu).

Interior de bașcă cu cuptor tradițional.
Satul Butuceni, raionul Orhei. (Foto E. Bâzgu).

Pentru edificarea locuințelor de iarnă (bașca) și a beciurilor, sistemele de acoperire boltite se realizau pe cintre (cofraje semicirculare din lemn). În cazul băștilor, suprafața interioară a pereților și intradosul bolții

erau finisate prin tencuire și zugrăvire, aplicându-se o succesiune de straturi similară celei folosite la locuințele principale. Zidăria de piatră a zonelor de intrare era fie lăsată aparentă, fie finisată unitar cu restul spațiului interior.

În contextul socio-economic recent, o parte semnificativă a construcțiilor auxiliare și-a pierdut utilitatea inițială, pe fondul schimbării naturii îndeletnicirilor rurale. De exemplu, adăposturile zootehnice și fânarele au devenit adesea neutilizate, noile priorități și ocupații ale proprietarilor modificând funcțiunile curții. Concomitent, noile anexe gospodărești se edifică frecvent din materiale industriale, care nu au elemente comune cu estetica tradițională.

Cu toate acestea, bucătăria de vară, bașca, beciul sau cotețele pentru păsări își mențin o utilitate ridicată. În prezent, se constată o diversificare a tipologiilor pentru bucătăriile de vară. Acestea reproduc adesea modelul funcțional tradițional (spații combinate de preparare a hranei, odihnă și activități), însă la suprafețe superioare și cu un grad ridicat de dotare edilitară (racordare la gaze, apă curentă, canalizare). Neajunsul major constă în faptul că rareori noile anexe (în special bucătăriile de vară închise) armonizează cu ansamblul fondului construit istoric din curte sub aspectul amplasamentului, proporțiilor, materialelor sau cromaticii. Un alt model contemporan îl reprezintă bucătăria de vară de tip deschis (pavilion/foișor), destinată exclusiv preparării hranei în aer liber în sezonul cald.

Cerințele și standardele contemporane de viață au introdus o

nouă funcțiune indispensabilă oricărei gospodării, generând o provocare majoră: modul de parcare/garare a autovehiculelor în spațiile cu valoare tradițională. Această necesitate a determinat apariția unei componente noi în rândul construcțiilor auxiliare – garajul. Integrarea garajului într-un țesut tradițional impune o abordare urbanistică atentă în privința amplasării; în caz contrar, prin aspectul său voluminos și prin cerințele stricte de acces carosabil, garajul riscă să altereze imaginea gospodăriei tradiționale și coerența frontului stradal.

6.2. Recomandări

Locuințele de iarnă de tip bașcă și beciurile istorice din piatră vor beneficia de un regim prioritar de conservare. Acestea pot fi restaurate și reconvertite funcțional pentru a răspunde necesităților actuale de utilizare.

În cazul edificării unor structuri noi de tip bașcă sau beci, se recomandă preluarea modelelor tipologice vechi și utilizarea materialelor tradiționale (piatra locală fasonată sau brută).

✓ AȘA DA

✗ AȘA NU

✓ AȘA DA

✗ AȘA NU

✓ AȘA DA

Exemple de beci cu forme tradiționale construite din piatră și vâruite.

✗ AȘA NU

Exemple de beci cu forme netradiționale și materiale ce nu se potrivesc zonei respective.

Pentru asigurarea durabilității și rezistenței la umiditate în procesul de execuție, se admite utilizarea lianților moderni și a sistemelor contemporane de hidroizolație.

În orice proces de intervenție asupra anexelor existente, se va urmări salvagardarea și valorificarea maximă a acestui fond construit identitar.

Insertia construcțiilor auxiliare noi pe lot se va realiza cu respectarea principiilor de organizare spațială și ierarhizare specifică gospodăriei tradiționale, asigurându-se astfel coerența ansamblului și integrarea armonioasă a noilor volume în imaginea generală percepută de la nivelul străzii.

Noile construcții auxiliare și intervențiile asupra celor existente nu trebuie să constituie elemente dominante, puternic vizibile din drumurile publice sau punctele de perspectivă consacrate la nivel local.

Elementele care afectează coerența arhitecturală (învelitori din materiale industriale neadecvate, tencuieli în culori stridente, tâmplărie atipică din PVC etc.) vor fi treptat înlocuite cu

materiale și finisaje adecvate expresiei arhitecturale a casei și specifice zonei.

Pentru conservarea și refacerea identității spațiului rural autentic, este fundamentală menținerea relațiilor spațiale istorice: zonificarea curții, traseele de acces către locuință și anexe, gabaritele, orientarea construcțiilor unele față de celelalte și față de drum, precum și preluarea specificului arhitecturii locale.

Construcțiile auxiliare noi se vor subordona ierarhic clădirii principale (casa) – sau elementului dominant al ansamblului în care se integrează – atât prin volumetrie (gabarit), cât și prin expresia plastică a fațadelor. Amplasarea acestora pe parcelă trebuie să respecte unitatea arhitecturală a gospodăriei.

Amplasarea garajelor se va realiza exclusiv în perimetrul interior al curții. Este strict interzisă edificarea garajelor a căror înălțime totală depășește sau este comparabilă cu înălțimea construcției principale (casa).

AMENAJĂRI ALE CURȚII

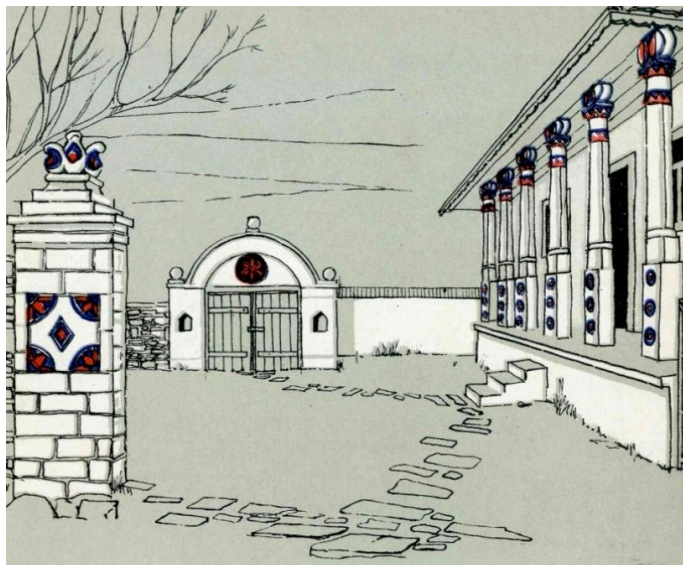
7.1. Specificul local

Amenajarea interioară a curții depinde de modul de distribuire a construcțiilor pe parcelă și de necesitățile funcționale ale proprietarului. Tradițional, pentru aceasta s-au utilizat materiale locale, precum: pământ bătut, prundiș, înierbări, piatră și, mai recent, trotuare turnate din beton. Din cauza terenului cu o declivitate accentuată, a fost adesea necesară terasarea curții pentru obținerea unor suprafețe plane orizontale. Acest rezultat a fost realizabil prin edificarea unor ziduri de sprijin din piatră.

Tot pe fondul reliefului înclinat, localnicii au acordat o atenție deosebită realizării șanțurilor (rigolelor) de dirijare și îndepărtare a apelor pluviale din vecinătatea construcțiilor gospodărești și a căilor de acces interioare. S-au asigurat, astfel, pantele necesare pentru scurgerea apelor și direcționarea acestora către spațiile verzi permeabile.

Vegetația deține un rol determinant în amenajarea curții, îndeplinind o dublă funcțiune: utilitară (producția de fructe, pomușoare, crearea unor bariere de protecție împotriva vântului și asigurarea umbririi) și decorativă (flori, arbuști decorativi).

Spre deosebire de acest model, amenajarea modernă a curții rurale se caracterizează frecvent printr-un exces de suprafețe betonate/impermeabile, care, printr-o sistematizare adecvată, pot și trebuie să fie optimizate.

Soluție de amenajare arhitectural-compozițională a unei curți tradiționale din zona Orheiului (după Z. Moiseenko).

7.2. Recomandări

Se recomandă ca suprafața spațiilor din interiorul curții destinate circulației pietonale sau parcării autovehiculelor să fie dimensionată strict în funcție de necesități, prioritate având păstrarea și extinderea spațiilor verzi. Se va evita amenajarea unor platforme sau alei betonate masive în interiorul curților.

Pentru căile de acces și pentru tratarea suprafețelor neplanta-te, se vor utiliza soluții care permit infiltrarea naturală a apelor pluviale în sol (alei din piatră naturală așezată pe pat de nisip, pavele ecologice sau dale înierbate).

Amenajare tradițională a curții cu pavaj din piatră naturală și vegetație specifică locului (boltă de viță, flori perene), menținând coerența estetică a gospodăriei în contextul istoric local.

✓ **Așa DA!** Amenajarea spațiului cu trotuare și căi de acces din piatră, integrate armonios cu suprafețe înierbate și vegetație specifică, respectând principiul simplității și autenticitatea materialelor locale.

✗ Așa NU! Exemple negative de amenajare haotică a curții, betonare masivă și lipsa spațiilor verzi. Nerespectarea materialelor și a esteticii tradiționale ignoră complet specificul local, anulând identitatea culturală prin utilizarea materialelor industriale și a kitsch-ului.

Drenarea apelor pluviale și subterane, precum și protejarea soclului și a pereților împotriva umidității, se vor realiza prin implementarea unui sistem de drenaj perimetral.

În spațiul liber dinspre stradă, rezultat în urma retragerii construcțiilor față de aliniament (grădinița de fațadă), se recomandă amenajarea unor spații verzi decorative, plantate cu flori și arbuști.

Spațiul liber din incinta curții gospodărești va fi amenajat predominant cu plantații de talie joasă (grădini de flori, legume sau alte culturi agricole) și viță-de-vie (inclusiv prin amenajarea unor „bolți” de vegetație susținute de spaliere). Se va încuraja plantarea unui număr cât mai mare de pomi fructiferi, arbori de umbră și arbuști.

Se recomandă utilizarea vegetației ca element arhitectural (ecran vegetal) pentru mascarea vizuală a construcțiilor (existente sau noi) ale căror volume sau forme depășesc scara specifică fondului construit local. Vegetația poate constitui un instrument eficient pentru atenuarea impactului vizual al unor intervenții distructurante care, altfel, ar altera imaginea de ansamblu a așezării.

Nu se recomandă utilizarea speciilor floristice și arboricole exotice și nici tăierea (fasonarea) excesiv decorativă, geometrică, a arbuștilor, aceasta fiind străină specificului peisagistic rural.

Construcțiile destinate exploatărilor agricole, precum și alte obiective ce implică suprafețe construite extinse, amplasate la periferia sau în extravilanul (în afara vetrei) satului, pot fi integrate mai armonios în peisajul rural prin realizarea unor perdele de plantații forestiere în interiorul parcelei și de-a lungul limitelor de proprietate.

ÎMPREJMUIRI ȘI PORȚI

8.1. Specificul local

Îngrădirea gospodăriei și delimitările sale interioare au apărut din necesitatea separării spațiului privat de cel public, a divizării funcționale a incintei, dar și din rațiuni de apărare și securitate.

Împrejmuiri construite din lespezi din piatră brută așezate pe uscat.

Înălțimea uzuală a acestor împrejmuiri variază între 1,20 și 1,60 m. Din cauza reliefului accidentat, gardul din piatră a preluat adesea și funcția de zid de sprijin (terasament), situație în care cota sa superioară poate atinge înălțimi considerabil mai mari.

Pentru delimitarea limitelor laterale și posterioare ale parcelelor, s-au utilizat cu precădere gardurile vii sau alte forme simple și permeabile de marcare a hotarului.

Modul în care este perceput raportul dintre spațiul public și cel privat este determinat în mod direct de aspectul împrejmuirilor. Istoric, gardul din piatră al gospodăriilor din zonă nu respectă un aliniament rigid și rectiliniu față de profilul drumului. Tradițional, împrejmuirea stradală era edificată ca un gard din piatră brută, așezată uscat (fără liant).

Gardul din piatră, în ansamblu cu structura porților, conferă un caracter inconfundabil așezărilor din zonă.

Se atestă o varietate remarcabilă a stâlpilor de poartă, care au conservat elemente de limbaj arhaic. Aceștia sunt masivi, cu o formă generală prismatică, având registrele superioare dominate de compoziții sculpturale ce reprezintă motivul „florii de piatră”.

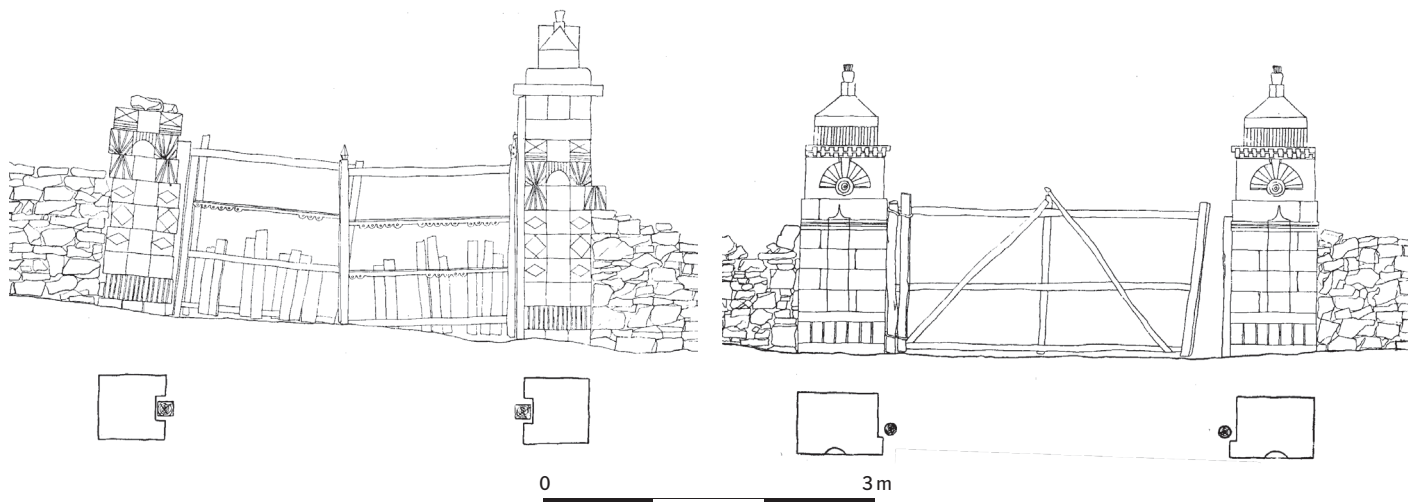
| Modele de împrejuriri cu porți ce configurează gospodăriile sătești.

| Gh. Petrenco, meșter popular cioplitor în piatră din s. Jeloboc, Orhei
(după N. Zaporojan, G. Rusanov).

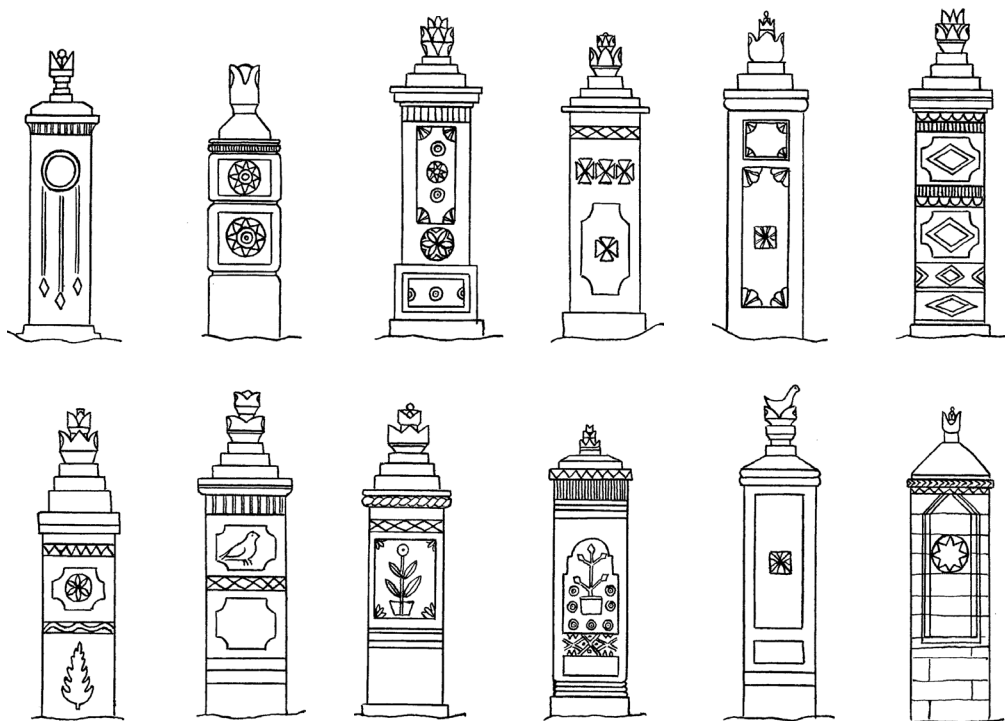
| Meșter popular cioplitor în piatră din regiunea
Răutului Inferior (după D. Goberman)

Modele vechi de porți tradiționale din s. Răculești, Criuleni și s. Jevreni, Criuleni (după Al. Zaharov).

Stâlp prizmatic masiv de poartă.

Decor și forme ale terminațiilor stâlpilor de piatră (după Al. Zaharov).

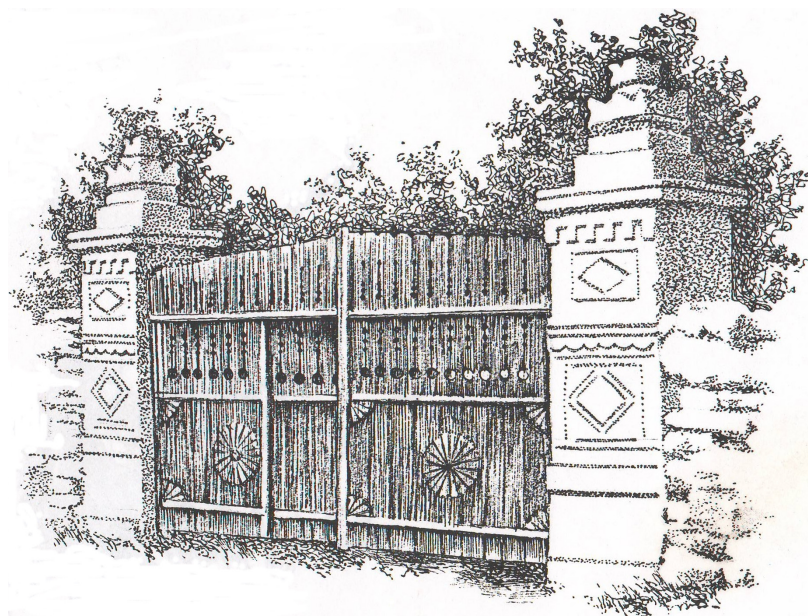
Din punct de vedere compozițional, poarta cunoaște două tipologii majore: structura cu doi stâlpi și structura cu trei stâlpi.

În funcție de configurația și unghiurile parcelei, stâlpii pot fi amplasați decalat sau sub un anumit unghi unul față de celălalt.

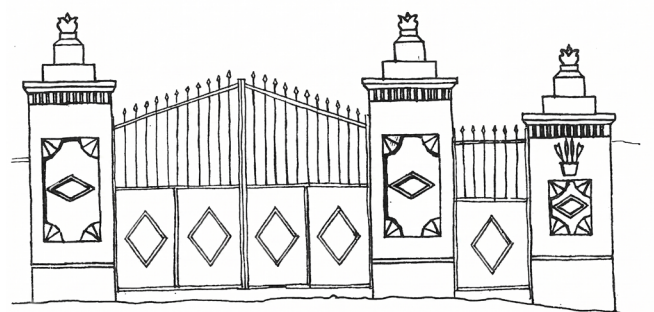
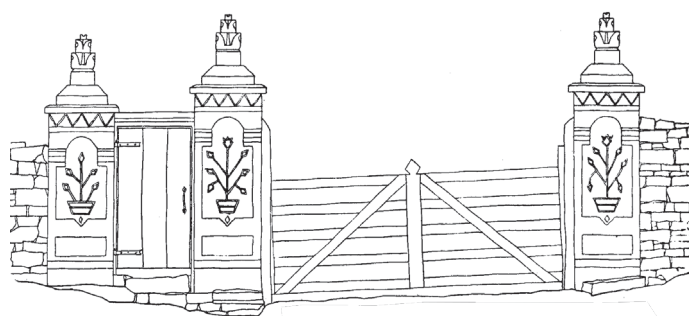
În anumite cazuri, ansamblul porții este protejat de un acoperiș propriu în două ape. Această copertină protejează exclusiv tăbliile porților mari și ale porții pietonale, în timp ce stâlpii masivi își profilează coronamentul sculptural deasupra acestui acoperiș.

Dimensiunile stâlpilor de poartă sunt impunătoare: înălțimea minimă variază între 2000 și 2500 mm, iar cea maximă poate atinge 3000 - 3500 mm.

Fațadele exterioare ale stâlpilor, orientate către spațiul public, sunt bogat ornamentate pe

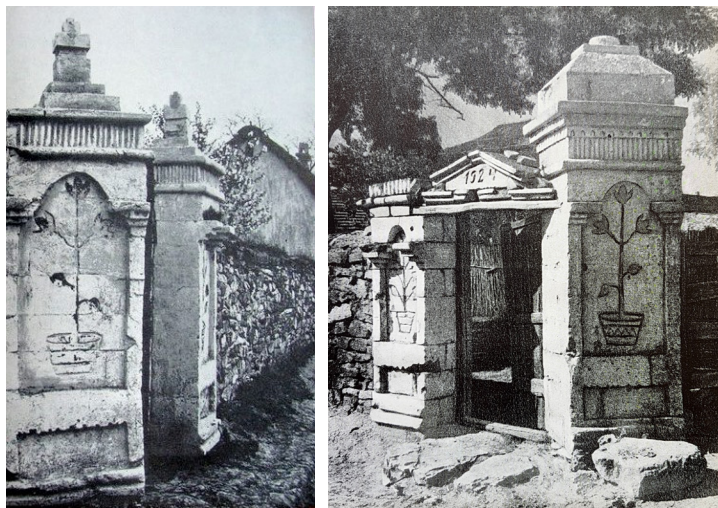

Poartă cu doi stâlpi din s. Butuceni, raionul Orhei.

0 3m

Porți cu trei stâlpi din satele Jeloboc și Mășcăuți (după Al. Zaharov).

Porți cu stâlpul lateral al porții poziționat sub un anumit unghi față de poarta mare (după D. Goberman).

întreaga suprafață cu elemente decorative ce includ compoziții geometrice, fitomorfe (florale), zoomorfe (animale) și avimorfe (păsări). Fațetele laterale și cele posterioare sunt tratate mai sobru, fiind doar finisate și zugrăvite cu var siniliu.

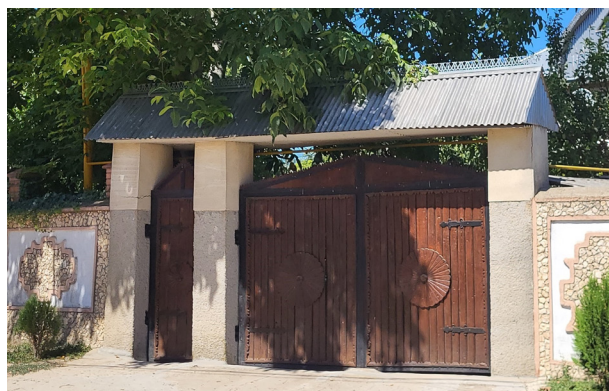

AȘA NU

AȘA DA

Acoperiș în două ape ce protejează
tăbliile porții mari și ai porții.

AȘA NU

Porți cu acoperiș în două ape.

În trecut, canaturile porților se executau din lemn (stinghii/ulucă). Pe parcursul ultimelor 7-8 decenii, porțile tradiționale din lemn au fost substituite progresiv cu porți confecționate din metal. O parte dintre acestea, prin simplitatea formei și modului de vopsire, s-au integrat în banalitatea cotidiană și nu sunt percepute ca o prezență agresiv-conflictuală. În paralel, însă, există o multitudine de porți metalice a căror expresie contrazice flagrant spiritul locului. Fără îndoială, porțile din lemn rămân soluția optimă pentru integrarea armonioasă în specificul spațiului rural.

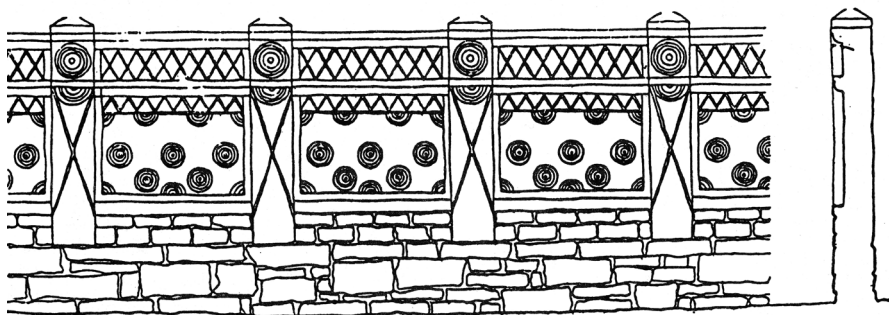
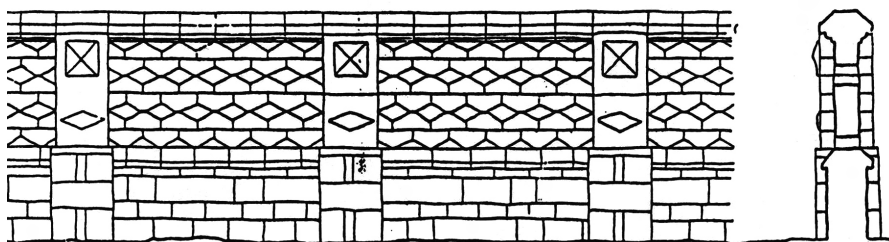
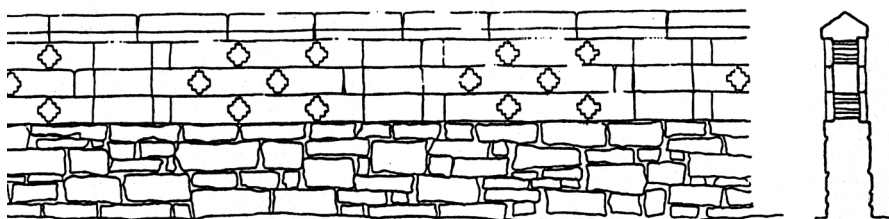
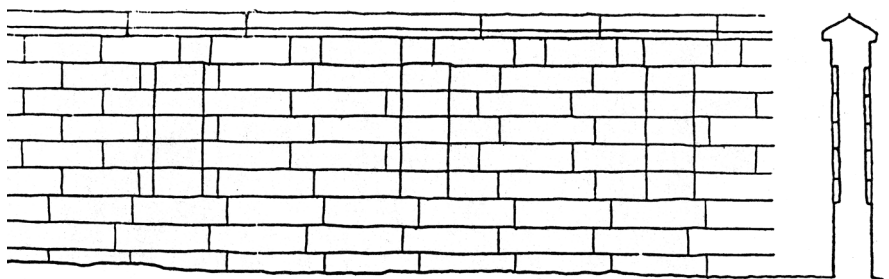
Chiar și în situația în care o gospodărie nu dispune de construcții istorice, simpla prezență a gardului din piatră și a porților tradiționale este capabilă să imprime locului un caracter identitar puternic. Împrejmuirile și porțile constituie elementele determinante în definirea unei imagini coerente a peisajului cultural tradițional al așezării.

În a doua jumătate a secolului al XX-lea, s-a diversificat modul de execuție a împrejmuirilor: au apărut garduri din blocuri de calcar prelucrat geometric (cotileț), panouri din ștachete de lemn sau metal și, ulterior, din elemente prefabricate din beton armat, cu ornamente străine tradiției locale.

Vechii stâlpi de poartă din piatră masivă au fost adesea înlocuiți cu țevi și profiluri metalice. Totodată, se atestă cazuri de alterare ireversibilă a stâlpilor tradiționali valoroși prin aplicarea unor tratamente de suprafață necorespunzătoare (placări cu piatră, faianță sau tencuieli pe bază de ciment). Aceste intervenții (adesea mult mai costisitoare decât piatra aparentă originală) denaturează esențial și iremediabil aspectul stâlpilor.

Exemple de ornamentație și cromatică a elementelor aplicate pe stâlpii porților.

În aceeași perioadă, instalarea porților metalice a generat o intervenție stilistică dăunătoare. Metalul, prin natura sa, este un material străin de peisajul vernacular. Suplimentar, aceste porți încorporează adesea decorațiuni din fier (de influență străină sau de factură industrială) și o paletă cromatică străină mediului local. Având în vedere incidența și diversitatea lor, porțile metalice actuale constituie elementul cu cel mai mare impact negativ și cel mai pronunțat contrast vizual în raport cu fondul tradițional moștenit.

Un element social și arhitectural specific satelor din zonă este amenajarea, în imediata vecinătate a porții, a unui loc de popas și socializare comunitară: o simplă bancetă, o laviță, un butuc masiv din lemn etc. Acestea sunt amplasate, de regulă, la umbra unui arbore stradal. Recent, chiar și acest microelement urbanistic tradițional a început să fie alterat prin utilizarea unor scaune și bănci prefabricate, de tipar industrial, cu un design străin spiritului rural.

Modele de execuție a împrejmirilor din blocuri de calcar (după Al. Zaharov).

✗ Așa NU! Împrejmuiri executate din panouri din beton armat. Atât materialul, forma cât și motivele ornamentale sunt străine tradiției locale.

| Spațiu de odihnă amenajat la intrarea în curte.

8.2. Recomandări

Indiferent de gabaritul, destinația (locuință tradițională, locuință de tip nou, clădire de utilitate publică sau obiectiv de producție) sau vechimea construcției, se recomandă imperativ ca

✓ **AȘA DA**

Se recomandă utilizarea pietrei extrase din carierele autohtone și respectarea tehnicilor tradiționale de zidărie specifice zonei. Stâlpii porților trebuie edificați din piatră naturală fasonată, respectând tipologiile compoziționale și sculpturale moștenite sau documentate la nivel local.

Se recomandă ca împrejuririle să aibă o înălțime moderată,

împrejuririle și porțile să fie realizate în stil tradițional, utilizând exclusiv piatra și lemnul (această regulă aplicându-se obligatoriu cel puțin pentru limitele orientate spre spațiul public).

✗ **AȘA NU**

care să nu depășească, în condiții normale, 1,60 m. Aceasta va fi racordată și armonizată cu regimul de înălțime al împrejuririlor vecine. Înălțimi superioare sunt justificate exclusiv din rațiuni ce țin de preluarea diferențelor majore de nivel ale terenului (când gardul funcționează ca zid de sprijin).

✓ **AȘA DA**

✗ **AȘA NU**

 AŞA NU

 AŞA NU

 AŞA NU

 AŞA NU

 AŞA NU

 AŞA NU

✗ AȘA NU

Pentru delimitarea proprietății pe laturile posterioare și laterale, se încurajează plantarea arborilor și arbuștilor (în mod special a speciilor tradiționale: salcâmul autohton și salcâmul boieresc de tip *Gleditsia*), pentru formarea unor garduri vii și perdele de protecție.

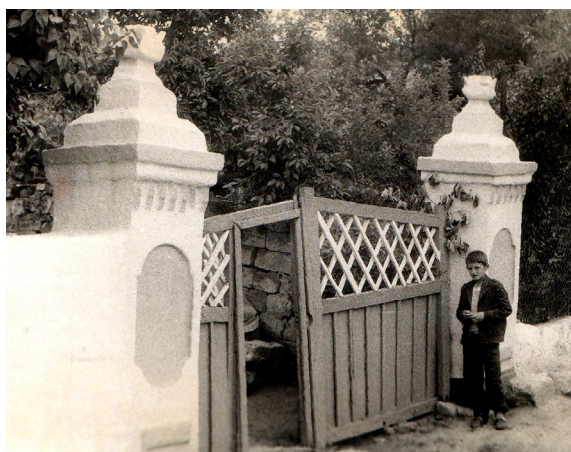
Nu se autorizează și se consideră incompatibile cu specificul local gardurile constituite din: panouri de tablă (cutată sau lisă),

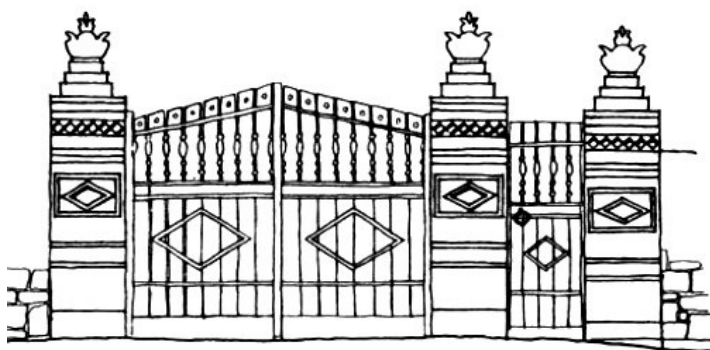
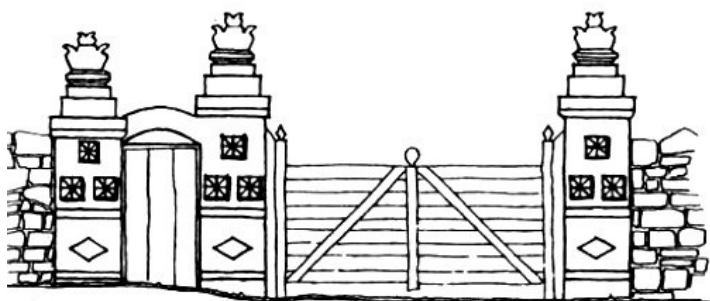
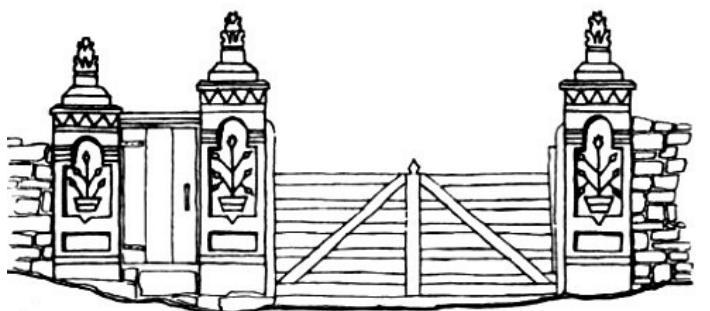
✗ AȘA NU

profiluri metalice sudate, plasă de sârmă vizibilă la stradă, elemente prefabricate din beton armat cu decorațiuni în relief, sau orice panouri translucide/transparente din policarbonat/plexiglas.

Se recomandă ca ușile porților (atât accesul auto, cât și porțița pietonală) să fie confecționate exclusiv din lemn, respectând simplitatea modelelor tradiționale de tip „stinghie” (ulucă).

Porți tradiționale, cu stâlpi din piatră și tăblii din lemn.

Modele de porți cu tăblii din lemn (după Z. Moiseenco).

Nu se recomandă copierea și utilizarea unor modele de împrejuriri și porți specifice altor zone etnografice sau preluarea unor tipare industriale de catalog.

AȘA NU

AȘA NU

Porțile de tablă și profiluri metalice, aspectul cărora este străin peisajului vernacular, produc un impact negativ asupra specificului spațiului rural.

Sunt complet nepotrivite pentru mediul rural împrejuririle și porțile realizate din metal ajurat (fier forjat industrial), profile din inox, materiale plastice, materiale cu finisaj lucios, precum și cele cu dimensiuni disproporționate.

 AŞA NU

 AŞA NU

 AŞA NU

 AŞA NU

 AŞA NU

 AŞA NU

Nu se recomandă realizarea de imitații de porți tradiționale care, deși folosesc materiale specifice zonei, cum ar fi piatra sau lemnul, ajung să creeze un fals aspect de autenticitate. Aceste construcții sunt necon-

forme și adesea „chicioase”, deformând scara și compoziția elementelor de valorificare a patrimoniului. O astfel de abordare nu doar că anulează valoarea istorică și estetică a așezărilor, dar distorsionează iremediabil specificul locului.

❌ AȘA NU

❌ AȘA NU

❌ AȘA NU

❌ AȘA NU

| Construcția unor imitații de porți tradiționale crează un fals aspect de autenticitate.

Edificarea stâlpilor de poartă din zidărie de cărămidă sau din beton armat turnat monolit, placați ulterior cu fragmente de piatră.

✓ AȘA DA

✗ AȘA NU

✓ AȘA DA

✗ AȘA NU

Pentru spațiul de socializare din vecinătatea porții, se vor utiliza soluții simple, naturale, de amenajare: banchetă sau laviță

din lemn natur, un butuc masiv fasonat sau un scaun tăiat din piatră naturală.

✓ AȘA DA

✗ AȘA NU

✓ AȘA DA

✗ AȘA NU

✓ Așa DA! Exemplu de amenajare a spațiului de socializare din preajma porții.

SPAȚIUL PUBLIC

9.1. Descriere generală

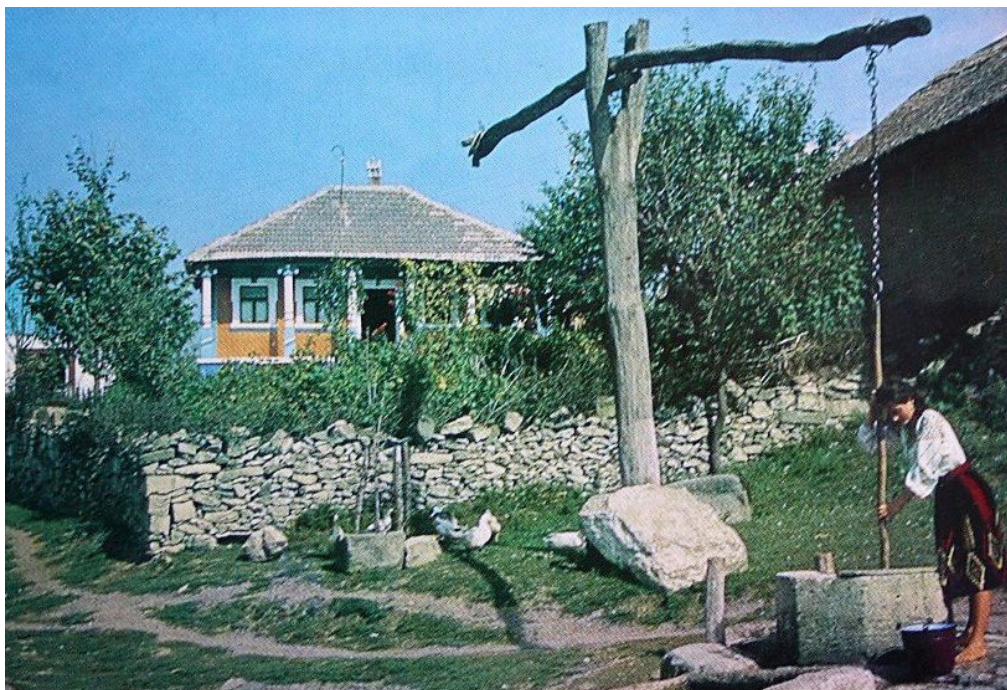
Spațiile publice ale localităților din zona Răutului Inferior, similar altor așezări rurale din țară, se caracterizează prin polivalența lor funcțională. Aceste terenuri constituie simultan locuri de întâlnire, spații de adunare comunitară (pentru evenimente festive, ritualuri funerare, sărbători), zone de relaxare și arii de desfășurare a unor activități cotidiene. Oportunitățile oferite de spațiile publice stimulează interacțiunea socială și consolidează coeziunea comunității.

În țesutul rural, delimitarea fizică dintre spațiul public și cel privat este adesea neclară. Cu unele excepții, nu există un spațiu

public central riguros conturat, acesta acționând mai degrabă ca un liant organic între diferitele sectoare (mahalale) ale localității.

Spațiul public rural cuprinde rețeaua carosabilă, potecile, hudițele (ulițele înguste), aleile pietonale, zonele de parcare/staționare, traseele rețelilor edilitare, parcurile, scuarurile, terenurile de sport, incintele obiectivelor cu funcție publică, cimitirele etc. După caz, domeniul public include și malurile și cursul râului Răut, precum și alte bazine acvatice adiacente. Aceste zone hidrografice sunt extrem

Zona fântânilor reprezintă cel mai utilizat spațiu public. Edificate prin efort colectiv, fântânile constituie bunuri comune și repere esențiale ale vieții sociale a comunității (foto B. Cruțco).

Intersecțiile principale și spațiile publice frecventate sunt, de regulă, marcate prin prezența răstignirilor, care constituie astfel puncte de reper în configurația așezării.

de prețioase din perspectivă peisagistică, conferind un potențial recreativ și estetic deosebit spațiilor publice.

De regulă, spațiul public este mobilat cu elemente de utilitate comunitară: stații pentru transportul public, fântâni, răstigniri, bănci/banchete, însemne de orientare, inscripții și firme comerciale.

În ultimii ani, a devenit vizibilă tendința de a amenaja parcuri, scuaruri și locuri de joacă pentru copii prin importarea mecanică a unor modele specific urbane, străine spiritului locului.

Întreținerea judicioasă și amenajarea adecvată, contextualizată, a spațiilor publice contribuie esențial la punerea în valoare și susținerea fondului arhitectural tradițional.

9.2. Drumuri și căi de acces public

9.2.1. Specificul local

Cele mai vizibile componente ale spațiului public sunt drumurile și căile de acces. Acestea îndeplinesc un rol vital pentru tranzitul rutier și accesibilitatea generală, dar constituie, în același timp, fundalul perceptiv major al mediului rural tradițional.

Spațiile destinate circulației s-au format istoric, ca rezultat firesc al evoluției așezărilor din zonă. De regulă, profilul longitudinal și transversal al drumurilor și acceselor urmărește cu fidelitate forma reliefului.

Drumurile rurale sunt utilizate simultan de autovehicule, atelașe (cărute), bicicliști, pietoni și animale domestice. Profilul stradal înglobează traseele utilităților, fâșiile plantate, zonele de staționare, precum și amplasamentele fântânilor, răstignirilor și semnelor rutiere.

Drum pavat descoperit la Orheiul Vechi

În prezent, infrastructura rutieră locală se află într-un proces intens de construcție și reabilitare. Investițiile în modernizarea drumurilor contribuie indiscutabil la ridicarea calității vieții în mediul rural.

Totodată, normativele tehnice actuale din domeniul construcțiilor rutiere impun standarde rigide care, prin aplicare, consumă suprafețe din spațiul public mult mai extinse decât cele originare. Frecvent, proiectarea ignoră caracterul polivalent al străzii rurale, omițând, de exemplu, asigurarea condițiilor optime de siguranță pentru pietoni sau persoane cu dizabilități. Astfel, dimensionarea și trasarea drumurilor se realizează adesea pe baza unor șabloane (clîșee) îngineresti. Există situații în care parametrii rutieri aplicați sunt supradimensionați în raport cu necesitățile reale de trafic sau sunt implementați fără a se ține cont de detaliile și cerințele specifice zonei.

Drumuri și hudițe ce alcătuiesc vechea tramă stradală a satelor din bazinul Răutului Inferior.

Consecința directă a acestor reabilitări este distrugerea sau modificarea severă a tramei stradale istorice a localității (prin rectificări și alinieri forțate). Mai mult, în procesul de modernizare a drumurilor se utilizează masiv elemente prefabricate: borduri din beton, rigole, ziduri de sprijin, poduri și podețe

din beton aparent sau parapete metalice de protecție. Prezența masivă a betonului și a metalului alterează grav spiritul locului.

Drumuri amenajate cu materiale de proveniență locală, prin tehnici rudimentare adaptate resurselor din zonă. Acestea asigură viabilitatea rețelei stradale și facilitează deplasarea locuitorilor.

9.2.2. Recomandări

Spațiul public din zona Răutului Inferior, alocat drumurilor și căilor de acces, trebuie să își conserve simplitatea istorică, în spiritul respectului pentru moștenirea vernaculară și prin menținerea polivalenței funcționale a acestor artere.

Cărările, potecile și hudițele se vor pava cu piatră naturală locală sau vor fi menținute ca suprafețe înierbate sau de pământ bătut. În cadrul lucrărilor de amenajare, configurația și traseul sinuos al acestor treceri nu vor fi modificate (rectificate).

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

Amenajarea căilor de acces utilizând plăci sau dale din piatră de proveniență locală. Această soluție permite păstrarea zonelor verzi prin menținerea unei porțiuni înierbate centrale, respectând estetica rurală și facilitând infiltrarea naturală a apei în sol.

Drumurile și accesele carosabile principale pot fi pietruite, betonate sau asfaltate. Totuși, pentru localitățile incluse în perimetrul Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi”, se recomandă pietruirea drumurilor auxiliare, potecilor și acceselor în gospodării. Porțiunile de drum cu o declivitate (pantă)

✓ AȘA DA

foarte mare – unde utilajele de asfaltare nu pot opera – se vor executa din îmbrăcăminte de piatră sau din beton. Pentru betonări, suprafața se va finisa rugos (pentru aderență) și se va profila concav (în formă de albie), pentru a asigura preluarea și evacuarea apelor pluviale pe axul central al drumului.

✓ AȘA DA

Exemple de utilizare a îmbrăcămintei din beton pentru amenajarea suprafețelor. Intervenția este integrată discret, astfel încât nu afectează peisajul.

✓ AȘA DA

✓ Așa DA!
 Pavarea cu piatră locală (macadam) este soluția de amenajare recomandată pentru localitățile incluse în Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi”.

Aleile pietonale se vor pava cu piatră sau se vor înierba. Se recomandă identificarea unor soluții de amenajare a pistelor pentru bicicliști. Acolo unde contextul o permite, aceste piste vor asigura continuitatea între satele învecinate, facilitând mobilitatea alternativă a localnicilor și a turiștilor. Pentru suprafețele pavate se va utiliza exclusiv piatra extrasă din carierele locale.

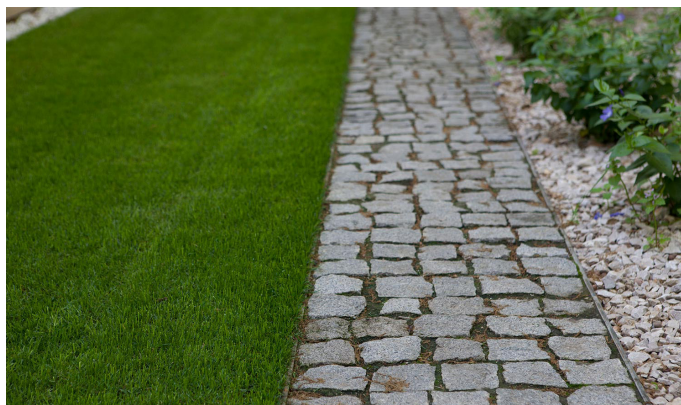
Se interzice montarea bordurilor prefabricate din beton la delimitarea suprafețelor carosabile și a celor pietonale. Linia de contact dintre marginea carosabilului și zonele adiacente (vegetație, acostament) se va realiza direct, asigurându-se o delimitare liniară curată, fără sinuozități artificiale ale marginilor.

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

Alei și trotuare amenajate cu pavaj din piatră de proveniență locală, prevăzute cu rosturi și zone înierbate pentru a conserva suprafața verde și a susține estetica naturală.

✓ AȘA DA

Drenajul căilor de circulație se va realiza fără utilizarea rigolelor prefabricate din beton, optându-se pentru amenajări din piatră locală. În cazul drumurilor cu îmbrăcăminte de tip macadam, colectarea și scurgerea apelor pluviale se vor realiza pe lateralele drumului, prin profilarea unei rigole deschise, de mică adâncime, executate din același material pietros ca și calea de rulare. În zonele cu declivitate redusă, unde terenul permite, colectarea și dirijarea apelor pluviale se vor realiza prin inter-

mediul șanțurilor de pământ deschise, protejate cu un strat vegetal (înierbate). Șanțurile înierbate prezintă avantaje hidrologice și ecologice majore: încetinesc viteza de scurgere a apei, atenuează riscul de inundații rapide (reducând debitul în aval) și acționează ca un filtru natural, facilitând preepurarea apelor colectate de pe platforma drumului.

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

Soluții de amenajare a rigolelor de scurgere pentru apele pluviale, prin utilizarea materialelor locale.

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

Ziduri de sprijin realizate din piatră locală. O soluție tehnică recomandată pentru amenajarea și consolidarea drumurilor în zonele cu diferențe de nivel.

Zidurile (pereții) de sprijin aferente drumurilor se vor executa integral din zidărie de piatră locală. În situațiile în care se impune utilizarea structurilor din beton armat din rațiuni geotehnice, acestea vor fi obligato-

riu placate cu piatră naturală. Placarea se va realiza simulând tehnica zidăriei portante (piatra dispusă orizontal, în asize). Podurile și podețele din beton trebuie, de asemenea, placate cu piatră pe toate suprafețele vizibile din spațiul public. Parapete-

le și îngrădirile din profiluri metalice rutiere se vor înlocui (acolo unde normele de siguranță o permit) cu parapeti din lemn masiv sau cu ecrane de vegetație (garduri vii).

Zonele de parcare publică (destinate staționării de lungă durată a autovehiculelor) vor fi amenajate cu îmbrăcăminte din piatră fasonată sau din pietriș local. Aceste suprafețe vor fi integrate organic în cadrul zonelor verzi (parcări ecologice) și nu vor fi marcate cu vopsele reflectorizante pentru delimitarea locurilor.

Pentru stabilizarea taluzurilor și a acostamentelor drumurilor se recomandă utilizarea plantațiilor cu arbori și arbuști din specii autohtone. Aceste intervenții peisagistice se vor realiza cu atenție, astfel încât să nu obtureze vizibilitatea rutieră și să nu blocheze perspectivele vizuale către clădirile cu valoare tradițională sau monumentele istorice.

În faza de elaborare a studiilor de fezabilitate și a proiectelor tehnice pentru construirea sau modernizarea drumurilor, se va respecta configurația tramei stradale și aliniamentele istorice existente (traseul gardurilor, aliniamentele arboricole sau alte repere de limită specifice fiecărei mahale). Reabilitarea nu trebuie să modifice radical aceste particularități identitare, cu excepția cazurilor de risc iminent pentru siguranța comunității.

Nu se recomandă lărgirea artificială a platformei drumurilor și a hudițelor (ceea ce ar implica demolări sau exproprieri din curțile riveranilor). În procesul de modernizare, se vor conserva toate elementele care dețin o valoare memorială și identitară locală. Proiectarea trebuie să adopte o abordare integrată, care să pună în echilibru respectul pentru estetica tradițională cu exigențele de accesibilitate, siguranță rutieră și design funcțional. Detaliile de execuție și antemăsurătorile (cantitățile de lucrări) din proiectele tehnice trebuie să reflecte direct și obligatoriu aceste condiționări urbanistice.

Accesele carosabile și pietonale (podetele de la stradă la poartă) către proprietățile private se vor pava cu piatră locală. Pentru asigurarea unui aspect unitar al frontului stradal, se recomandă ca autoritățile locale să impună soluții tehnice și materiale identice pentru toate aceste racorduri.

Staționarea de lungă durată și amenajarea locurilor de parcare aferente proprietăților private se vor realiza exclusiv în incinta gospodăriei (în curte) sau în zone ferite de vizibilitatea directă dinspre spațiul public. Pentru amenajările de acces aflate pe domeniul public (dar aferente proprietății), se interzice utilizarea materialelor impropriei zonei (ex. se exclud pavelele prefabricate din beton / pavajul vibropresat colorat). În funcție de situație, la limita proprietății se va amenaja șanțul de scurgere, puntea de acces din materiale compatibile, se va instala lavița tradițională lângă poartă și se va asigura un strat vegetal adecvat.

Se interzice utilizarea spațiului public adiacent limitelor de proprietate pentru depozitarea temporară sau îndelungată a materialelor de construcții, a deșeurilor, precum și pentru staționarea utilajelor și a inventarului agricol.

❌ AȘA NU

Utilizarea spațiului public sau a zonelor adiacente gospodăriilor pentru depozitarea materialelor de construcție, a utilajelor agricole sau a mijloacelor de transport nu este recomandată.

❌ AȘA NU

Spațiile publice situate în proximitatea cursurilor de apă vor fi amenajate exclusiv cu accese pietonale (poteci, cărări) din piatră, care pot fi continuate cu punți sau podețe rustice din lemn. Se recomandă ca malurile apelor să fie menținute într-o stare cât mai

naturală, protejate cu vegetație hidrofیلă (specifică zonelor umede). Se va evita recurgerea la lucrări hidrotehnice invazive, precum consolidările din beton, regularizarea liniară a albiilor sau îndiguirile cu zidărie de piatră sau gabioane, cu excepția cazurilor de risc major de inundații.

✅ AȘA DA

✅ AȘA DA

Spații publice pe malul apei vor fi amenajate natural prin poteci, podețe din lemn și maluri nealterate, consolidate cu vegetație hidrofیلă.

Malurile râurilor trebuie menținute curate pentru protejarea mediului și a specificului local. Accesul neîngrădit al animalelor în albie și structurile improvizate sunt inadecvate, deoarece accelerează degradarea malurilor, poluează cursul de apă și alterează caracterul tradițional al peisajului. (Foto Natura.md și ZdG.md).

9.3. Echipare edilitară

9.3.1. Specificul local

În fiecare localitate s-au realizat lucrări de infrastructură și s-au amplasat diverse instalații de echipare edilitară. Frecvent, modul de instalare și aspectul acestora intră în contradicție atât cu normele de siguranță/întreținere, cât și cu principiul respectului față de specificul local.

Posturile de transformare electrică de joasă tensiune lipsite de garduri de protecție, stâlpii rețelelor electrice și de telecomunicații amplasați haotic, panourile de distribuție a gazelor naturale poziționate întâmplător (adesea pe fațadele principale), rezervoarele și castelele de apă amplasate ostentativ, precum și stațiile de epurare, constituie elemente intruzive care afectează calitatea vizuală și ambientală a localităților din zonă.

9.3.2. Recomandări

Localitățile trebuie să beneficieze de utilitățile necesare pentru asigurarea unor condiții de trai optime și pentru desfășurarea activităților economice, cu respectarea strictă a normelor de protecție a mediului, de sănătate și igienă publică.

Totuși, construirea sau instalarea acestor rețele edilitare nu trebuie să prejudicieze mediul și vecinătățile prin poluare de orice natură (vizuală, fonică, luminoasă, scurgeri de ape reziduale sau infiltrații care pot contamina pânza freatică etc.).

Se recomandă ca toate bransamentele noi pentru rețelele de gaze naturale, energie electrică, internet și telefonie să fie executate subteran (îngropat). În cazurile în care acest lucru nu este tehnic posibil, traseele aeriene sau de fațadă trebuie integrate discret în peisaj sau mascate prin ecrane de vegetație.

✗ AȘA NU

✗ AȘA NU

Prezența infrastructurii energetice neintegrate dăunează imaginii de ansamblu și alterează peisajul cultural al localității.

✗ AȘA NU

✗ AȘA NU

Montarea branșamentelor de gaze naturale în spații publice sau direct pe fațadă dăunează imaginii de ansamblu a localității.

Se recomandă ca echipamentele de infrastructură majoră și instalațiile tehnologice (posturile de transformare, rezervoarele de apă, unitățile exterioare de aer condiționat, antenele parabolice etc.) să fie amplasate astfel încât să nu fie vizibile direct dinspre spațiul public. Acestea vor fi integrate în relief sau camuflate. Posturile de transformare de joasă tensiune

se vor amplasa în zone ferite sau vor fi mascate cu perimetre de vegetație densă. Liniile aeriene de electricitate se vor poza ordonat, pe trasee bine sistematizate. Corpurile de iluminat public vor avea volume simple, funcționale, fără ornamentații.

 AȘA NU

 AȘA NU

Prezența infrastructurii neintegrate degradează peisajul rural și diminuează potențialul turistic al așezării. Un exemplu de intervenție nereușită și costisitoare îl reprezintă mascarea unui rezervor de apă printr-un turn din piatră, acesta din urmă fiind o formă arhitecturală complet străină specificului local.

 AȘA DA

Priză de apă integrată optim în mediul natural. Volumetria îngropată, acoperită cu vegetație, și intrarea realizată din piatră locală permit structurii să se contopească natural cu peisajul.

În absența unor stații centralizate de epurare a apelor reziduale care să deservească întreaga localitate, se recomandă instalarea unor microstații de epurare individuale (pentru o gospodărie) sau colective (pentru un grup de gospodării). Apele menajere gri (cu excepția apelor negre provenite de la toalete) pot fi colectate și în fose septice etanșe, vidanjabile. Se interzice realizarea gropilor neetanșe (haznale) pentru depozitarea apelor uzate, întrucât această practică poluează direct pânza freatică.

Se încurajează implementarea unor sisteme de captare, recuperare și stocare a apei pluviale, în vederea reutilizării acestora în scopuri gospodărești sau pentru irigarea spațiilor verzi.

Se recomandă amenajarea în cadrul fiecărei gospodării a unui spațiu dedicat compostării materialelor organice reziduale (resturi și deșeuri vegetale, resturi alimentare biodegradabile etc.).

Este interzisă aruncarea deșeurilor la întâmplare. Formarea gunoiștilor neautorizate reprezintă o încălcare gravă a normelor de mediu, care degradează atât echilibrul ecologic, cât și imaginea de ansamblu a peisajului cultural.

Spațiul de colectare a deșeurilor, amenajat corect și integrat discret în peisaj, reprezintă o soluție esențială pentru păstrarea curată a localității.

Se va prevedea amenajarea unor platforme discrete, ferite de vizibilitatea stradală, pentru amplasarea pubelelor/tomberoanelor, asigurându-se condițiile necesare pentru colectarea selectivă a deșeurilor. Deșeurile vor fi preluate periodic și transportate de către operatori de salubritate specializați către stațiile de transfer sau depozitele ecologice autorizate.

9.4. Elemente de mobilier amplasate în spațiile publice

9.4.1. Specificul local

Mobilierul rural de exterior (fântâni, șipote, răstigniri, pietre de hotar, stații de așteptare pentru transportul public, bănci/banchete, locuri de joacă pentru copii, coșuri de gunoi, panouri in-

Fântâni tradiționale cu cumpănă și colan cioplit din piatră locală.

formative, indicatoare etc.) este prezent în funcție de specificul și destinația funcțională a fiecărei zone din localitate. Deși necesare, anumite elemente apărute recent nu sunt bine adaptate specificului local din cauza formei, dimensiunilor sau amplasării; acestea au nevoie de o mai bună integrare în peisaj.

Fântânile, șipotele (izvoarele amenajate), cișmelele și răstignirile constituie nucleul mobilierului tradițional. Până în prezent, s-au conservat modele vechi de o valoare estetică remarcabilă, care trebuie să servească drept repere și etaloane pentru viitoarele reproduceri sau lucrări de reabilitare.

Fântânile tradiționale sunt cele acționate prin cumpănă sau prevăzute cu vârtej din lemn și o manivelă (coarbă) simplă. Pereții interiori (ghizdul) ai acestor fântâni sunt zidiți din piatră de râu sau piatră brută, iar colacul (partea supraterană) este cioplit dintr-un bloc masiv de piatră sau este executat din bârne de lemn încheiate. De regulă, fiecare fântână era dotată cu o ciutură confecționată din doage de lemn (pentru extragerea apei) și cu adăpători masive, scobite în trunchiuri de lemn sau cioplite în piatră. Astfel de obiecte s-au păstrat într-un număr foarte mic.

Fântâni tradiționale cu vârtej, protejate printr-o construcție de zid închisă.

În a doua jumătate a secolului trecut, s-a generalizat construcția fântânilor realizate din tuburi prefabricate din beton, inclusiv colacul fiind turnat monolit. Fântânile cu cumpănă au ieșit treptat din uz, iar cele cu vârtej au început să fie echipate cu un fus și o manivelă sub formă de roată, executate din metal sudat. Extragerea apei se făcea cu găleți din tablă zincată. Dotarea fântânilor cu adăpători, practică foarte răspândită în trecut, a fost abandonată. În multe cazuri, adăpătorile vechi au fost eliminate intenționat în timpul lucrărilor de „modernizare” a fântânilor, pierzându-se astfel elemente esențiale pentru memoria locului. Tot în această perioadă, fântânile au început să fie „împodobite” excesiv, cu detalii străine și inutile: acoperișuri din tablă zincată tăiată artisanal, închideri perimetrale sub formă de căsuțe prevăzute cu ferestre, perdele și alte elemente de factură *kitsch*.

În ceea ce privește construcția și reabilitarea fântânilor în prezent, se remarcă o tendință distructivă de uniformizare, prin instalarea masivă a colacurilor de fântână prefabricate din beton (turnate în matrițe cu motive decorative), comercializate la pachet cu vârtejul metalic și acoperișul tipizat. Aceste elemente se repetă identic în toate localitățile, distrugând iremediabil imaginea fântânii tradiționale specifice zonei.

Chiar și în contextul extinderii rețelelor centralizate de alimentare cu apă, fântânile rămân o sursă alternativă vitală, păstrându-și dubla importanță: funcțională și ambiental-identitară. Racordarea la rețelele centralizate a favorizat apariția unor noi amenajări de utilitate publică, precum cișmelele, care trebuie tratate tot ca piese de mobilier rural.

Calitatea recunoscută a apei din pânza freatică a determinat amenajarea numeroaselor izvoare sub formă de șipote. Istoric, captările de izvoare erau amenajate sumar, cu o intervenție minimă asupra naturii. Șipotul reprezintă varianta amenajată a izvorului, unde firul de apă este captat și dirijat printr-o țeavă sau un jgheab. Din punct de vedere arhitectural, șipotele sunt extrem de diverse. În ultimii cincizeci de ani, însă, au apărut inițiative de amenajare exagerată a acestor surse. Neajunsul major al acestor intervenții constă în scara grandioasă, utilizarea

Cișmele tradiționale, caracterizate printr-o structură din piatră ce formează un spațiu interior destinat protejării și izolării sursei de apă.

masivă a betonului sau a altor materiale artificiale și ignorarea delimitărilor sanitare de protecție obligatorii în jurul sursei de apă.

Adesea, în proximitatea fântânilor și a șipotelor sunt amplasate răstigniri, aspectul acestora reflectând, de regulă, epoca în care a fost amenajată sursa de apă.

În zonă se păstrează un număr semnificativ de răstigniri sculptate în piatră autohtonă, monumente de o inestimabilă valoare estetică și istorică. Există riscul major ca meșteșugul realizării acestor răstigniri să se piardă. Deseori, răstignirile vechi și valoroase se regăsesc în amplasamente periferice, fiind acoperite de vegetație neîntreținută sau protejate de împrejmuiri metalice inadecvate.

Concomitent cu cele din piatră, în spațiul rural sunt prezente și răstigniri din lemn. Acestea se regăsesc și în alte regiuni ale țării, fiind decorate cu elemente sculptate aplicate sau picturi (icoane). De regulă, tratarea plastică a acestora se înscrie într-o manieră de artă naivă, adesea încărcată cu elemente decorative pompoase și protejată de mici acoperișuri sau casete din sticlă.

În perioada recentă, s-a înmulțit numărul răstignirilor executate mecanic din piatră de Cosăuți. Ele sunt produse în serie (tipizate), prezintă un aspect rece, industrial, și nu reflectă sub nicio formă spiritul locului. Un impact vizual deosebit de grav îl au, însă, răstignirile turnate din beton, complet străine mediului rural.

Modernizarea administrativă a adus în peisajul localităților și alte elemente de mobilier: semnele de intrare în localitate (pietre/borne de hotar) și stațiile de așteptare pentru transportul public. Pentru edificarea acestora se utilizează rar materiale locale sau simboluri grafice adecvate, consacrate istoric. Dimpotrivă, acestea intră frecvent în conflict cu ambientul rural,

Răstigniri (troițe) din piatră sculptată caracteristice zonei Răutului Inferior.

fiind realizate din panouri masive de beton sau din structuri metalice închise cu tablă profilată sau polycarbonat, decorate cu elemente grafice inutile și executate din materiale scumpe, dar lipsite de expresie arhitecturală.

Băncile și lavițele recent instalate în spațiile publice provin, în marea lor majoritate, direct din comerț sau sunt executate la comandă fără a se ține cont de particularitățile arhitecturale locale. Aspectul lor imită modelele de mobilier urban de parc, fiind confecționate din materiale inadaptate spațiului rural (beton masiv, metal cu decorațiuni din fier forjat industrial).

Terenurile de joacă pentru copii și echipamentele aferente contrastează, în ansamblul lor, cu peisajul rural. Echipamentele sunt achiziționate „la cheie” de la firme specializate, care produc în serie fără a adapta modulele la contextul specific de amplasare.

Elementele acestor echipamente sunt realizate din plastic colorat strident, metal și beton, generând insule vizuale agresive.

Până relativ recent, colectarea organizată a deșeurilor prin intermediul pubelelor și coșurilor de gunoi stradale nu se practica în mediul rural. Odată cu introducerea acestora, achiziția și amplasarea lor s-au făcut la întâmplare, ignorându-se adesea materialul din care sunt confecționate, designul lor și logistica locală de salubritate.

Panourile informative și indicatoarele de orientare sunt elemente funcționale moderne care nu au fost încă integrate armonios în țesutul arhitectural tradițional. Amplasarea lor nu este coordonată urbanistic. Prin dimensiuni, culori și poziționare, acestea adesea poluează vizual spațiul sau blochează perspective importante către peisajul natural sau bunurile de patrimoniu.

9.4.2. Recomandări

Pentru a asigura un cadru favorabil percepției arhitecturii tradiționale, aspectul și proporțiile tuturor elementelor de mobilier amplasate în spațiile publice trebuie să fie armonizate cu ambientul local. Integrarea fiecărui element de mobilier în specificul arhitectural al zonei reprezintă un proces continuu, care necesită creativitate, consultanță de specialitate și un dialog permanent între autoritățile administrației publice locale și comunitate.

Mobilierul istoric valoros existent (fântâni, șipote, răstigniri tradiționale din piatră sau lemn) se va conserva și reabilita (restaurea) cu maximă prudență. Componentele degradate se vor înlocui exclusiv cu materiale identice ca natură și textură, sau, acolo unde este posibil, se vor consolida elementele originale. Restaurarea se va face respectând cu strictețe caracterul inițial, fără nicio intervenție de „îmbunătățire” sau completare nejustificată documentar (se interzice, de exemplu, vopsirea sculpturilor din piatră în culori altele decât cele atestate istoric). Nu se admite modernizarea sau alterarea estetică a acestor obiecte valoroase.

La reabilitarea sau construirea fântânilor, se va evita utilizarea acoperișurilor din plăci de azbociment, tablă zincată, inox sau țiglă metalică. Acoperișurile de protecție se vor executa exclusiv din țiglă ceramică sau șindrilă din lemn (draniță). Se recomandă ca structura colacului să fie cioplită din blocuri de piatră locală. Cumpăna sau vârtejul se vor confecționa din lemn masiv, respectând modelele vechi (autentice). Este strict interzisă placarea colacului fântânii cu fragmente de piatră neregulată (mozaic de piatră spartă), cu plăci ceramice (gresie/faianță) sau acoperirea acestuia cu lambriuri din lemn dispuse netradițional. Adăpătorile pentru animale aflate în proximitatea fântânilor se vor păstra in situ chiar dacă și-au pierdut utilitatea practică, iar în cazul amenajărilor noi, acestea se vor ciopli din blocuri monolite de piatră. Volumul, forma și materialitatea noilor fântâni și șipote trebuie să se inspire direct din moștenirea arhitecturală locală.

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

Fântâni tradiționale integrate reușit în peisaj prin folosirea materialelor specifice zonei.

✗ AȘA NU

✗ AȘA NU

✗ AȘA NU

Utilizarea tablei metalice lucioase sau a materialelor plastice pentru acoperișul fântânilor, alături de forme geometrice disproporționate, creează o disonanță vizuală majoră.

✗ AȘA NU

✗ AȘA NU

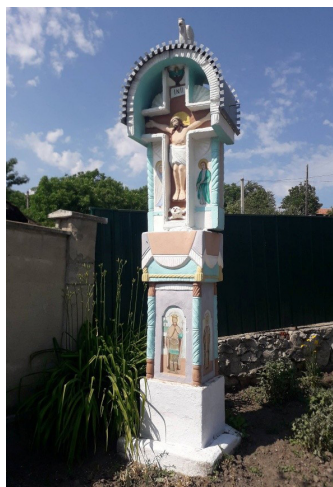
✗ AȘA NU

✗ AȘA NU

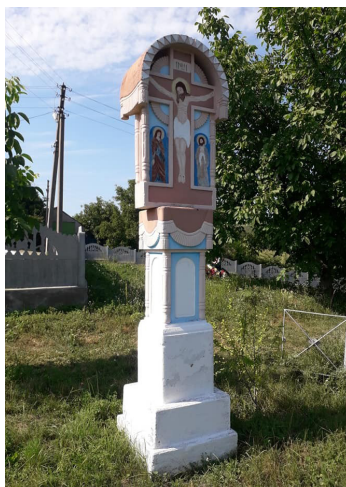
Utilizarea prefabricatelor din beton sub formă de vase decorative, pentru a amenaja o fântână distorsionează identitatea arhitecturală a spațiului public rural.

Pentru viitor, în aria Răutului Inferior se recomandă exclusiv ridicarea răstignirilor cioplite manual în piatră locală, urmărindu-se modelele istorice. Execuția acestora trebuie încredințată

meșterilor pietrari autohtoni, capabili să respecte proporțiile, limbajul sculptural și gabaritele specifice. Răstignirile din alte materiale (precum cele din lemn

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

✓ AȘA DA

Răstigniri (troițe) realizate din piatră sculptată, îmbogățite prin decor policrom specific iconografiei locale.

pictat), existente deja, vor fi păstrate și protejate, valoarea lor neputând fi contestată, însă modelul lor nu se recomandă a fi reprodus sau multiplicat ca un nou

standard. Nu se recomandă instalarea monumentelor funerare sau a răstignirilor prefabricate, turnate din beton, sau a celor produse în serie din piatră de Cosăuți.

✓ AȘA DA

Răstigniri (troițe) din lemn realizate prin tehnici tradiționale de tâmplărie.

✓ AȘA DA

✗ AȘA NU

Utilizarea betonului și a culorilor neadecvate creează un contrast discordant cu specificul local.

✗ AȘA NU

✗ AȘA NU

Utilizarea betonului și a culorilor neadecvate creează un contrast discordant cu specificul local.

Utilizarea materialelor sintetice (plastic) în structura răstignirilor contravine specificului tradițional și trebuie evitată.

Orice alt tip de mobilier public se va realiza preponderent din materiale naturale, durabile și specifice locului: lemn masiv, șindrilă, piatră cioplită, țiglă ceramică. În alcătuirea structurală a mobilierului pot fi integrate și piese metalice (pentru îmbinări, ancoraje, ranforsări), cu condiția ca acestea să fie mascate (ascunse vederii). Se va evita utilizarea betonului aparent și a profilelor metalice extinse (de exemplu, băncile cu șezut din beton sau metal sunt inconfortabile termic). Se interzice utilizarea materialelor cu finisaj strălucitor (inox) sau a celor cu aspect artificial (PVC, mase plastice, fibră de sticlă).

Obiectele de mobilier nou, de gabarit redus, se vor executa, pe cât posibil, pe plan local, cu forță de muncă și meșteri din comunitate. Această abordare asigură o integrare naturală a obiectului în specificul localității și o armonizare cu arhitectura tradițională. Se va evita vopsirea elementelor de mobilier

public în culori stridente, optându-se pentru nuanțe naturale sau tratamente de protecție (firnis, uleiuri) care lasă vizibilă fibra lemnului sau textura pietrei.

Stațiile de așteptare pentru transportul public trebuie proiectate individual, ca soluții unice, perfect adaptate contextului peisagistic și arhitectural local. Nu se vor accepta pavilioane tipizate, din sticlă și metal, specifice mediului urban.

După caz, designul și amplasamentul acestor elemente de mobilier vor fi coordonate și avizate de arhitecți sau specialiști în urbanism care cunosc și înțeleg specificul arhitecturii tradiționale din zona Răutului Inferior.

Panourile care indică intrarea în localități, semnalistica pentru obiectivele publice sau turistice, recla-

Stația de transport public trebuie construită după un design adaptat specificului local. Nu se acceptă pavilioanele standardizate din sticlă și metal sau beton.

mele, firmele comerciale, inscripțiile și însemnele de orientare vor fi amplasate și dimensionate astfel încât să nu obtureze perspectivele vizuale valoroase, să nu intre în conflict cu arhitectura fațadelor și cu amenajările spațiului public. Se vor evita formele geometrice complicate, culorile agresive și gabaritele exagerate. Iluminatul arhitectural și publicitar pe

timp de noapte va fi discret, evitându-se poluarea luminoasă excesivă. Dimensiunile panourilor trebuie să fie proporționale cu funcția lor strict informativă. Pe clădiri, acestea se vor monta exclusiv la nivelul parterului, însă recomandarea generală este evitarea amplasării lor direct pe fațadele cu valoare arhitecturală.

❌ AȘA NU

✅ AȘA DA

Panourile informative trebuie să fie lizibile dar discrete, să nu obstrucționeze perspectivele sau să domine vizual peisajul.

În amenajarea spațiului public rural, se interzice utilizarea elementelor de decor de factură exclusiv urbană sau importate din alte arii culturale: fântâni arteziene (biuvete complexe), cascade artificiale, statuete comerciale, ansambluri peisagistice din roci decorative fasonate (tip alpinariu), copii/replici ale unor monumente celebre, pergole masive, jardiniere prefabricate, „căruțe” artisanale folosite ca suporturi florale, sau sculpturi din trunchiuri de lemn contorsionate.

Nu se vor folosi specii floristice și dendrologice exotice. Amenajările peisagistice se vor baza exclusiv pe utilizarea speciilor autohtone, rezistente la clima locală.

Locurile de joacă pentru copii se vor amenaja cu un impact minim asupra peisajului, utilizând cu precădere materiale naturale (echipamente din lemn, piatră, suprafețe de siguranță din nisip, scoarță de copac sau iarbă). Nu se recomandă acoperirea suprafețelor de joacă cu covoare de cauciuc tartan (turnat) sau cu dale din materiale sintetice colorate.

Parcurile, scuarurile și zonele de recreere vor fi dotate cu mobilier specific, cu un design simplu, tratat în culori naturale. Proiectarea acestui minim asupra peisajului, utilizând cu precădere materiale naturale (echipamente din lemn, piatră, suprafețe de siguranță din nisip, scoarță de copac sau iarbă). Nu se recomandă acoperirea suprafețelor de joacă cu covoare de cauciuc tartan (turnat) sau cu dale din materiale sintetice colorate.

✓ AȘA DA

Piese de mobilier confecționate local, care nu fac parte din modelele standardizate.

9.5. Clădiri publice

9.5.1. Specificul local

În linii generale, localitățile din zonă dispun de infrastructura socială necesară: școli, grădinițe, case de cultură, clădiri administrative și alte edificii de utilitate publică. Majoritatea acestor clădiri au fost construite în a doua jumătate a secolului al XX-lea, o perioadă în care politicile de stat puneau accent pe cantitate în detrimentul calității. Arhitectura acestor

edificii este strict funcțională, tipizată, lipsită de detalii și neadaptată la specificul arhitectural local.

În general, principalul neajuns al clădirilor publice din acea pe-rioadă este lipsa de armonizare cu ambientul așezărilor rurale cu arhitectură tradițională. Având frecvent regimuri de înălțime de două sau trei niveluri, gabaritele acestor clădiri domină spațiul și alterează masiv peisajul rural. Impactul vizual cel mai contrastant este generat de clădirile publice amplasate în vatra satului, în imediata vecinătate a caselor sau a ansamblurilor de locuințe tradiționale.

Conacul familiei Lazo din satul Piatra raionul Orhei. A fost edificat în a doua parte a secolului al XIX-lea.

Conacul lui Carabet Belioz din satul Ivancea raionul Orhei, construit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Casă particulară de la începutul secolului al XX-lea care a devenit prima școală din satul Morovaia raionul Orhei.

Analizând clădirile publice în mod individual, se constată că principalele elemente perturbatoare sunt gabaritele disproporționate, materialele de învelitoare, forma acoperișurilor, precum și coloristica exterioară, care se află într-un contrast puternic cu paleta cromatică locală.

Totodată, în zonă există și exemple de clădiri publice care constituie modele pozitive de proporționare, aspect și amenajare. Fostele conace boierești, care în prezent găzduiesc muzee sau alte funcțiuni publice, înglobează caracteristicile optime pentru arhitectura publică din mediul rural. Acestea prezintă rapoarte volumetrice corecte între părțile componente, integrează elemente din arhitectura tradițională și sunt edificate din materiale locale. Desigur, atât în faza de construire, cât și în procesul de întreținere, aceste edificii au beneficiat de o abordare mai atentă și riguroasă. Mai mult, ele dețin un statut juridic distinct, fiind înscrise în Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat. Chiar dacă aceste conace sunt privilegiate din perspectiva protecției și finanțării, ele trebuie să servească drept etalon pentru reabilitarea altor clădiri publice și pentru amenajarea spațiilor adiacente acestora.

9.5.2. Recomandări

Contrastul vizual dintre clădirile publice și ambientul tradițional al localităților trebuie diminuat. Acest obiectiv se poate atinge cu ocazia lucrărilor de reabilitare, modernizare sau reparație a acestor edificii.

Sunt interzise acoperișurile de tip terasă, precum și utilizarea învelitorilor din plăci de azbociment, tablă zincată lisă, țiglă metalică sau din alte materiale industriale străine ambientului rural.

La reabilitarea școlilor, grădinițelor și a altor instituții publice, se recomandă reconfigurarea acoperișurilor, adoptându-se soluții cu pante în patru sau în două ape.

Se interzice realizarea acoperișurilor cu geometrie complicată, cu pante inegale și unghiuri diferite, sau a acoperișurilor într-o singură apă.

Nu se admit soluțiile cu pante foarte abrupte (specifice zonelor montane, care creează o imagine contrastantă). Panta maximă admisă pentru acoperișuri este de 40 de grade.

Se vor evita soluțiile arhitecturale care promovează accente verticale nejustificate, de tip turnulețe, și amenajarea unor lucarne cu forme atipice (rotunde, semirotunde, trapezoidale sau alte geometrii netradiționale).

Pentru clădirile publice din zonă se recomandă utilizarea învelitorilor din țiglă ceramică, într-o nuanță unitară de roșu-cărămiziu. Forma și culoarea învelitorii trebuie să aibă ca etalon materialele folosite la construcțiile tradiționale valoroase din localitate.

În cazul instalării panourilor solare sau fotovoltaice, se recomandă amplasarea acestora pe apele acoperișului orientate spre curtea interioară sau partea posterioară a lotului, evitându-se expunerea lor directă către stradă.

AȘA NU

AȘA NU

AȘA NU

AȘA NU

Construcțiile care ignoră peisajul cultural constituie intervenții neconforme.

Se va asigura o tratare unitară și coerentă a tuturor fațadelor clădirilor din incinta obiectivului public și, după caz, o armonizare cu clădirile din vecinătate. Sunt interzise culorile stridente pentru finisajele exterioare (roz, roșu, mov, portocaliu, galben, verde crud, turcoaz, bleu, violet, kaki, verde deschis și tonurile intermediare ale acestor culori). Se va utiliza exclusiv gama cromatică tradițională: pereți tencuiți și zugrăviți în albastru siniliu sau alb, iar tâmplăria și

elementele din lemn ale streșinilor vopsite în nuanțe închise de albastru sau maro.

Socul va fi placat cu piatră locală de carieră fasonată, dispusă în asize orizontale (imitând tehnica zidăriei portante). Se va evita dispunerea aleatorie sau verticală a pietrei, precum și utilizarea unui amestec de pietre de dimensiuni, texturi și proveniențe diferite. Scările de acces și alte elemente conexe soclului vor fi tratate în aceeași manieră.

Este interzisă amplasarea aparatelor de aer condiționat, a echipamentelor de ventilație și a antenelor pe fațadele principale ale clădirilor publice. Rețelele edilitare se vor poziționa subteran (îngropat) sau pe trasee ascunse. Rezervoarele, posturile de transformare și panourile de bransament vor fi mascate sau, după caz, integrate în interiorul clădirilor.

La reabilitarea acceselor și a amenajărilor din curte se va asigura gabaritul necesar pentru manevrarea autospecialelor de intervenție (pompieri, ambulanță). Se va exclude montarea bordurilor prefabricate la delimitarea suprafețelor carosabile și pietonale (linia de contact dintre calea de circulație și spațiile verzi adiacente va fi perfect dreaptă, fără sinuozități). Se recomandă pavarea suprafețelor pietonale cu piatră naturală. Parcarea va fi integrată, pe cât posibil, în incinta curții sau pe terenul aferent clădirii, ferit de perspectiva stradală. Spațiile neconstruite și libere de circulații (accese/trotuare) vor fi înierbate și plantate cu vegetație autohtonă.

Se recomandă ca împrejuririle și porțile orientate spre spațiul public (stradă) să fie executate conform modelelor tradiționale (garduri din zidărie de piatră locală, porți din lemn masiv și stâlpi prismatici din piatră).

9.6. Biserici și cimitire

9.6.1. Specificul local

Biserica reprezintă clădirea dominantă a așezării rurale. În majoritatea cazurilor, aceasta a fost edificată pe o cotă de relief superioară (promontoriu, deal), beneficiind de o vizibilitate optimă asupra împrejurimilor și acționând ca un reper vizual major. Biserica îndeplinește funcții esențiale în viața comunității sătești: constituie spațiul sacru de rugăciune și reculegere, precum și locul de desfășurare a ritualurilor fundamentale (botez, cununie, înmormântare, comemorări).

Biserica din comuna Trebujeni, raionul Orhei, fotografie din anii 70 ai secolului XX.

Edificiile de cult din zonă se disting printr-o vechime și o valoare arhitecturală remarcabilă, fiind incluse în Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de Statutul juridic de monument impunând regim protecție sever și restricții privind intervențiile asupra clădirii propriu-zise, asupra incintei (terenului istoric) și asupra construcțiilor anexe aflate în perimetrul acestuia. Istoric, la proiectarea, edificarea și amenajarea acestor biserici au contribuit arhitecți și echipe calificate de muncitori-constructori.

Cu toate acestea, în perioada recentă, se că gestionarii bisericilor încalcă deliberat prevederile legislației în vigoare, executând lucrări asupra bisericilor fără documentație de proiect avizată conform procedurilor legale, iar pentru executarea lucrărilor de intervenție (reparații, renovări, consolidări) angajează de echipe de meșteri care ignoră principiile și normele fundamentale de conservare a patrimoniului cultural construit. Astfel, în procesul de execuție se utilizează masiv materiale industriale incompatibile, care mutilază forma, expresia volumetrică și estetica edificiului istoric. Se semnalează practici distructive precum:

- Înlocuirea învelitorilor istorice ale acoperișului ale acoperișului cu materiale moderne neadecvate;
- Substituirea ferestrelor originare din lemn de stejar (inclusiv a grilajelor din fier forjat) cu tâmplărie din PVC sau aluminiu;
- Înlocuirea ușilor istorice din lemn masiv (ferecate cu tablă și alte elemente de fier forjat lucrate artistic);
- Alterarea tratamentului istoric al fațadelor prin aplicarea tencuielilor pe bază de mortar de ciment, utilizarea unor culori stridente, comerciale, pentru zugrăveli și aplicarea unor placări disonante la nivelul soclului.

Biserica din comuna Ivancea raionul Orhei.

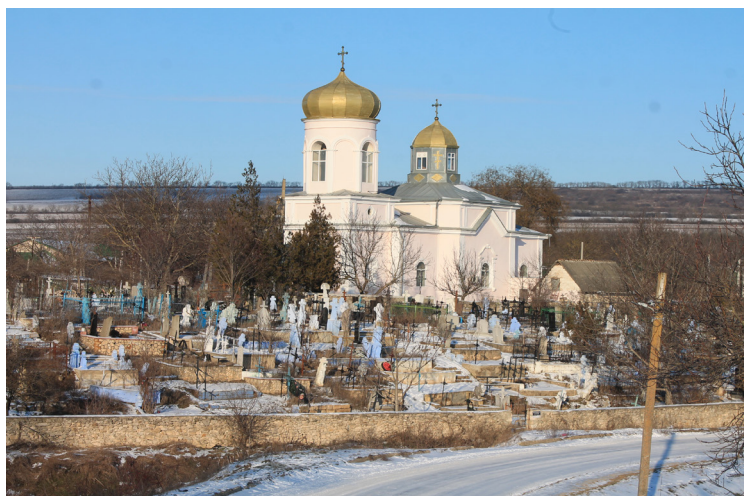
Suplimentar, volumetria bisericii este alterată prin alipirea unor anexe (pălămării, pridvoare închise e.t.c.) edificate fără a se ține cont de proporțiile și stilistica clădirii principale. Frecvent, aspectul exterior și cel interior al monumentului sunt degradate vizual prin montarea neglijentă a echipamentelor aferente sistemelor de încălzire și climatizare.

Incinta istorică în care se află biserica (curtea) – care constituie, prin lege, parte a monumentului – este, de asemenea, supusă unor intervenții voluntare și neautorizate. În curțile bisericilor s-au edificat case parohiale, trapeze (case de prăznuire) și diverse alte construcții anexe care concurează vizual cu edificiul de cult. Amenajarea peisagistică a curților a fost alterată, vechile răstigniri de piatră fiind substituite cu elemente noi de factură kitsch sau cu modele tipizate.

Porțile istorice au fost înlocuite cu structuri metalice moderne, cu ornamentație excesivă, fără nicio legătură cu tradiția meșteșugărească a zonei. De asemenea, împrejmuirile de incintă, realizate istoric din zidărie de piatră fasonată sau brută,

Poartă de biserică cu stâlpi tradiționali din piatră.

Biserica cu cimitirul din satul Furceni

sunt astăzi refăcute din materiale improprii (prefabricate din beton, ștachete metalice sau lemn fasonat industrial).

În ansamblu, toate aceste intervenții – neglijent concepute și deficitar executate – generează un proces de degradare, devalorizare și alterare a autenticității bisericilor istorice. Mai mult decât atât, aceste modificări neautorizate constituie o încălcare flagrantă a legislației cu privire la ocrotirea monumentelor, iar faptele de distrugere sau alterare a patrimoniului construit atrag după sine sancțiunile și pedepsele prevăzute de cadrul legal în vigoare.

Cimitirele vechi din zona Răutului Inferior se definesc identitar prin prezența împrejmuirilor (zidurilor) perimetrale din piatră. În incinta acestora s-au conservat cruci de căpătâi istorice. Acestea sunt cioplite din blocuri masive de piatră, prezentând diverse expresii volumetrice (cruci de tip celtic, cruci cu brațe treflate, cruci de tip „trident”), fiind tratate sculptural fie sumar, fie cu o mare finețe a detaliului; o parte dintre acestea sunt tradițional vopsite cu var, similar locuințelor vernaculare. Abordarea conservării acestora trebuie să îmbine respectul profund pentru tradiția populară cu responsabilitatea salvagărdării unor piese lapidare autentice.

În prezent, meșterii locali au abandonat meșteșugul cioplitii crucilor din piatră. Această situație este regretabilă, mai ales în contextul în care aproape fiecare localitate din zonă dispune în proximitate de cariere sau resurse de piatră calcaroasă (calcar oolitic sau cochilifer) adecvate pentru producerea monumentelor funerare, pentru edificarea împrejmuirilor incintelor sacre sau pentru confecționarea altor elemente arhitecturale tradiționale necesare comunității.

9.6.2. Recomandări

În conformitate cu prevederile legale în vigoare, toate intervențiile asupra clădirilor de cult incluse în Registrul Monumentelor Republicii Moldova ocrotite de stat, asupra terenurilor aferente acestora și în interiorul zonelor lor de protecție sunt condiționate de obținerea prealabilă a avizului din partea Consiliului Național al Monumentelor Istorice (CNMI) din cadrul Ministerului Culturii.

Orice lucrare asupra clădirii bisericii și în zona sa de protecție se va autoriza și executa exclusiv în

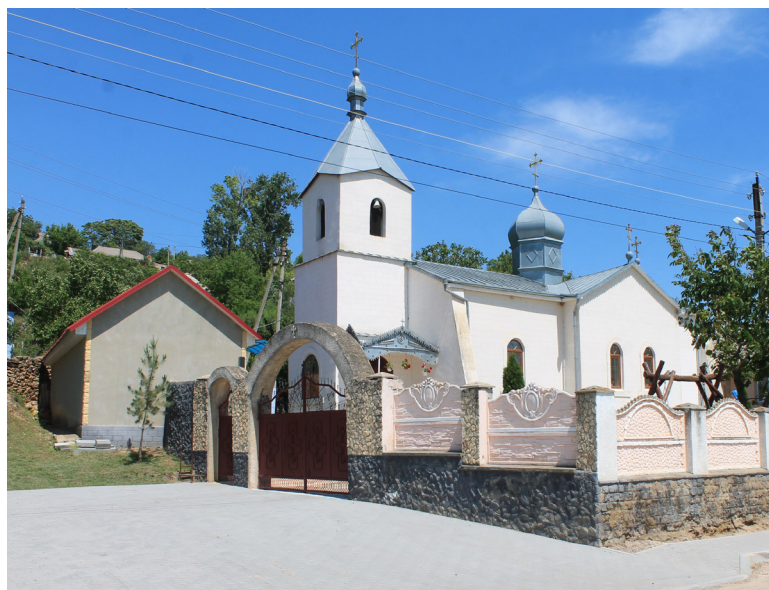
baza unei documentații tehnice de proiectare de specialitate, avizată favorabil de CNMI. Documentația de proiect va prescrie în detaliu soluțiile de intervenție, materialele compatibile și tehnicile tradiționale obligatorii pentru lucrările de reparație, consolidare, conservare sau restaurare a monumentului. Regimul intervențiilor asupra terenului istoric, a anexelor și a vecinătăților imediate este supus aceluiași rigori de avizare.

Principalele exigențe pentru conservarea și restaurarea edificiilor de cult sunt următoarele:

 AȘA NU

Cromatica stridentă utilizată contravine specificului istoric al lăcașurilor de cult. Această abordare estetică nu contribuie la punerea în valoare a monumentului; dimpotrivă, îi diminuează autenticitatea și alterează caracterul său monumental.

 AȘA NU

Intervențiile arhitecturale neconforme (construcții neautorizate, porți masive, garduri din beton) distrug autenticitatea ansamblului și blochează vizibilitatea monumentului.

❌ AȘA NU

Intervențiile neautorizate prin edificarea unor anexe produc un impact negativ asupra imaginii și valorii istorice a bisericii, fiind în contradicție directă cu normele legale privind protejarea monumentelor.

- Extinderea volumetriei prin adosarea (alipirea) unor anexe la corpul istoric al bisericii (pălămării, pridvoare, spații tehnice) este admisă exclusiv sub rezerva aprobării exprese a proiectului de către Ministerul Culturii;
- Elementele decorative istorice (profile, ancadramente, cornișe) și tâmplăria originală (uși, ferestre) se vor păstra și restaura integral. În cazul degradărilor ireversibile, acestea se vor reconstitui (reface) exclusiv conform relevului istoric și detaliilor din proiectul avizat, folosind aceleași esențe de lemn și aceleași tehnici de îmbinare;
- Grilajele din fier forjat și elementele de feronerie istorică

❌ AȘA NU

Folosirea învelitorilor cu luciu intens (auriu sau argintiu) este inacceptabilă, compromițând valorile estetice ale monumentului.

- (balamale, clanțe, zăvoare, broaște) se vor păstra, curăța și consolida „in situ”;
- Pentru învelitori și sistemele de scurgere a apelor pluviale (jgheaburi, burlane, pazii), aferente atât clădirii bisericii, cât și construcțiilor anexe, foișoarelor sau fântânilor din incintă, se admite exclusiv utilizarea tablei plane din cupru (aramă) sau a tablei plane din oțel zincat acoperită cu strat polimeric (vopsită în câmp electrostatic), montată prin sistemul tradițional de dublu falț;

- Cromatica tablei prevopsite (acoperite cu poli-mer) va fi stabilită și aprobată în baza studiului istoric și a sondajelor stratigrafice efectuate de arhitectul restaurator;
- Se interzice utilizarea ca material de învelitoare a tablei din oțel inoxidabil (inox) acoperită cu nitrat de titan (cu aspect auriu sau argintiu puternic reflectorizant), deoarece efectul lucios este strident și incompatibil vizual cu estetica monumentelor istorice;
- Porțile de acces și împrejuririle istorice (din zidărie de piatră și fier forjat) se vor conserva sau, dacă sunt degradate, se vor restaura;
- Sunt strict interzise porțile metalice moderne de tip ajurat, prevăzute cu elemente decorative industriale, precum și utilizarea unor împrejuriri de tipar contemporan (garduri din plăci de beton, profile metalice, panouri din PVC etc.);
- Elementele de amenajare peisagistică istorică a incintei curții bisericii (alei pietruite, scări din piatră) se vor păstra sau se vor adapta, exclusiv pe baza unui proiect de ansamblu avizat;
- Mormintele ctitorilor, pietrele tombale și răstignirile vechi aflate în curtea bisericii se vor păstra pe amplasamentul lor istoric, fiind interzisă modificarea soclurilor sau dislocarea (mutarea) acestora;
- Se interzice montarea unor noi răstigniri executate prin turnare din beton sau a celor realizate din piatră de carieră după șabloane tipizate, comerciale;
- Se impune sistematizarea arhitecturală a construcțiilor anexe (trapeze, clopotnițe noi, grupuri sanitare) aflate în curtea bisericii, asigurându-se subordonarea acestora din punct de vedere volumetric, stilistic și cromatic în raport cu edificiul de cult istoric.

Poarta trebuie să fie discretă, pentru a lăsa biserica la vedere. Structurile masive, care blochează perspectiva spre monument, reprezintă o eroare de design care trebuie evitată.

Culorile stridente pe elemente autentice reprezintă o mutilare a monumentului. Pentru a păstra valoarea istorică, trebuie alese nuanțe care respectă specificul local, nu care atrag atenția prin exces

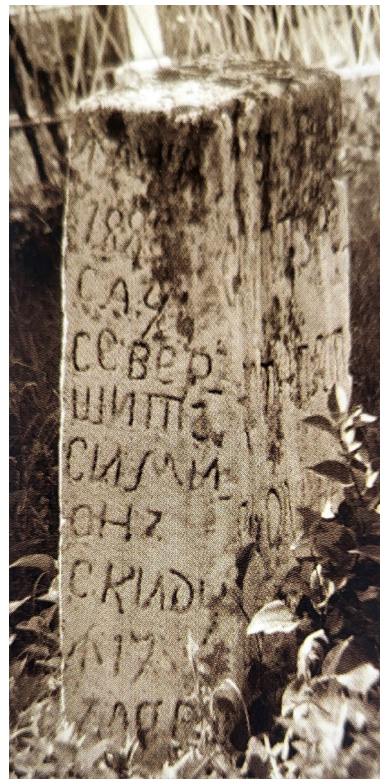
Cimitir delimitat printr-o incintă de piatră, caracterizat prin fondul funerar istoric în care predomină crucile tradiționale din piatră.

Poartă de cimitir cu stâlpi tradiționali lucrați în piatră.

Cruci funerare din piatră realizate de meșterilor locali, specifice zonei Răutului Inferior.

Stele funerare identificate și documentate în cimitirele din bazinul Răutului Inferior (foto V. Buzilă, E. Brihuneț).

Pentru cimitirele tradiționale, se recomandă restaurarea și refacerea împrejurimilor utilizând exclusiv tehnica zidăriei din piatră locală. Porțile de acces în cimitir vor prelua tipologia și materialitatea recomandate pentru incintele bisericesti (lemn masiv și piatră).

Crucile de piatră istorice amplasate la căpătâiul mormintelor vor fi protejate și menținute pe loc.

Se recomandă ca autoritățile administrației publice locale, în colaborare cu parohiatul, să deruleze campanii de informare pentru a încuraja comunitatea să opteze pentru monumente funerare din piatră de factură tradițională. Concomitent, se impune stimularea meșterilor pietrari locali pentru a relua meșteșugul confecționării crucilor tradiționale (care pot deveni

mai accesibile financiar, net superioare estetic și mai durabile comparativ cu monumentele din marmură sau granit).

Se susține și se recomandă confecționarea de către meșterii locali a unor răstigniri din piatră, respectând canoanele și proporțiile modelelor istorice, care să fie instalate în perimetrul cimitirelor.

Pentru sistematizarea interioară a cimitirului, se vor amenaja exclusiv circulații pietonale (alei) pavate cu piatră naturală locală, fiind susținută menținerea și extinderea spațiilor plantate cu specii dendrologice specifice (liliac, iasomie).

MESAJ CĂTRE AUTORITĂȚILE LOCALE

Autoritățile publice locale din zona Răutului Inferior (inclusiv localitățile din perimetrul Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi”, cele din zona de protecție a Rezervației și așezările adiacente care dispun de o arhitectură tradițională similară), în conformitate cu prevederile art. 11 din Legea nr. 1530/1993 privind ocrotirea monumentelor, vor avea ca obiectiv constant și prioritar identificarea, evidența, inventarierea și înscrierea în Registrele de protecție a caselor și clădirilor reprezentative pentru arhitectura tradițională.

Zonele de protecție aferente monumentelor istorice (biserici, situri arheologice, monumente de for public) vor fi strict supraviețuite. Scopul acestei monitorizări este păstrarea și regenerarea mediului istorico-arhitectural al monumentului, conservarea perspectivelor și a acceselor vizuale istorice către acesta, precum și prevenirea oricăror intervenții care ar putea altera imaginea tradițională a localității.

Autoritățile locale vor promova și vor impune deținătorilor și operatorilor de rețele edilitare (energie electrică, telecomunicații, gaze naturale, apă, canalizare) obligația de a poziționa și amplasa traseele, brânșamentele și instalațiile tehnice într-un mod ordonat, integrat și non-intruziv vizual.

În activitatea administrativă cotidiană, autoritățile locale își vor asuma următoarele obiective strategice:

- Stimularea inițiativelor de reabilitare și conversie funcțională a caselor și anexelor gospodărești tradiționale, atât prin impunerea respectării legislației în domeniul patrimoniu-

niului cultural, cât și prin identificarea și facilitarea accesului la mecanisme de sprijin financiar pentru proprietari;

- Informarea continuă a societății civile și a tuturor factorilor interesați cu privire la principiile, normele și recomandările acestui Ghid;
- Stimularea și motivarea proprietarilor de construcții tradiționale pentru a le conserva pe amplasamentul original și a le reabilita utilizând exclusiv materiale și tehnici tradiționale;
- Sensibilizarea, educarea și implicarea activă a comunității în campaniile și acțiunile de reabilitare a gospodăriilor și a fondului construit vernacular;
- Implicarea directă a comunității în buna gospodărire a mediului construit, inclusiv prin susținerea instruirii unor meșteri locali, capabili să execute corect lucrări specifice de restaurare și construcție tradițională;
- Organizarea unor concursuri anuale, la nivel local sau regional, pentru desemnarea și premierea celei mai bine întreținute și autentice gospodării tradiționale;
- Organizarea concursurilor de arhitectură și urbanism pentru a genera modele de bună practică și concepte de arhitectură contemporană perfect integrate în spiritul și estetica locului.

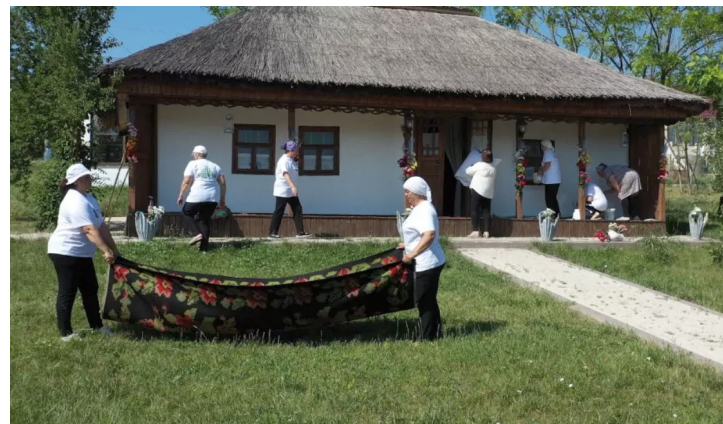
IMPLICAREA COMUNITĂȚII ÎN GOSPODĂRIREA MEDIULUI CONSTRUIT

O comunitate devine solidă, rezilientă și unită doar atunci când membrii săi se ghidează după valori comune, agreate și asumate istoric, valori transmise și consolidate din generație în generație. Grija și responsabilitatea cu care întreținem, reparăm sau edificăm o clădire – fie că ne referim la casele tradiționale moștenite sau la construcțiile noi – implică asumarea unei datorii morale și civice față de întreaga comunitate. Fiecare imobil trebuie perceput nu doar ca o proprietate izolată, ci ca o componentă indisolubilă a ansamblului spațial și cultural al așezării rurale.

În consecință, orice acțiune de construire sau amenajare realizată în armonie cu fondul tradițional existent reprezintă un act de respect față de identitatea co-

munității. Concomitent, orice intervenție durabilă, estetică și corectă funcțional trebuie să constituie un motiv de mândrie colectivă. Acest principiu al responsabilității extinse este la fel de relevant și în ceea ce privește dezvoltarea și mentenanța spațiilor publice ale localității (infrastructură rutieră, căi de acces, echipare edilitară, mobilier urban, clădiri publice, eficiență energetică, salubritate etc.).

În procesul de gospodărire a mediului construit, comunitatea trebuie să acționeze coeziv, reprezentând interese și valori superioare comune. Printre cele mai importante obiective de interes general se numără creșterea atractivității zonei (inclusiv turistice) și creșterea valorii fondului imobiliar. Aceste deziiderate pot fi atinse exclusiv prin aplicarea consecventă a unor principii directoare, a căror respectare va genera, în ultimă instanță, beneficii majore pentru fiecare localitate în parte.

Păstrarea identității culturale depinde direct de implicarea comunității. Protejarea caracterului autentic al satului necesită un efort colectiv, vizând atât întreținerea gospodăriilor private, cât și valorificarea spațiilor publice (foto din stânga preluată tvn.md).

Principiile fundamentale care trebuie să guverneze orice intervenție asupra mediului construit din zona Răutului Inferior (conservare, întreținere curentă, reabilitare, modernizare sau construire de la zero) sunt următoarele:

- **Importanța și justificarea intervenției** – reflectă necesitatea obiectivă a lucrării pentru comunitate, precum și claritatea modului în care se vor asigura întreținerea și funcționarea sa sustenabilă pe termen lung;
- **Respectul pentru moștenirea tradițională** – impune efortul continuu de a conserva clădirile tradiționale autentice, de a integra armonios noile insertii arhitecturale în contextul localității, de a proteja spiritul locului și elementele de reper identitar, garantând astfel salvagardarea peisajului cultural construit și a celui natural;
- **Gospodărirea corectă și responsabilă a mediului construit** – se traduce prin rigoarea, grija și calitatea cu care se execută lucrările de întreținere, reparație sau construire, indiferent dacă vizează proprietăți private tradiționale, clădiri noi sau domeniul public.

Respectarea și internalizarea acestor principii au ca scop final ridicarea calității vieții, acesta fiind factorul esențial și determinant pentru fixarea și menținerea populației în mediul rural.

Ca o primă etapă de implementare, autoritățile administrației publice locale vor iniția consultări și dezbateri publice cu reprezentanții comunităților, cu scopul de a trasa direcțiile de dezvoltare spațială a așezărilor și de a stabili modalitățile concrete de gospodărire corectă a mediului construit.

Pentru a garanta aplicarea principiilor enunțate și corectitudinea tehnică a intervențiilor, se va analiza și susține posibilitatea dezvoltării comunitare prin formarea și reconversia profesională a localnicilor în domeniul construcțiilor specifice. Accentul principal va fi pus pe instruirea teoretică și practică a meșterilor locali, pregătindu-i să execute lucrări calificate, indispensabile pentru salvarea și dezvoltarea arhitecturii tradiționale. Finalitatea acestui demers va fi constituirea unui nucleu profesional sătesc și înființarea unui centru activ de promovare a meșteșugurilor locale.

Deși aria Răutului Inferior dispune de resurse inestimabile – patrimoniu arhitectural vernacular, un cadru natural excepțional și materiale de construcție locale adecvate – potențialul acestora este adesea subvalorificat sau chiar ignorat. Meșteșugurile tradiționale care în trecut puneau în operă aceste resurse s-au pierdut sau sunt pe cale de dispariție. Din păcate, intervențiile actuale din localități au deviat frecvent spre execuții de un fals „rustic” sau către un „modernism” de import, agresiv. Astfel de lucrări alterează grav și ireversibil estetica și spiritul locului.

În acest context critic, restabilirea breslei meșterilor cunoscători este o urgență. Comunitatea are nevoie de artizani și constructori capabili să înțeleagă în profunzime caracteristicile originare ale arhitecturii tradiționale și să identifice corect factorii care pot degrada sau distruge acest patrimoniu.

Așezările din zonă necesită meșteri specializați, care să stăpânească tehnicile tradiționale de:

- Prelucrare artistică și punere în operă a pietrei (cioplirea stâlpilor de poartă, a coloanelor, parapetelor, coșurilor de fum, pietrelor tombale și a răstignirilor);
- Zidărie portantă și aplicare a tencuielilor ecologice tradiționale;
- Dulgherie și execuție a tâmplăriei din lemn masiv;
- Construcție a șarpantelor complexe și montare a învelitorilor istorice (stuf, șindrilă/draniță, țiglă ceramică);
- Fierărie tradițională (feronerie aplicată, grilaje).

La fel de importantă este și formarea unor specialiști calificați în domeniul integrării instalațiilor moderne (rețele de apă, canalizare, încălzire, ventilare, climatizare și iluminat) în clădirile istorice. Comunitatea are nevoie de experți în creșterea performanței energetice a clădirilor vechi și în implementarea surselor de

energie regenerabilă. Acești tehnicieni trebuie să cunoască specificul local, deoarece toate echipamentele și traseele de instalații trebuie integrate cu maximă discreție, printr-o abordare minim invazivă, care să nu mutilizeze caracterul tradițional al imobilelor.

Reînvierea tradiției meșterilor locali are o importanță strategică dublă: asigură calitatea, compatibilitatea și durabilitatea pe termen lung a lucrărilor de restaurare și, concomitent, reduce costurile de execuție prin valorificarea forței de muncă din interiorul comunității. Astfel, fondul construit va fi conservat corect, respectând tradiția, va oferi utilitate comunității și va reprezenta un pol de atracție major pentru turismul cultural. Pe fond, artizanii și meșterii bine instruiți vor garanta echilibrul fragil, dar necesar, dintre exigențele de confort ale locuirii moderne și respectarea strictă a valorilor de patrimoniu.

Această viziune integrată poate fi materializată doar prin parcurgerea unor etape clare și pragmatice:

- Identificarea la nivel local a persoanelor (în special tineri) cu aptitudini și predispoziție pentru învățarea și practicarea unei meserii stabile și respectate;

- Organizarea unor ateliere și cursuri practice pe plan local, sau delegarea cursanților către centre de formare profesională de profil, pentru specializări precum: pietrar/cioplitor în piatră, zidar-restaurator, tencuitor, tâmplar/dulgher, fierar, montator învelitori tradiționale, instalator, electrician etc.;
- Încurajarea și facilitarea înființării unor microîntreprinderi și ateliere locale de profil, capabile să deservească cererea internă din zonă, dar și să atragă contracte din exterior;
- Facilitarea, de către autorități, a accesului reglementat la sursele locale de materiale de construcție tradiționale (cariere de piatră, zone de extracție a lutului, zone de recoltare a stufului).

Prin formarea și calificarea profesională a locuitorilor, se va genera un proces autentic de dezvoltare comunitară și se va fortifica economia locală, creându-se premisele unor venituri constante. Mai mult, expertiza acestor meșteri va fi extrem de solicitată nu doar în perimetrul Răutului Inferior, ci și în regiunile învecinate sau la nivel național.

Prosperitatea și viitorul oricărei comunități depind, în mod fundamental, de înțelepciunea cu care aceasta știe să-și valorifice și să-și administreze resursele – atât cele patrimoniale, cât, mai ales, cele umane.

CUM SĂ CONSTRUIM LEGAL

12.1. Ce înseamnă autorizația de construire

Utilizarea terenurilor destinate construcțiilor și altor amenajări se efectuează în strictă conformitate cu documentația de proiect, elaborată în baza certificatului de urbanism pentru proiectare. Demararea execuției lucrărilor de construcții, de orice natură, se efectuează exclusiv în baza autorizației de construire – actul de autoritate al administrației publice locale pe baza căruia se pot realiza lucrările. Acest act nu constituie o simplă formalitate administrativă (un proiect ștampilat sau o hârtie semnată), ci un document tehnic și juridic esențial. El este necesar pentru a asigura o dezvoltare armonioasă și reglementată a localităților, obligând ambele părți – autoritatea publică locală și proprietarul – la o atitudine conștientă și responsabilă.

Autorizația de construire este documentul prin care beneficiarul (în comun cu arhitectul/proiectantul) și autoritatea emitentă își asumă responsabilități directe. Beneficiarul își asumă obligația de a respecta reglementările locale, drepturile vecinătăților și normele de mediu, în timp ce autoritățile locale garantează comunității menținerea unui mediu construit de calitate.

Conform legislației în vigoare, edificarea construcțiilor fără acte permissive este ilegală și atrage după sine sancțiuni contravenționale sau penale, precum și măsuri de demolare.

Pe lângă funcția administrativă, autorizația de construire și proiectul de execuție dobândesc, în timp, valoarea unor documente istorice. Aceste arhive transmit generațiilor viitoare informații prețioase despre alcătuirea structurală a clădirii, facilitând reparațiile și intervențiile ulterioare. Totodată, ele atestă modul în care profesioniștii implicați (arhitecți, ingineri, funcționari) și-au exercitat mandatul și responsabilitatea față de fondul construit.

12.2. Când este nevoie de autorizația de construire

În cazul intervențiilor pe teritoriul Rezervației culturale-naturale „Orheiul Vechi”, în localitățile din zona de protecție a Rezervației și în așezările adiacente care dispun de o arhitectură tradițională similară, autorizația de construire este obligatorie pentru orice lucrări de construire, reabilitare, consolidare, remodelare sau extindere, indiferent de gabarit sau funcțiune. Procedurii de autorizare i se supun, de asemenea, lucrările de construire a căilor de comunicație, a rețelilor edilitare și lucrările de amenajare a spațiilor publice.

Fără autorizație de construire se pot executa exclusiv acele lucrări de reparații curente și întreținere care nu modifică structura de rezistență și arhitectura caselor tradiționale sau, după caz, intervenții la clădirile recente având ca scop adaptarea estetică a acestora la specificul tradițional (lucrări de întreținere exterioară, restaurarea elementelor de fațadă, schimbarea învelitorii acoperișului cu păstrarea formei, înlocuirea tâmplăriei cu respectarea modelului istoric, reparații la împrejmuiri și amenajări peisagistice minore).

Pentru construcțiile tradiționale din zona Răutului Inferior, înscrise în Registrul național al monumentelor, eliberarea actelor permissive pentru orice tip de intervenție se face exclusiv în baza avizului prealabil emis de Consiliul Național al Monumentelor Istorice (CNMI) de pe lângă Ministerul Culturii.

Orice intervenție de desființare a unei construcții poate fi executată exclusiv în baza unei autorizații de demolare și a avizelor prevăzute de lege.

12.3. Ce trebuie să știe un proprietar/investitor

În primul rând, este esențial ca proprietarul sau investitorul să conștientizeze faptul că, în procesul de intervenție asupra unei clădiri cu valoare de patrimoniu, demersul corect este adaptarea funcțiunii la rigorile arhitecturii tradiționale, și nu invers (mutilarea tradiției pentru a acomoda necesități improprii).

Proprietarii bunurilor de arhitectură tradițională au următoarele obligații legale și morale:

- Să efectueze la timp lucrările de întreținere curentă și de reparație a imobilelor pe care le dețin, utilizând materiale tradiționale compatibile;
- Să inițieze lucrări de construire, reabilitare, transformare sau extindere numai pe baza unor proiecte tehnice elaborate de proiectanți (arhitecți) atestați în domeniul specific intervențiilor pe monumente;

Exemplu de lucrări de construcție executate în absența formelor legale, identificate și sistate de organele de control. Orice intervenție neautorizată atrage oprirea imediată a șantierului și aplicarea sancțiunilor prevăzute de lege.

- Să obțină, pe parcursul procesului de proiectare, avizele obligatorii la etapele „schită de proiect” și „proiect de execuție” din partea Consiliului Național al Monumentelor Istorice (CNMI) de pe lângă Ministerul Culturii;
- Să asigure verificarea proiectelor de execuție de către specialiști verficatori atestați pentru cerința esențială referitoare la intervențiile asupra monumentelor istorice și în cadrul siturilor protejate;
- Să obțină autorizația de construire prealabilă începerii oricăror lucrări;
- Să execute lucrările strict în conformitate cu soluțiile tehnice și arhitecturale aprobate prin proiect.

12.4. Rolul arhitectului

Arhitecții care elaborează proiecte pentru această zonă trebuie să abordeze cu maxim respect natura și tradiția constructivă locală. O clădire nouă nu reprezintă un simplu obiect așezat pe un teren, ci o entitate cu o durată de viață îndelungată, care are obligația de a coexista și funcționa armonios cu întregul context (comunitatea locală, cadrul natural, fondul construit istoric).

A proiecta și a construi cu respect, generând un impact minim asupra mediului și manifestând o conștiință asumată a răspunderii față de loc și comunitate, este o misiune complexă. Clădirea proiectată nu trebuie să fie un „marcaj” invaziv al teritoriului, ci expresia unui mod de locuire în care mediul

natural și cel antropic se întâlnesc într-un echilibru durabil.

Rolul fundamental al arhitectului este de a media între oportunități, resursele disponibile și nevoile beneficiarilor (fie ei persoane fizice, agenți economici sau autorități locale), oferind soluții fezabile, coerente și contextualizate. Reușita oricărei intervenții este direct proporțională cu gradul de compatibilitate dintre propunerile proiectului și recomandările normativ-estetice ale prezentului Ghid. Într-un mediu în care confuzia dintre valoare autentică și nonvaloare (kitsch) este adesea frecventă, arhitectul are datoria deontologică de a-și consilia beneficiarul. El trebuie să asigure premisele unor proiecte a căror finalitate este conservarea arhitecturii tradiționale și sporirea calității vieții. Rostul său este de a restabili și menține echilibrul arhitectural și peisagistic.

Într-un spațiu definit de o arhitectură tradițională valoroasă, arhitectul poartă o dublă responsabilitate: față de clientul mandatar, dar, în egală măsură, față de comunitate, istorie și mediul natural. Datoria sa primordială este de a găsi măsura justă și armonia. În acest context, sunt strict contraindicate gesturile arhitecturale egocentrice, de tipul „armoniei prin contrast șocant”, creării unor „obiecte dominante” care strivește scara locului sau impunerii unor „accente de volum/culoare” agresive.

PERFORMANȚA ENERGETICĂ (măsurile inovative)

13.1. Specificul local

La nivelul economiei globale, cea mai mare cotă de energie este consumată pentru asigurarea necesarului de încălzire și răcire a fondului construit. Performanța energetică indică măsura în care o clădire optimizează consumul de energie și combustibil, garantând totodată condițiile necesare de confort interior.

Casele în care locuim și clădirile în care ne desfășurăm activitățile zilnice trebuie să ne asigure condiții optime de trai, fără ca acest confort să aducă prejudicii mediului înconjurător.

În prezent, în Republica Moldova există un cadru legislativ și normativ care reglementează acest domeniu esențial (Legea nr. 128/2014 privind performanța energetică a clădirilor; Legea nr. 151/2014 privind cerințele în materie de proiectare ecologică; Legea nr. 10/2016 privind promovarea utilizării energiei din surse regenerabile; Legea nr. 139/2018 cu privire la eficiența energetică).

Eficiența termică a clădirilor vechi

De-a lungul secolelor, meșterii locali au identificat și perfecționat soluții ingenioase pentru a asigura eficiența termică a locuințelor vernaculare. Un exemplu elocvent este tipologia lo-

„Bașca” – cel mai vechi tip de casă eficientă energetic.

cuiței tradiționale de iarnă – „bașca”. Având în vedere că, sub adâncimea de îngheț a solului (aprox. -90 cm), temperatura pământului se menține relativ constantă (între 8 și 12°C), sistemul semi-îngropat al băștii permite realizarea unor economii substanțiale de energie atât pentru încălzire pe timp de iarnă, cât și pentru răcire pe timp de vară.

Sustenabilitatea a fost un principiu de bază și în cazul caselor supraterrane. Pentru optimizarea consumului de energie, înaintașii noștri au orientat și amplasat construcțiile ținând cont de traiectoria solară (punctele cardinale), de direcția vânturilor dominante și de particularitățile reliefului.

Pe lângă amplasarea strategică, materialele naturale utilizate asigurau un confort termic adecvat. Pentru zidirea pereților s-a folosit piatra cu liant din argilă sau blocuri din „lampaci” (chir-

pici – amestec de argilă nisipoasă, apă și paie, uscat la soare), zidiți cu mortar din lut.

Tencuielile exterioare și interioare se executau din lut amestecat cu paie. Pentru nivelare (fețuire), se aplicau succesiv două straturi de finisaj (argilă cu pleavă, urmată de argilă cu balebă de cal), suprafețele fiind la final văruiți. Tavanul planșeului era executat pe o structură din lemn, etanșat și izolat cu un strat gros de argilă cu paie. Învelitoarea acoperișului din stuf prezenta capacități deosebite de izolare termică și fonică, garantând un microclimat optim indiferent de anotimp. Pardoseala era, de asemenea, realizată dintr-o compoziție compactă de argilă și paie. Aceste materiale aveau proprietăți termoizolante excelente și erau integral ecologice (regenerabile).

Mortarul de argilă are proprietăți termoizolante superioare celui de ciment. Prin capacitatea sa de a absorbi umiditatea la temperaturi scăzute și de a o elibera atunci când temperaturile cresc, argila reglează microclimatul, contribuind semnificativ la confortul interior al locuințelor.

Utilizarea stufului ca învelitoare asigură o termoizolație excelentă și reduce pierderile de energie, conferind în același timp un aspect exterior plăcut.

Ferestrele din lemn, montate la fața exterioară a zidului, în două rânduri, reprezintă un element constructiv cu proprietăți termoizolante ridicate.

Eficiența termică a clădirilor moderne

În mod paradoxal, odată cu industrializarea din a doua jumătate a secolului al XX-lea, materialele și tehnicile tradiționale au fost treptat ignorate și etichetate drept „învechite”. Accesibilitatea noilor materiale de construcție și a surselor de energie ieftine (cărbune, gaze) a condus la neglijarea principiilor de eficiență energetică. S-a ajuns la situații de un profund regres tehnic, ignorându-se până și grosimea minimă de rezistență termică a pereților (apărând case cu pereți portanți zidiți „în jumătate de bloc de cotileț”).

Odată cu scumpirea accelerată a resurselor energetice, eficiența clădirilor a redevenit o prioritate. Totuși, primele încercări de reabilitare termică în mediul rural au generat erori grave. Placarea fațadelor cu polistiren expandat de grosimi reduse (necalculate termotehnic), fără o ventilație interioară adecvată, a creat bariere impermeabile la vapori, favorizând acumularea de săruri și umiditate în masa zidăriei portante, ceea ce a dus la deteriorarea lentă, dar sigură, a acestora.

O consecință directă a acestor intervenții necorespunzătoare a fost apariția condensului și a mucegaiului la interior, degradând sever calitatea aerului respirat. Concomitent, tâmplăriile tradiționale din lemn, care permiteau o micro-ventilare naturală, au fost înlocuite cu ferestre din profile de PVC (adesea de slabă calitate). Această tâmplărie influențează negativ aspectul tradițional al clădirilor și în cazul montării greșite reprezintă un factor de generare a condensului și respectiv a mucegaiului pe suprafața interioară a golului. În plus, durata lor de viață este limitată, neputând fi recondiționate, ci doar integral înlocuite.

Sisteme de încălzire tradiționale

Tradițional, casele sunt dotate cu sobe cu acumulare de căldură, alimentate cu lemne. Deși eficiente local, acestea limitează zona de confort termic la spațiul din imediata proximitate a sursei, lipsind beneficiarul de un confort uniform distribuit. Ca sursă de energie a fost utilizată dintotdeauna materia organică din proximitate (lemnul, stuful, tulpinile de floarea-soarelui, cocii de porumb) – surse de energie regenerabilă cu emisie de CO₂ mai mică decât în cazul combustibilului fosil.

Sisteme tradiționale de încălzire: soba cu „lejanță”.

Sisteme tradiționale de încălzire: soba cu „lejancă”.

În a doua parte a secolului al XX-lea, s-a început utilizarea intensă a combustibililor fosili (cărbune și gaz natural), apărând instalațiile centralizate cu agent termic (apă caldă) și radiatoare. Acestea funcționau cu cazane pe combustibil solid/gaz sau cu boilere electrice. Destul de răspândită a fost și rămâne utilizarea schimbătoarelor de căldură pentru încălzirea apei, încorporate în sobele tradiționale care, însă, nu s-au dovedit destul de eficiente în timp.

13.2. Recomandări

Eficiența termică la casele tradiționale existente

Nu se recomandă aplicarea sistemelor termoizolante exterioare la casele tradiționale. Astfel de lucrări diminuează semnificativ valoarea arhitecturală a fațadelor. Pentru monumentele istorice protejate, legislația în vigoare interzice intervenții de schimbare a aspectului exterior inclusiv prin termoizolare.

Pentru clădirile tradiționale unde se cere creșterea gradului de izolare termică, se vor adopta intervenții minim invazive, cu materiale ecologice. Ordinea priorităților pentru izolarea termică este: 1. Planșeul podului; 2. Tâmplăria; 3. Pardoseala; și abia în ultimă instanță, 4. Pereții exteriori (prin izolare exclusiv pe interior).

1. Termoizolarea planșeului spre podul rece este cea mai eficientă și facilă intervenție, oferind un randament termic maxim fără a altera fațadele sau acoperișul. Straturile termoizolante trebuie să fie foarte ușoare, pentru a nu suprasolicita structura istorică a tavanului. Se vor utiliza materiale care permit difuzia vaporilor de apă, precum vată minerală bazaltică sau

Izolarea termică cu vată minerală, a părții superioare a planșeului existent.

vata de sticlă, însoțite de o membrană (folie) barieră de vapori montată sub izolație (către zona caldă) și la partea superioară un strat de protecție care permite eliminarea umezelii interioare rămase, către exterior.

2. Tâmplăria exterioară din lemn (uși și ferestre) generează pierderi de căldură atunci când este neetanșă sau degradată. Aceasta trebuie recondiționată prin: șlefuire, protezarea/înlocuirea porțiunilor putre-

de cu lemn din aceeași esență sau chituri speciale, montarea unor garnituri de etanșare pe falțuri, înlocuirea sticlei sparte și revopsire. Dacă recondiționarea este imposibilă, tâmplăria se va înlocui integral cu piese noi confecționate exclusiv din lemn (masiv sau stratificat), respectând identic proporțiile și modelul istoric. Se admite utilizarea pachetelor de geam termoizolant (termopan cu gaz inert) integrate în noile rame din lemn. Se interzice utilizarea tâmplăriei din profil PVC sau aluminiu.

Restaurarea și recondiționarea tâmplăriei existente este o măsură de conservare viabilă din punct de vedere financiar.

Exemplu de fereastră nouă din lemn stratificat, în două rânduri, cu vitrajul exterior din pachet de geam termopan.

3. Pardoseala poate fi refăcută integrând straturile de izolare necesare: strat pentru ruperea capilarității (pietris), membrană hidroizolantă, strat termoizolant, șapă de beton armat suport și finisajul final. Pentru termoizolare se recomandă: betonul ușor cu granule de sticlă celulară, argilă expandată (keramzit-beton), sau perlit expandat, sau plăcile de polistiren extrudat (XPS) de înaltă densitate, speciale pentru preluarea sarcinilor de compresiune la pardoseli.

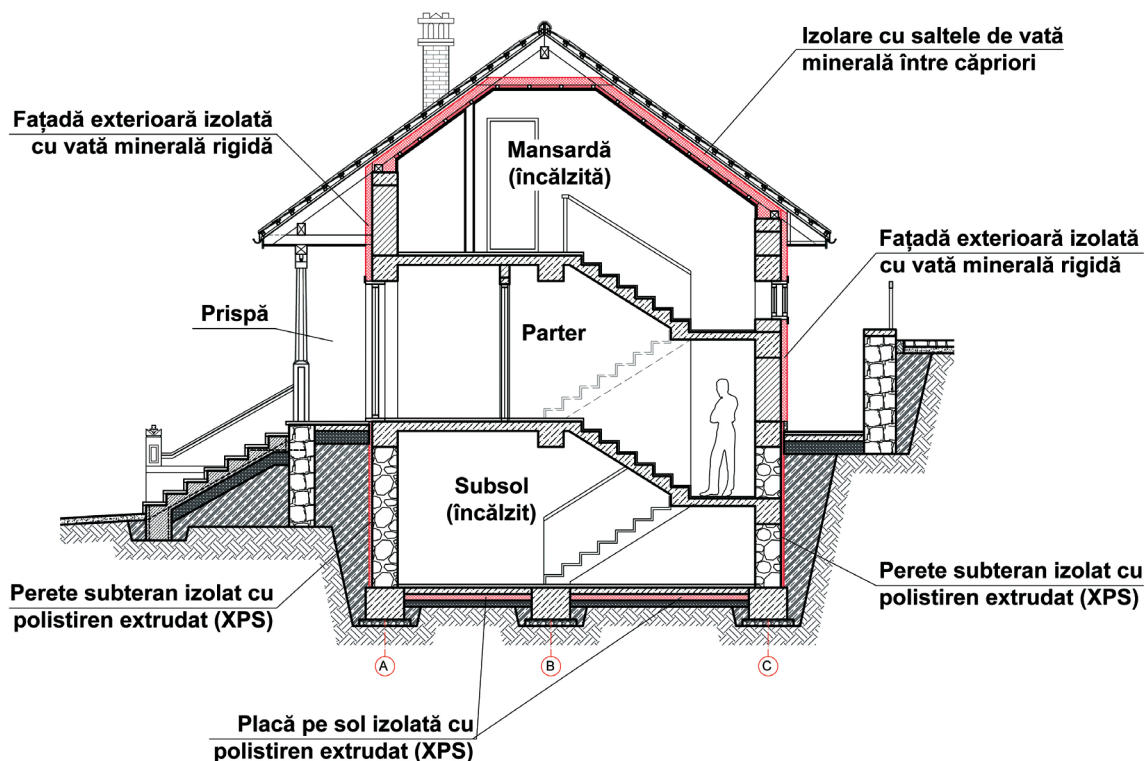
Strat termoizolant din XPS (polistiren extrudat) special prevăzut pentru izolarea suprafețelor orizontale peste care se va turna o șapă din beton armat.

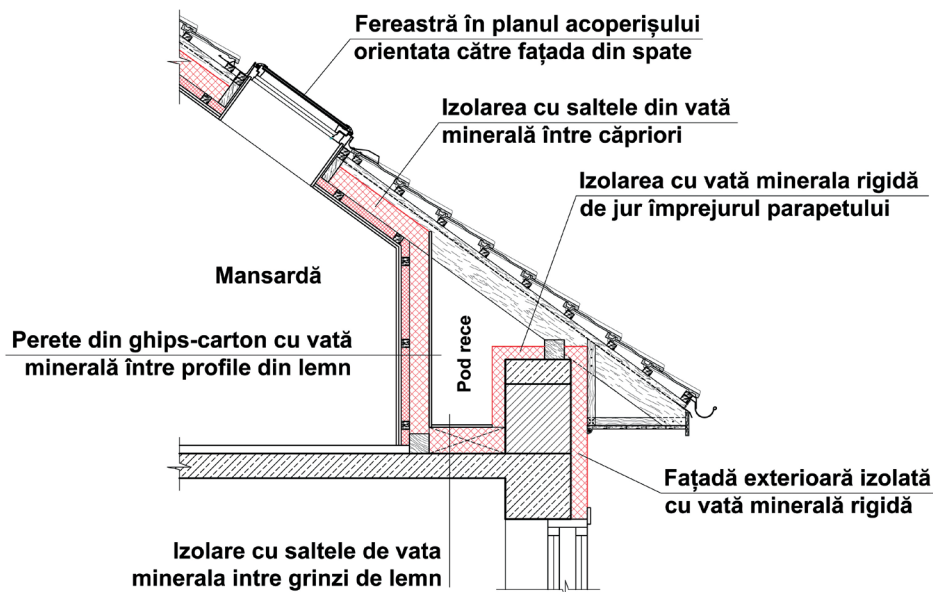
4. Pereții portanți tradiționali (din piatră sau lămpaci), care au o grosime totală de minimum 450 mm, constituie deja o barieră termică rezonabilă. În cazul în care se dorește izolarea suplimentară a acestora (fațadele păstrându-se intacte la exterior), se va recurge exclusiv la termoizolarea „pe interior”. Pentru această lucrare se vor utiliza sisteme termoizolante permeabile la vapori, strict destinate aplicării în mediului interior (ex. plăci minerale „Multipor”, vata minerală, vata de sticlă, plăci pe bază de așchii lemnoase etc.), calculate tehnologic pentru a elimina riscul condensului în interiorul stratificației și al mușgaiului. În procesul termoizolării „pe interior” este crucial ca placa termoizolantă să facă contact cu peretele în fiecare punct, evitând orice gol de aer. La termoizolarea interioară a pereților, grosimea rezonabilă a stratului termoizolant este de 40-100 mm.

Eficiența termică la casele și construcțiile de tip nou

Aceste recomandări vizează atât clădirile edificate în deceniile recente care au nevoie de eficientizare energetică, cât și proiectele noi, realizate din materiale de zidărie standard (cotileț, cărămidă, BCA) cu structură de rezistență din cadre de beton armat și acoperișuri de tip șarpantă din lemn.

O primă condiție a eficienței energetice pentru construcțiile noi este amplasarea strategică pe lot: pe versanți însoriți, protejate de vânturi dominante prin ecrane de vegetație și având orientarea fațadelor vitrate majore spre sud/sud-est.

Model grafic de termoisolare a pereților și mansardelor. Se recomandă asigurarea continuității termoizolantului pe suprafața exterioară a anvelopei clădirii.

Izolarea anvelopei este necesară exclusiv pentru spațiile cu regim continuu de încălzire. Anexele cu regim rece (șuri, garaje, magazine, bucătării de vară sezoniere) nu necesită termoisolarea anvelopei exterioare.

La izolarea termică a anvelopei se va aplica regula continuității termoizolației, care implică asigurarea unui strat termoizolant continuu pe toată suprafața anvelopei încălzite (pereți exteriori, acoperiș, pardoseală). Orice întrerupere a acestei continuități, de către alte elemente constructive, cum ar fi balcoanele din beton/metal, copertine din beton/metal, stâlpi din beton/metal, socluri sau fundații, coșuri de fum/ventilare, trebuie evitate sau diminuate la maxim punțile termice.

Pentru aplicarea izolației în sistem ETICS (aplicare umedă) se vor folosi materiale care respectă normativul de eficiență energetică și siguranță la incendiu. Se recomandă prioritar utilizarea vatei minerale ba-

zaltice sub formă de plăci rigide pentru fațade sau acoperișuri. Acest material este ignifug (nu arde, nu emană gaze toxice), asigură o fonoizolație superioară și este permeabil la vapori, permițând zidăriei să „respire”.

La nivelul **șarpantei sau al planșului de pod**, se va izola cu vată minerală bazaltică sau vată de sticlă (grosime minimă recomandată: 120 mm). Pentru podurile circulabile, peste vată minerală rigidă (densitate $>135 \text{ kg/m}^3$) se va turna o șapă armată de 40-60 mm. În cazul mansardelor locuibile, termoizolantul se montează între căpriori, completat cu o barieră de vapori la partea interioară caldă, fiind finisat cu lambriu din lemn sau ghips-carton.

Termoisolarea **pereților exteriori** se va face prin lipirea plăcilor de vată minerală (densitate 100-135 kg/m^3 , grosime minimă 100 mm) cu adeziv special, fixare mecanică și protejarea acestora cu un strat de masă de șpaclu armat cu plasă din fibră de sticlă. Peste acest strat se aplică tencuiala decorativă permeabilă la vapori. Detaliile volumetrice ale fațadei (ancadra-

mente, cornișe) se vor profila, din decupaje de material termooizolant de grosimi variabile. În cazul unor grosimi mai mici de 30 mm, ornamentele se pot executa cu ajutorul unor straturi suplimentare de adeziv din care se va decupa, în stare semiuscată, ornamentul. Finisajul final va respecta textura și culoarea tradițională (var sau vopsele lavabile cu aspect mat de culoare sinilie sau alb).

Termoizolarea soclului trebuie executată în continuitate cu izolația fațadei, pentru eliminarea punților termice. Se va utiliza exclusiv polistiren extrudat (XPS), deoarece rezistă la acțiunea apei și la lovituri mecanice. Soclul va fi ulterior finisat cu o tencuială adecvată sau placat cu piatră naturală fasonată, fixată cu adeziv pe plasă metalică de ancorare... Dispunerea pietrei de soclu va imita zidăria tradițională (în rânduri orizontale).

Se interzice utilizarea polistirenului expandat (EPS) pe fațadele clădirilor, din cauza riscului ridicat de apariție a condensului în structura peretelui și a performanțelor sale slabe la acțiunea focului deschis.

Atenție! Clădirile izolate eficient devin extrem de etanșe. Sistemul de termoizolare trebuie completat cu o strategie eficientă de ventilare a spațiilor interioare, pentru a regla umiditatea excesivă a aerului și a preveni apariția mușcăiului.

În cazul construcțiilor noi încă la faza de proiect, se vor aplica standarde de performanță energetică și izolare termică a anvelopei. Se vor utiliza materiale de construcție durabile, care nu provoacă daune mediului înconjurător, ținând cont, inclusiv, de posibilitatea de reciclare a acestora după încheierea ciclului de viață a construcției.

Sisteme de încălzire

Întrucât biomasa (lemnul de foc) rămâne o resursă accesibilă în mediul rural, se admite utilizarea surselor tradiționale optimizate (sobe din zidărie tencuită, sobe de teracotă), cu respectarea strictă a normelor de prevenire a incendiilor. În zonele cu infrastructură de rețele tehnico-edilitare, se încurajează tran-

ziția spre centrale termice pe gaz metan sau energie electrică.

Pentru obținerea unui confort termic omogen și prepararea apei calde menajere, se recomandă implementarea următoarelor sisteme moderne:

- Instalații cu radiatoare / încălzire în pardoseală, deservite de un cazan pe combustibil solid (lemn/peleți/brichete) sau gaz metan, amplasat într-un spațiu tehnic separat (anexă), cu distribuție subterană termoizolată către locuință;
- Centrale termice murale pe gaz sau electrice, instalate în interiorul casei, combinate cu boilere pentru prepararea apei calde menajere;
- Sisteme cu aer cald (echipamente de tip mini-split sau multi-split tip VRF).

Pentru asigurarea unui grad de independență energetică și protejarea mediului, se impune implementarea tehnologiilor bazate pe surse de energie regenerabilă:

- **Panouri fotovoltaice** (pentru producția de curent electric);
- **Colectoare solare plane** (pentru prepararea apei calde menajere, fără vase de expansiune la vedere);
- **Pompe de căldură** (aer-apă, sol-apă, apă-apă) pentru producerea extrem de eficientă a agentului termic.

Integrarea arhitecturală a echipamentelor: Se interzice montarea panourilor fotovoltaice și a colectoarelor solare pe panta acoperișului vizibilă dinspre drumul public (fațada principală). Acestea vor fi integrate cu discreție pe apele posterioare ale acoperișului principal, pe acoperișurile anexelor gospodărești, sau vor fi instalate la sol, pe structuri proprii orientate sudic, în spatele curții. Ansamblurile de panouri se vor dispune ordonat, în panouri compacte, rectangulare.

Unitățile exterioare ale pompelor de căldură sau ale sistemelor de climatizare de tip *split* vor fi poziționate discret, la nivelul solului sau pe fațadele secundare, și vor fi mascate estetic cu ajutorul unor ecrane/carcase din șipci de lemn sau grilaje metalice vopsite în culori neutre (care să asigure fluxul de aer necesar ventilatoarelor).

✓ **AȘA DA**

Mascarea unităților exterioare de condiționare tip „split” ori amplasarea pe fațada posterioară.

✗ **AȘA NU**

Expunerea utilajului de condiționare pe fațade.

✗ **AȘA NU**

Amplasarea colectoarelor solare și a coșurilor de fum care reflectă lumina, pe fațadele expuse la drum.

Sistem de încălzire cu cazan electric alimentat de panouri fotovoltaice.

Sistem de încălzire cu cazan pe lemne, peleți sau bricheți.

Sistem de încălzire și asigurare a apei calde menajere alimentată cu gaz.

Sistem de încălzire bazat pe colectoare solare.

BIBLIOGRAFIE

1. Bâzgu, E., Ursu, M., *Arhitectura populară din zona Orheiului Vechi (ghid practic)*, Chișinău, 2005.
2. Bâzgu, E., Ursu, M., *Arhitectura vernaculară în pia-tră*, Chișinău: Editura Știința, 2009.
3. Buzilă, V., *Muzeul Satului din Chișinău: în memo-riam arhitectului și etnografului Eugen Bâzgu. Vol. 1. Așezările. Locuința*, Chișinău, 2025.
4. *Ghiduri de arhitectură pentru încadrarea în spe-cificul local din mediul rural* (colecție de 43 de exemplare pentru zonele etnografice din Româ-nia, apărute cu sprijinul Ordinului Arhitecților din România), Sibiu: Editura ASTRA Museum, 2018.
5. Hülsemann, J., *Casa țărănească săsească din Transilvania (Ghid pentru restaurarea caselor vechi)*, Sibiu: Editura Simetria, 2021.
6. Malcoci, V., *Decorul arhitectural în piatră din arta populară moldovenească (sfârșitul sec. al XIX-lea - sec. XX)*, Chișinău: Știința, 2000.
7. Munteanu, R., *Ghid de construire în zona de dezvoltare du-rabilă a Parcului Național Piatra Craiului*, București, 2013.
8. Postică, Gh., Boboc, N., Chircă, L., Buzilă, V., Lazu, Șt., Cor-cimari, N., Zubcov, N., *Peisajul cultural Orheiul Vechi*, Chiși-nău: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2009.
9. Гоберман, Д., *Каменный цветок Молдавии*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1969.
10. Моисеенко, З., *Архитектура сельских жилых домов Молдавии*, Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1973.
11. Лившиц, М., *Декор в народной архитектуре Молдавии*, Кишинев, 1971.
12. Запорожан Н., Русанов Г., *Народные традиции в ар-хитектуре Молдавии*. Кишинев: Картя Молдовеняскэ, 1988.
13. Захаров, А., *Народная архитектура Молдавии*, Москва: Издательство литературы по строительству, архитектуре и строительным материалам, 1960.

ANEXE

Legislație și acte normative

Legea Nr. 251 din 04-12-2008 privind constituirea Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi” (publi-cat: 13-01-2009 în Monitorul Oficial Nr. 1-2 art. 04).

Legea Nr. 1530 din 22-06-1993 privind ocrotirea mo-numentelor* (publicat: 02-02-2010 în Monitorul Ofi-cial Nr. 15-17 art. 23).

Cod Nr. 434 din 28-12-2023 Urbanismului și construcțiilor (pu-blicat: 30-01-2024 în Monitorul Oficial Nr. 41-44 art. 61).

Hotărârea Guvernului Nr. 228 din 23-03-2009 cu privire la constituirea Rezervației cultural-naturale „Orheiul Vechi” (pu-blicat: 27-03-2009 în Monitorul Oficial Nr. 62-64 art. 279).

GLOSAR DE TERMENI

Ajur (trafor) – tehnică folosită în arta decorativă, constând în străpungerea (traforarea) materialului (lemn, piatră) în care se sculptează un motiv ornamental.

Ancadrament – element decorativ în relief (din piatră, lemn sau tencuială) care încadrează o ușă sau o fereastră, având rolul de a o pune în valoare.

Arc – element arhitectural care descrie un traseu curb, susținând zidul deasupra unei deschideri (ferastră, portal). Poate să fie în plin centru (semicircular), frânt, în acoladă, treflat, polilobat etc. Împreună cu coloanele, stâlpii sau montanții pe care se sprijină, formează o arcadă.

Argilă – lut; rocă sedimentară alcătuită dintr-un amestec de silicați și din fragmente de cuarț, mică etc., întrebuințată ca liant și material de bază în lucrările de construcție tradiționale.

Astereală – strat de scânduri sau șipci fixat pe căpriorii unui acoperiș, pentru a susține învelitoarea (tablă, țiglă, stuf etc.).

Autorizație de construire – act eliberat de către autoritatea administrației publice locale, prin care se autorizează execuția lucrărilor de construcții, în temeiul și cu respectarea certificatului de urbanism, precum și a documentațiilor de proiect elaborate.

Balustradă – parapet, element de construcție folosit pentru a mărgini o scară, un balcon, o prispă sau o terasă.

Balustru – fiecare dintre stâlpișorii de balustradă sau de parmaclac care susțin o mână curentă.

Bașcă – locuință tradițională de iarnă, semiîngropată în panta terenului, având frecvent și rol de bucătărie de vară. Datorită inerției termice a pământului, păstrează o temperatură constantă.

BCA – beton celular autoclavizat; material de construcție prefabricat, ușor, cu proprietăți termoizolante.

Boltă – sistem constructiv curb de acoperire a unui spațiu închis sau deschis.

Buiandrug – grindă din lemn, piatră sau beton armat, așezată orizontal, care preia și susține greutatea zidului deasupra unei uși ori a unei ferestre.

Camping – suprafață de teren dotată cu utilități minime, destinată instalării corturilor și campării turiștilor.

Capitel – partea superioară, adesea lătită și decorată, a unui stâlp sau a unei coloane, pe care se sprijină structura acoperișului (cosoroaba).

Casa mare – încăpere principală în locuința tradițională (cunoscută și ca „odaia curată”), destinată exclusiv primirii oaspeților, sărbătorilor și păstrării obiectelor de valoare ale familiei.

Căprior – fiecare dintre bârnele (grinzile) așezate înclinat, formând panta și scheletul de susținere al acoperișului unei clădiri.

Centrală eoliană – sistem de turbine care transformă energia cinetică a vântului în energie electrică.

Cercevea – cadru (ramă) mobil sau fix, confecționat din lemn sau alt material, în care este fixat geamul unei ferestre sau al unei uși vitrate.

Cerdac – mic pridvor (uneori închis cu geamuri fixate pe schelet de lemn) sau galerie deschisă, mărginită de stâlpi.

Chirpic (Lămpac) – material de construcție ecologic, de forma unei prisme/paralelipiped, confecționat manual dintr-un amestec de argilă (lut) frământată cu apă și paie (sau pleavă), apoi uscat la soare. Se utilizează sub formă de blocuri pentru zidărie.

Ciutură – vas tradițional cu toartă, făcut din doage de lemn sau din tablă, folosit pentru a scoate apa din fântână.

Cofraj – structură provizorie formată din suprafețe plane (scânduri, panouri de metal sau plastic), care susține turnarea unui material de construcție (beton, lut) în stare fluidă, până la întărirea acestuia în forma dorită.

Consolă – element de construcție care iese cu unul dintre capete în afara punctului de reazem (în consolă), având rolul de a suporta o sarcină (ex: streașina, un balcon).

Cosoroabă – bârnă așezată orizontal, de-a lungul coronamentului pereților exteriori sau pe stâlpi, cu rolul de a susține câpriorii acoperișului.

Cotileț – bloc de piatră fasonată, de formă paralelipipedică (uzual cu dimensiunile 200x200x400 mm), tăiat mecanic din calcar oolitic sau cochilifer. Este un material de construcție foarte răspândit în Republica Moldova, extras din cariere locale.

Crestătură – procedeu al artei populare de ornamente a lemnului prin cioplire, scrijelare sau crestare, folosit la elementele arhitectonice, piese de mobilier și obiecte de uz casnic.

Cumpănă – sistem tradițional format dintr-o pârghie de lemn articulată pe un stâlp vertical, folosit pentru scoaterea facilă a apei dintr-o fântână de adâncime mică sau medie.

Denticul – motiv ornamental în arhitectură, constând dintr-un șir de elemente de formă prismatică (în formă de dinte), ieșite în relief la nivelul unei cornișe.

Dolie – linia interioară (concavă) de intersecție a două versante de acoperiș, formând un jgheab prin care se scurge apa pluvială.

Elemente de mobilier (urban/rural) – totalitatea elementelor funcționale și decorative de mici dimensiuni, amplasate în spațiile publice (bănci, fântâni, indicatoare, coșuri de gunoi).

Extravilan – suprafața de teren cuprinsă între limita perimetrului constructibil (vatra localității) și limita teritorial-administrativă a localității.

Floare de piatră – motiv decorativ sculptural tradițional deosebit de valoros, specific zonei Răutului Inferior, care încununează frecvent stâlpii de poartă sau stâlpișorii intermediari ai prispei.

Foișor – pridvor, cerdac sau terasă deschisă (elevată față de nivelul solului), cu acoperișul susținut de stâlpi, așezată în fața intrării principale în casă sau peste un beci.

Fronton – element arhitectural (de regulă de formă triunghiulară sau semicirculară), mărginit de cornișe, care încoronează fațada unui edificiu sau a unui portal (ex: gârliciul beciului).

Fundație – element sau ansamblu de elemente structurale care servește ca bază de susținere a unei construcții, realizând transmiterea sarcinilor către terenul de fundare.

Gârlici – coridorul (deseori în trepte) și intrarea monumentală care asigură accesul din exterior într-un beci subteran.

Ghizd – perete cilindric sau prismatic, realizat din piatră zidită, lemn sau tuburi de beton, care captușește (consolidează) interiorul unei fântâni pentru a preveni surparea pământului.

Grindă – element de construcție portant (din lemn, beton sau metal), așezat de obicei orizontal, care susține greutatea unui planșeu sau a unui acoperiș.

Intervenție – totalitatea lucrărilor operate asupra unei clădiri sau localități (reparație, conservare, restaurare, reabilitare, amenajare, cercetare), orientate spre protejarea sau regenerarea mediului istorico-arhitectural.

Intravilan – suprafața teritoriului localității (vatra satului) aprobată prin planurile urbanistice, în cadrul căreia sunt permise construcțiile.

Kitsch – obiect, decorațiune sau element arhitectural de prost gust, caracterizat prin imitație ieftină, ostentație și lipsă de valoare estetică autentică.

Lampac (Chirpic) – material de construcție ecologic, de forma unei prisme/paralelipiped, confecționat manual din amestec de argilă (lut) frământată cu paie și apă, apoi uscat la soare.

Lejancă – sobă tradițională prevăzută cu o extindere plană orizontală, încălzită de fumurile sobei, folosită ca loc de dormit sau de odihnă în sezonul rece.

Mahala – cartier, sector sau subdiviziune a unui sat, adesea delimitat geografic, istoric sau prin specificul ocupațional/etnic al locuitorilor.

Mediu istorico-arhitectural – mediul istoric, spațial și volumetric al localităților istorice sau al zonelor de protecție ale monumentelor, care dispune de următoarele caracteristici fundamentale: tramă stradală cu parametrii ei istorici; parcelare istorică; raport/relație între spațiile libere, construite și verzi (grădini, străzi, piețe, fond construit istoric); mod de amplasare și interrelaționare a clădirilor în cadrul parcelelor și cartierelor. sistem de dominante urbane; structură volumetrică, regim de înălțime și exterior specific al elementelor fondului construit istoric, caracterizat prin structură compozițională, tip acoperiș, tip tâmplărie, materiale de construcție utilizate, cromatică etc.

Motiv antropomorf – reprezentare decorativă (în piatră sau lemn) a cărei formă este inspirată din trăsăturile sau silueta ființei omenești.

Mutilare – deteriorare a monumentului prin distrugerea, înlăturarea și modificarea arbitrară, totală sau parțială a elementelor caracteristice interioare și exterioare sau prin adăugarea arbitrară de construcții noi pe terenul acestuia.

Oblon – panou rigid (din lemn masiv sau lamele), montat la exteriorul sau la interiorul unei ferestre, servind pentru protecție mecanică, termică și pentru reglarea luminii.

Ostrețe – prăjini, despicături sau nuiiele groase de lemn, așezate paralel pe grinzile tavanului, servind ca suport pentru turnarea stratului termoizolant din lut cu paie.

Parament – fața exterioară, vizibilă și finisată, a unui element de construcție din zidărie (ex: fațada unui perete, a unui soclu sau a unui coș de fum).

Parapet – balustradă sau perete de mică înălțime (din piatră, lemn sau zidărie) cu rol de protecție, care mărginește o prispă, o terasă sau un balcon.

Parc de rulote – suprafață de teren amenajată și dotată cu utilități, destinată staționării rulotelor turistice.

Parc fotovoltaic – instalație industrială pentru producția de energie electrică, alcătuită din grupaje de panouri solare care convertesc radiația solară.

Pardoseală – stratul de uzură și finisaj (scânduri, beton, pământ bătut, piatră) așezat pe planșeul sau solul unei încăperi, pe care se circulă.

Pazie – scândură fixată la capătul aparent al căpriorilor, la streășină sau la frontoanele acoperișului, având atât rol de protecție a structurii, cât și rol estetic.

Policarbonat – material plastic sub formă de plăci, transparent sau translucid, ușor și rezistent la șocuri (nerecomandat în estetica rurală tradițională).

Polistiren – material sintetic utilizat în construcții pentru izolarea termică a pereților exteriori.

Polistiren extrudat (XPS) – material termoizolant rigid, dens, impermeabil la apă, utilizat prioritar pentru izolarea fundațiilor, soclurilor și a pardoselilor aflate în contact cu solul.

Prispă – terasă îngustă (deschisă sau semi-închisă), ridicată de-a lungul peretelui fațadei principale la casele țărănești, adesea susținută de stâlpi și mărginită de un parapet din piatră sau lemn.

PVC (Policlorură de vinil) – polimer plastic durabil și accesibil, utilizat frecvent (dar nerecomandat pentru arhitectura istorică) la confecționarea profilelor de tâmplărie (uși, ferestre), țevilor etc.

Ramura HoReCa – sectorul economic care cuprinde industria ospitalității (Hoteluri, Restaurante, Catering), incluzând serviciile de cazare, alimentație și organizare de evenimente.

Regenerare a mediului istorico-arhitectural – activități de gospodărire corectă și responsabilă a spațiilor cu arhitectură tradițională, direcționate spre conservarea sau reconstituirea trăsăturilor autentice și spre eliminarea intervențiilor contemporane distructive.

Rigolă – șanț sau canal de dimensiuni mici (adesea pavat), prin care apele pluviale sunt captate și dirijate spre rețeaua de scurgere sau zonele verzi.

Sistem pavilionar – principiu de organizare spațială în care un program arhitectural amplu este divizat în mai multe clădiri separate (pavilioane), fiecare având o funcțiune distinctă, pentru a reduce impactul volumetric (gabaritul) asupra zonei.

Sistem VRF (Variable Refrigerant Flow) – soluție avansată de climatizare cu volum de freon variabil, care permite controlul individual al temperaturii în diferite zone/camere ale unei clădiri.

Soclu – partea inferioară, masivă și vizibilă a pereților exteriori ai unei clădiri, aflată imediat deasupra terenului, care protejează fațada de umiditate și șocuri mecanice.

Split – sistem de aer condiționat compus dintr-o unitate exterioară (compresor) și una sau mai multe unități interioare, utilizat pentru climatizarea încăperilor.

Stație PECO – stație de alimentare cu carburanți (benzină, motorină, GPL) a autovehiculelor.

Stâlp – element structural vertical (din lemn, piatră, beton sau metal), care servește la preluarea și transmiterea sarcinilor de la nivelurile superioare (acoperiș, grinzi), având adesea și o puternică valență ornamentală.

Stil modernist – curent arhitectural caracterizat prin ruptura de tradiție, valorizarea formelor geometrice pure, lipsa ornamentelor aplicate și experimentarea cu materiale industriale (beton, oțel, sticlă). În context rural tradițional, aplicarea sa brutală are adesea un impact vizual negativ.

Stil rustic – curent arhitectural și de design contemporan bazat pe imitarea stilizată a simplității rurale, prin folosirea excesivă a lemnului natur și a pietrei neprelucrate. Deși folosește materiale naturale, această abordare comercială deseori nu coincide cu arhitectura tradițională autentică a unei anumite zone.

Streășină – prelungirea acoperișului în afara planului pereților exteriori, cu rolul de a proteja fațadele și fundațiile de scurgerea directă a apelor pluviale.

Subgrindă – element structural scurt din lemn (piesă de ranforsare), așezat orizontal sub o grindă principală, în dreptul unui stâlp de sprijin, pentru a consolida rezistența și a micșora deschiderea grinzii.

Șapă – strat de nivelare și protecție din mortar (pe bază de ciment), turnat peste planșee sau pardoseli, care servește ca suport pentru finisajul final sau pentru impermeabilizare.

Șarpantă – structura de rezistență (scheletul portant) a unui acoperiș, alcătuită tradițional din piese de lemn (căpriori, coșoroabe, pane), care susține greutatea învelitorii și dă forma finală a acoperișului.

Șipot – izvor natural captat și amenajat estetic (cu piatră sau lemn), din care apa curge continuu și dirijat, printr-o țevă sau un jgheab de ghidare.

Șpros – baghetă profilată din lemn (sau alt material) care traversează cadrul unei cercevele, împărțind suprafața vitrată a unei ferestre în ochiuri de sticlă mai mici, specifice caselor vechi.

Temelie – denumire populară pentru fundație; infrastructura unei clădiri, îngropată în sol, care susține întreaga construcție.

Terasă – suprafață plană amenajată la sol sau la înălțime (acoperiș plat), circulabilă, protejată de balustrade, folosită ca zonă de circulație, odihnă sau agrement.

Tindă – încăpere de tranziție (hol/vestibul) specifică planimetriei caselor tradiționale, situată la intrare, care face legătura dintre spațiul exterior și celelalte odăi ale locuinței.

Turbină eoliană – echipament prevăzut cu o elice cu rotor care captează forța cinetică a vântului pentru a produce energie mecanică, ulterior convertită în energie electrică.

Versant (Apă) – fiecare dintre suprafețele plane înclinate ale unui acoperiș.

Vidanjare – operațiunea tehnologică de extragere, golire și transportare a apelor uzate sau a nămolurilor din fose septice, haznale și bazine de decantare.

Zonă de protecție – suprafață strict delimitată de teren aflată în jurul monumentelor istorice, siturilor arheologice sau monumentelor de for public, în cadrul căreia se instituie reglementări și restricții urbanistice speciale pentru protejarea patrimoniului și a mediului său istorico-arhitectural.